

HENRY BORDEAUX

A KIS KERESZTESEK

**SZENT ISTVÁN
TÁRSULAT KIADÁSA
BUDAPEST**

HENRY BORDEAUX

★

A KIS KERESZTESEK

REGÉNY

FORDITOTTA

KERTÉSZ KÁLMÁN

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. — Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

PROLÓG.

A három kis marionett.

Ainsi font, font, font
Trois petites marionettes,
Ainsi font, font, font
Trois p'tits tours et puis s'en vont.¹

EZ A FEJEZET nem tartozik a könyvhöz. Kihagyhatják, kedves olvasóim; sőt tanácslom is, hogy hagyják ki. Csak a magam számára írtam, kissé érzelmösen, azt hiszem; no meg legfeljebb némely papák és mamák számára. Aki nem érti meg a gyermeklelket, hamar, hamar lapozzon odább! Mikor az írónak alkalmá van a maga gyönyörűségére írni, botorul cselekednék, ha a másokéval törődnék...

*

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer három kis marionett... Ime, előlépnek, három kis bókot csinálnak önöknek, aztán eltípegnek; önök nem látják őket többé. Én szerencsésebb vagyok: ezután is mindennap láthatom őket...

*

Az elsőtől kemény leckét kaptam a napokban séta alkalmával. Nem én kerestem ezt a leckét, esküszöm, de még ma is pirulok a megaláztatástól.

¹ Imígy tesz, tesz, tesz
Három kis marionett,
Imígy tesz, tesz, tesz
Három kis fordulót s tovatípeg.

Ő egy kis leányka, ici-pici leányka. Ekkorka ni, vagy még ekkorka sem ! Hiszen ismerik őt. Vagy nem? Ő, be sajnálom önöket, hogy nem ismerik Paulettet ! Akkor hát bemutatom őt önöknek, vagyis inkább bemutatom önöket neki. Mert nagy embereket találhatnak manapság, amennyit csak tetszik; de gyermekeket — nos, hiszen tudják, hogy «nincsenek többé gyermekek !» Nem tudom, hogyan fogadja majd önöket. Talán jól, talán rosszul; lehet, hogy jól is, rosszul is egyszerre. Legjobb lesz, ha igyekeznek megnyerni tetszését, mert különben elbánik önökkel, ahogyan velem elbánt !

Hogy teljesen megértsék őt, néhány vonással megrajzolom az arcképét.

Tízestendős. Van neki hosszú, göndör haja, sötét gesztenyeszínű, arany reflekszekkel; nagy, barna szeme, hamiskás és mélységes egyszerre, melyben egy arany-pont ugrál szüntelen, egy titokzatos fénypontocska, mely nem áll meg soha. Van neki hajlékony, karcsú őziketeste; fürgén izgő-mozgó, de mindig kecses mozdulatai; nincs rá mód, hogy csak egy percre is nyugton maradjon, s mikor jár, bátran azt lehet rá mondani: táncol. Lehet, hogy most az elfogultság dolgozik bennem, mert mérges vagyok amiatt a lecke miatt, s ezért kétségkívül nem mondok el róla minden jót. A többit tehát gondolják hozzá kedves olvasóim, hogy az igazságnak elég tétessék.

Sokszor sétálunk együtt. Az én kis sétatársam nem fél semmitől, sőt kacérkodik a legnehezebb útrészekkel, aminőkben pedig nincs hiány a mi hegyeink között.

Egyszer valami csuszamlós ösvényről nagynehezen felvonszoltam őt a szilárd sziklára. Képzeljék, mit mondott kapaszkodás közben:

— Ne segítsek neked, papa?

Máskor meg zivatar lepett meg minket, s mi egy

terebélyes gesztenyefa alá menekültünk. A leányka minden bátorsága mellett is, egy picikét félt a vihartól. Beburkoltam köpenyegembe ; csöpp alakja egészen eltűnt benne. A fáról esőcseppek hullottak orrocskájára. Ránéztem : kacagni kezdett. És saját nevetése megnyugtatta.

Más alkalommal előttem futkározott a réten. Hosszú fürtjei ugrándoazása ritmusában röpködtek. Megmegállt s fölvelt valami virágot, növényt, sőt egy-egy marék földet is, és mindent dédelgetve emelt orcájához. Mintha tízesztendős létére az egész világot magához akarná ölelni. Amint visszatáncolt hozzám, kijelenté :

— Apus, én szeretem a világot.

— Szereted a világot?

— Igen, én szeretek mindent !

Ő szeret mindent: hát ez az ! Beleveti magát az életbe, akárcsak a kertünkbe szokta, melyet egészen fel akar szívni magába. Sohasem tud betelni vele. Ez a mohóság, melyet gyönyörűség volt fölfedeznem, néha már aggodalmat kelt bennem. Hogyan fog ő megelégedni valami mindennapias, közönséges sorssal? Hiszen kívánom neki, hogy csupa arany verőfény legyen az élete. De ez majd nem fogja egészen kitölteni lelkét. Sétáink elég alapot szolgáltatottak erre az aggodalomra.

Egyszer például lekényszerített egy szakadékba, melynek fenekén vadibolyát látott meg, apró, hosszú-szárú, rózsaszín ibolyát. Mondhatom, keserves tornászást kellett véghezvinnem azért a hitvány kis csokorért. De hát a gyermekek csak nevetnek az erőlködéseken, melyeket tőlünk követelnek. Különben a nagyok sem tesznek másként, úgy hiszem. Az én szakadékomban nagyon sok vadibolya volt. Mikor hét-nyolc szálat összeszedtem, szerettem volna már visszamászni, tehát felkiáltottam hozzá:

— Hányat hozzak?

— Legalább is mind !

A patvarba, kisasszony, a kegyed igényeit ugyan nehéz lesz kielégíteni !

Aztán nem szabad vele szemben fukarkodni, alkudozni. Rikk-rakk ! ő dönt akármilyen ügyben, még pedig illetékesen. Jártas a legújabb szociális elvekben. Tőviről-hegyire ismeri a munkatörvényt. Kész volna eltiltani a csemegetől, sőt az egész ebédétől is azt, aki nem dolgozott meg érte. Ez meglepi önöket? Ha majd ismerni fogják őt, semmi sem fogja önöket meglepni.

Egy szép napon Paulette belép a dolgozószobámba. Szigorúan tilos ugyan a dolgozószobámba belépniök, de hát előtte nincs «tilos». Amióta eléri a kilincset, úgy jár ki-be a szobámba, akárcsak a gyermekszobába. Szóval : belép és se szó, se beszéd, kacsóját arcomra nyomja.

— Csöppikém, mit akarsz velem?

— De papa, a te arcod nem is nedves.

— Ugyan mi a csodától lenne nedves?

— Te nem arcod veritékével keresed kenyeredet !

Mert hát ő tanulta a Bibliában, hogy az ember arra van kárhozzátva, hogy arca veritékével keresse kenyereét ; eljött hát — kitapasztalni rajtam !

Élete máris annyira tele van eseményekkel, hogy — meg tetszik látni — abba sem tudom hagyni elmesélésüket. Azt hiszem, ez a hajnalpír egykor fényes nappá fog derülni.

De most veszem észre, hogy még el sem meséltem a kemény leckét, melyben részesített. Itéljenek önök maguk : nem kell-e odáig lenni tőle?

Szilveszter estéje volt. Édesanyja rám bízta, vigyem sétálni.

— De aztán ne vegyen neki semmit ! — kötötte lelkemre feleségem. — Ma az ajándékok napja van s máris csóstitül dülnek mindenfelől.

És nagyon is igazságtalanul hozzátette :

— Maga ügyis nagyon hajlandó őt elkényeztetni.

Mintha én kényeztettem volna valaha Paulettet !

Tanakodtunk a kisleánnyal, hová menjünk : a fű-
vészkertbe-e, ahol nagy galambdúc van, vagy az állat-
kertbe, ahol tenyérből lehet etetni az őzikéket. Végre
is elmentünk a — Champs-Élyséesre.

A csipős száraz hideg eleven pirosra festette arcát.
A jó szín bizony, sajnos, hiányzik nála néha. Most
rendkívül bájos volt. Közbe-közbe rásandítottam, hogy
megmarad-e ez a viruló szín rajta ; attól tartottam,
hogy hamarosan visszaváltozik. Mert ami nagyon is
szép, nem tarthat soká. De nem, nem változott vissza, és
orcája rózsái elbűvöltek.

A Champs-Élysées tele volt árukkal, zsúfolt apró
boltokkal. Babák és paprikajancsik százával lógtak mad-
zagon, hogy megbolondítsák a gyermekeket. Hogyan
is tudnának ekkora kísértésnek ellenállni a gyerme-
kek ?

Paulette nagyon okosan és komolyabban, mint
aminőnek hittem volna, kért, hogy vegyek neki egy
szerény favödröcskét.

— Ezt itt ?

— Igen, ezt.

A legegyszerűbb volt valamennyi favödröcske kö-
zött. Pedig voltak ott díszesebbek, csábítóbbak, be-
égetett rajzokkal.

Megvettem a vödrot.

A vödör után egy kis lapát hozta kísértésbe.

— Ezt akarod ?

Mindegy neki, akármelyik, a legdísztelenebb.

Megvettem a lapátot. Igaz is, mit ér a vödör, ha
nincs hozzá lapát, mellyel homokot lehet belemerni ?
A két szerszám közt szoros kapcsolat van, szükség-

szerű összefüggés, melyet egy apa nem vesz észre, de egy gyermek azonnal felismer.

Aztán következett egy labda. Őszintén szólva : a labda nincs összefüggésben semmiféle más játékszerrel. Valamint az ugrózsínór sem, melyre szintén esett gyöngéd célzás hozzám irányítva.

Megvettem a labdát, megvettem az ugrózsínórt. Nekem azonban volt erre okom, felsőbbrendű indító okom, melyet meg fog érteni minden szülő, aki behatóan foglalkozik gyermekei nevelésével. Tudni akartam ugyanis, meddig megy Paulette játékszer-étvágya. Önök elismerik, nemde, hogy ez rendkívül érdekes kísérletezés volt? Tehát : Paulette kijelölt egy finom arcú babát, szó nélkül rámutatván. És e percben láttam megállni azt az aranypontot a szemében ! Mosolygott, ennivalóan bájos volt. Nem kért, nem kérdezett semmit. Semmit !

Megvettem a babát.

Tudják-e, hogyan köszönte meg? Nem, ne is törjék rajta a fejüket, úgysem találják ki soha. Megrakodva két kezében a játékokkal, komolyan nézett reám s végül így szólt :

— Milyen gyöngye vagy te, papa !

A másodiknak Márta a neve. Alig mult ötéves. Nemrégiben történt, hogy ezzel a diadalkiáltással harsogta tele a házat :

— Nekem lusztrumom van ! Nekem van egy lusztrumom !

Hallotta ugyanis, hogy a rómaiak öt esztendő-t latinul «lustrum»-nak nevezték. Egészen odavolt örömében, hogy neki van egy «lustrum»-a. De csakhamar jóllakván ezzel a dicsőséggel, mindjárt a másodikat követelte :

— Mikor lesz már két lusztrumom? Én két lusztrumot akarok !

Mi nagyok búsulunk, hogy napjaink nagyon is gyorsan telnek ; ő meg lám öt évet akar egyszeribe. No, adja még majd alább is !

Látják önök őt onnan? Szőke, karcsú, nyulánk. Kis fitos orrocaska, magába merült arckifejezés ; csodálkozó nagy szemek, mintha minden pillantásukkal a világtéremtés csodáit látnák. Föltétlenül elhisz mindent, amit mondanak s mesélnek neki. Soha semminő kételkedés nem gyötörte még lelkét. Nem igen szabad tréfálni vele, mert mindig sír. Olyan boldogan élvezi az életet, hogy szüntelen nagy reménytelenségek gyötrik, melyekből nem hagyja magát kivigasztalni. Hogy elállítsák könnyeit, csak azt kell neki mondani : ha tovább sír, kifolynak a szemei, mint a viaszát folyató gyertya. Ilyenkor aztán aggódva kérdi nővérét :

— Már kifolytak, Paulette?

— Még nem, de már kezdenek.

A látszat teljesen kielégíti. Kis megfigyelő képességét csak a látszatokon gyakorolja. Egy téli napon, mikor nagy köd volt s a nap sugárzás nélkül olyan volt, mint egy vörös golyó, így kiáltott föl :

— Nini, parázslík a hold !

Míg egyrészt kissé sirékony, másrészt viszont éppen nem érzélgős. Nem okos dolog ezt kérdezni tőle :

— Szereted-e a papádat?

Mert erre nyugodtan azt feleli :

— Nem mindig. Az ember nem szeret mindig.

Nénje, akiben van képzelőtehetség és érzék az ábrándozás iránt, egyszer el akarta őt kápráztatni azzal, hogy elbeszélte neki valami csodaszép álmát, melyben ő hercegő volt és gyönyörű ruhákat viselt. Ámde Márta égyetlen szóval elnémította :

— Én azt szoktam álmodni, hogy eszem.

Tányérja soha sincs neki eléggé telerakva. Ha jókora tetézett porció van előtte, akkor egy percig csak nevet magában, mielőtt hozzálátna. Ez már hozzá méltó ellenség! Ezzel érdemes megbirkózni, ezt érdemes megtisztelni harc előtt a megbecsülés jelével!

Egyszer szép szelet borjúhúst tettek eléje, a nevelő pedig hozzácsempészett két-három szelet uborkát, melyet szintén szeret. Teli szájjal, nagy komolyan megjegyzi:

— Meg tudnék enni egy egészet is!

— Uborkát, te kis telhetetlen? — kérdeztem.

— Dehogy. Borjút!

Római utamból visszatérvén, a katakombákról meséltem nekik. Paulette szörnyen irigyelte szent Cecilia sorsát s kijelenté, hogy ő is vértanu akar lenni. Márta elmagyaráztatta a különféle vértanui halál-nemeket; legjobban tetszett neki a mágyihalál.

— Az jó a csirkéknek! — mondá meggyőződéssel.

Esténkint a mezőn, midőn hazafelé ballagunk a kis gazdasági vasút mentén, ahol fű nő a kavicsok között, a két kis nővér roppant szeret énekelni mindenféle dalokat, melyeknek szövegét és dallamát ők maguk rögtönzik. Persze ebből rémes kakofóniák teremnek. Próbálgatok rájuk erőltetni ismert régi dalokat, népszerű nótákat, melyek egyik gyermekkorból a másikba öröklődnek át ugyanazon tető alatt, mint a fecskék, melyek ősszel elköltöznek és tavasszal ismét meglelik régi fészüküket. Például:

Nem megyek én többé az erdőre,
A borostyánfa már veszendőbe'...

Vagy pedig:

Tizen voltunk leányok a réten,
Mínd a tizen eladók már régen..

Vagy a *Guet lovag*, vagy *A derék Coquelicot* nótáját :

A kertembe lefutottam,
Rozmaringot szedtem ottan.
Alig szedtem talán három szálát,
Kis csalogány a kezemre szállott.

Jaj, de ők csak nevetnek erőlködésesen és biztosítanak arról, hogy sokkal jobb rögtönözni. Én azonban azt hiszem, hogy inkább könnyebb, mint jobb. De hát ők függetlenek s itt nem lehet semmit ellenük tenni. Mindegyik torkaszakadtából fujja s ha azt akarom tudni, mit énekelnek, külön-külön kell meghallgatnom őket. Közbe-közbe szünetet kell tartaniok, mikor szénás szekér kerül elénk, mely elfogja az egész utat, sőt súrolja a kerítéseket is és egész szénacsomókat hagy rajtuk, mint a juh a gyapját a túskebokrokon. Ennek pedig örülnek a szegény emberek, akiknek van tehénkéjük vagy kecskéjük, de nincs réjük és csak a Gondviselésre számíthatnak széna dolgában, meg a rossz utakon lehulló s a kerítéseken ragadó szénacsomókra. Ilyenkor letérünk a mellékösvényre s megszólítjuk a gazdát :

— De sok hely kell kendnek ! Szép a széna az idén !

Máskor meg egy-egy anyóka csatlakozik hozzánk, a majorosné vagy a csószné, vagy a leány, aki tejet visz a piacra, vagy aki áfonyát, szamócat, gombát szed, mert nem szeret dolgozni, mint más leányok. És szólnak imígyen :

— No de ezek az apróságok ! Csak nőnek, nőnek hihetetlen gyorsan ! Tavaszról ősze már rájuk sem lehet ismerni. És micsoda hajuk van ! Mind igazi ?

Gonoszkodva biztatom őket :

— Húzzák meg, majd meglátják !

És meg is húzkodnák a kicsinyek haját, de azok ilyenkor már messze futnak.

Azután összeszedem a truppomat s újra neki erődünk az ütemezett útnak, mert a dalrögtönzések ismét elkezdődnek. Paulette verseiben a romantika uralkodik : szó van bennük holdsugárról, mely végigsíklík a mezőkön, meg barna hercegkisasszonyról, aki napnyugtakor ezerszínű virágokat szedeget. A nap és hold ugyanegy órában jól megférnek nála egymás mellett. A Márta dalaiban ellenben több a precizitás és gyakorlatiasság. Azokban menthetetlenül előfordul a «táplálék», melyre kitűnő rím a «töltelék». A többi nem rímel mindig tökéletesen, ellenben bizonyosan tarka felvonulása gyümölcsöknek és süteményeknek és egyéb nyalánkságoknak.

Eközben az út cserjék és páfrányok közé visz. A két kislány egyszerre mögém kerül.

— Menj elül, papa.

— Megyek, megyek. De miért?

— A kígyók miatt.

Mi sem természetesebb : egy apa azért van, hogy elül menjen, mikor kockáztatni kell. Ilyenkor a legcsekélyebb kétség sem merülhet föl a sorrendet illetően. Én aztán megyek elül.

Fogok is elül menni, akarok is elül menni, amíg mehetek ! Csöppikéim, nekem is voltak szüleim, akik előttem mentek és amíg elül mentek, bizonyos voltam, hogy nem ér semmi baj. Most, a ti szavatok hallatára ismét magam előtt látom őket. És — persze ti ezt nem tudhatjátok — eltakarják előlem a halált. Míg ők éltek, sohasem gondoltam arra, hogy meghalhatok. És búbájos gyermekkoromra emlékezve, néma fohászt küldök hozzájuk, melyet ti nem hallhattok :

— Ó édesatyám és édesanyám ! Legyen áldott emléketek azért a szerencséért, hogy még élek ! Legyetek áldottak haló porotokban ifjúkorom békéjéért és ragyogásáért !

Az élet újra éled, de mögöttem. Azokat, akik mögöttem jönnek, nem érheti semmi baj, míg itt vagyok. De főképpen akkor hadd mehessek elül, ó Istenem, mikor az a bizonyos kaszás látogató jelentkezik majd!

Hirtelen hátrafordulok:

— Ne mennénk haza? Már későre jár az idő.

— Későre? Akkor menjünk haza.

Elérünk a faszorunk végére s lám ők már vígan vágatva futnak házunk felé. Magamra maradok, ezúttal már ismét hátul, hogy lássam futásukat, melynek ütemét kikandálják lobogó hajfürtjeik. És úgy tetszik nékem, mintha tökéletlen dalocskáik ott maradnának fennakadva a fákon és bokrokon, mint a megrakott szénásszekérről a szénacsomók a tüskés cserjéken és kerítéseken . . .

*

Márta — persze engedelem nélkül, akárcsak a nénje — belép dolgozószobámba. Nyugodtan, kényelmesen betelepszik. Kérdezem, nem zsenírozom-e?

— Ó éppen nem!

— Mert ha zsenírozlak, kimehetek ám.

— Nem érdemes.

Szóval az irónia nem az ő esete. Ő aztán csak beszél, cseveg szünet nélkül és nem törődik velem, talán nem is hiszi, hogy hallják.

Társalog bizonyos személyekkel, akiknek csak a nevét hallom:

— Chérigor, te csacsi vagy! — Toupette, te kapsz!

Ő szigorú, de igazságos.

— Ki az a Chérigor? — kérdem végre vakmerően.

— Hát az a kis fiú, aki az imént jött be.

Kételkedve saját magam érzékei felől, körülnézek a szobában, de kettőnkön kívül senkit sem látok.

— Hát az a Toupette?

— Ó papa, hát az a kislány, aki ép most mondta fel a leckéjét.

Az igazat megvallva, én nem hallottam ezt a lecke-
mondást, sem azt a kis fiút nem láttam belépni. Nyilván
annyira szórakozott vagyok, hogy azt sem tudom, mi
történik a dolgozószobámban.

Toupette és Chérigor láthatatlan jelenlevők, akiket
nem is sejtettem itt s most egyszerre itt vannak
velem egy társaságban. Keresztnevek, amelyeket eleinte
túlbizarroknak találtam, de most látom, hogy közhasz-
nálatnak örvendenek. Toupette — ez a név csakugyan
ráillik egy mai korbeli leánykára. Valami nyelvtudós
persze azonnal kisütné, hogy ez a név a *toupet*-ből szár-
mazik, ami varkocsot jelent. Pedig hát a nyelvtudósok-
nak fogalmuk sincs arról, hogyan keletkeznek a szavak :
csak egy gyermek kell ahhoz, aki képzeletbeli pajtásai-
val társalog. Ami pedig Chérigort illeti : hát ez kissé
romantikus, sőt túlvadregényes név ; emlékeztet az
Ezeregy éjre, Aladinra és lámpájára, a kalmárhajókra,
melyek Indiába mennek és kikötnek Chandernagorban.
De vajjon kikötő-e az a Chandernagor? No majd meg-
kérdézem Chérigor keresztmamájától. Ő sokkal okosabb,
mint én s ami fő, mikor beszél, nem jön zavarba, mint
én, mikor toll van a kezemben . . .

*

A harmadik — az bizony kisebb, mint a rétek füve
kaszáláskor.

Őnála csak hónapokban számíthatunk és csak
húszig jutunk. Van neki azúrkék szeme, aranyhajacs-
kája, piros orcája és csodálatos kacagása. Úgy hado-
nász két kicsi karjával, mint két csonka szárnyal. Mikor
megtanult ölelni, kevélyen felfuvalkodott, úgy véle-

kedvén, hogy immár eljutott az emberi tudás tetőpontjára. De igaz is, nem nagy dolog-e ez már?

Van neki egy harci kiáltása, melyet hallat fölébredésétől kezdve egész nap :

— *Ala!*

Nem tetszik talán érteni, mi ez? Akkor hát le kell fordítanom. *Ala* egyszerűen annyit jelent, mint *kalap*, az ő kalapja, melyet követel. Ráadásul pedig jelenti, még a következőket :

— Én ki akarok menni. Én azonnal ki akarok menni. Nem kívánom, hogy felöltöztessenek, még kevésbé, hogy megmosdassanak. Kivált mikor őrült vágyam van lemenni a kertbe. A kertben van virág, fű, homok, puha pázsit, ahol leeshetem és feldülhetek anélkül, hogy megütném magamat. Menjünk hát, gyerünk, siessünk ! Gyorsan, ki a kertbe !

Ennyi mindenféle egyetlen szóban? Igenis, «*ala*» jelenti mindezt ! És oda kell neki adni a kalapját. Ha már ingecskéjében van, akkor kalapot is akar. Előbb el lehet venni tőle a kis ingét, mint a kalapját.

Édes és dallamos neve van, egyik hazai szentünk neve.¹

*

A legidősebb így szól hozzám :

— Papa, te mindig történeteket írsz. Megtörténtek azok igazán?

— Meg bizony, de vannak olyanok is bőven, melyeket nem ismerek.

— Add ide, hadd olvassom, ha igazán megtörténtek.

— Éppen azért nem adom.

— Akkor írd egyet nekem.

— Az nem könnyű dolog.

¹ Szent Chantal Franciska.

— Jaj de furcsa ! Hát mi, mikor hazajövünk sétáról, úgy-e mi is énekelünk mindenfélét, ami eszünkbe jut. Nem tehetsz te is így?

— Nekem nincs olyan képzelőtehetségem, mint neked.

Hizelgett neki a felsőbbbsége ; elgondolkozott egy percig, aztán így döntött :

— Annál rosszabb rád nézve. Így több bajod lesz az írással.

A második lekötelezően felajánlotta :

— Odakölcsonzöm neked Chérigort és Toupettet.

— Helyes. Úgy fogjuk őket hívni, hogy *Filibert* és *Annette*.

A harmadik megelégedett a szokott harci kiáltással :

— *Ala!*

Én pedig megértettem, hogy «*ala*» ezúttal azt jelenti :

— *Előre ! Munkára fel !*

*

... A három kis marionett íme három kis bókot csinált önöknek és lábujjhegyen visszatípett. Önök nem fogják őket viszontlátni ebben a könyvben. Mindazáltal ott lesznek ők minden lapon, mert ez a könyv nekik íródott.

Nincs mit tennem : engedelmeskednem kell nekik. Magam csinálom ugyan a dolgot, de érzem, ők rángatják a szálakat.

És íme megjelenik — nem tetszik látni onnan? — *Annette* és *Filibert* és hosszú sora kis pajtásaiknak ...

*

Ez a könyv elbeszélés kis gyermekek számára, akik örökölték a mi hagyományainkat ; a kis gyermekek

számára és a nagyok számára is. Szeretném, ha hasonlítana azokhoz a régi dalokhoz, melyeket egykoron estenden rokkapörgetés közben zengedeztek a fonókban. Sok-sok ilyen dal volt, mert a téli esték hosszúak. Voltak szomorú dalok és voltak vig dalok. A dallam egyszerű volt, könnyen meg lehetett tanulni. És az ifjú ajkakon az öreg nóták ismét frissek és kedvesek lesznek . . .

Henry Bordeaux.

I.

Vannak-e még csodák ?

MAGAS LÉTRÁN ülve, felső testével előre hajolva, hosszú arcát még hosszabbra nyújtva, szemeit ki-meresztve és nyelvét kitolva, Laloze abbé, Avrieux plébánosa, restaurálja «A hét főbűnt».

Időtakarítás céljából ecsetjét reverendájába törülve szárogatja, mely ennél fogva olyan piszkos lett, hogy alapszíne végképpen elveszett rajta.

Sietve dolgozik, hogy felhasználja a szép téli napot és a napvilágot, mert hát karácsony vigiliája van és az est beálltával a plébánia minden hívő lelke, sőt, ha Isten úgy akarja, még mások is, ellepik majd a gyóntatószéket.

Háta mögött két kis gyermek álldogál, nézi, hogyan dolgozik és kritizálják anélkül, hogy hallaná :

— Te Annette, ökör ez, vagy szamár?

Annette, aki szilárdan áll két vaskos kis lábaszárán, egyelőre függőben tartja véleményét, ujját az orrába dugván. Az ő meggyőződése még nem alakult ki. Ő szeret mindent alaposan megfontolni s ehhez joga van.

— Filibert, ez birka !

A plébános úr sokkal jobban elmerült munkájába, hogysem hallhatná ezt az eszmecsérét. Mindazáltal időnkint félbeszakítja munkáját, mely kétségkívül

meghalad minden emberi képességet, mert így mormog foga között ;

— Ide csoda kellene ! Itt csak csoda segíthet !

Harcias nagy orrával a levegőben szimatol, hogy vajjon merről is jön az a csoda. És mivelhogy a csoda nem jön semerről, remegő kezével újra nekiesik a munkának.

Avrieux egy maurienne-vidéki falu Szavojában, tele történelemmel. Ott rejtőzik a Vanoise tömbjének lábánál, nem messze Modanetól, ahol az az alagút kezdődik, melyet a Mont-Fréjusbe vágtak, hogy utat nyissanak Olaszországba. Azelőtt evégett át kellett kelni az Alpokon, gyakran mély hóban. Így tett például Hannibal, Nagy Károly, Napoleon, nem említve sok más kevésbé nevezetes személyiséget. Így tesznek még ma is az éhenkórászok, akik meg akarják takarítani a vasúti jegy árát Modane és Bardonnèche közt. Ezek számára van egy öszvérút a hegyen át, vagy ha jobb szeretik az országutat, azon is mehetnek Lanslebourgig, ahonnan aztán serpentinek kanyarognak fel a Mont-Cenisre.

Avrieux megszokta a híres-neves személyiségeket. Kopasz Károly például ott halt meg. Alpoköntúli hadjáratából visszatért Avrieuxben lázba esett s ágyának dült. Elhunyt 877 október 6-án. Orvosára, Szedéciás zsidóra fogták rá, hogy megmérgezte. Ezt a titkot sohasem derítették ki tisztára, és nem is régen egy e vidékre való tiszteletreméltó és nemes egyházi férfiú vállalkozott Szedéciás zsidó rehabilitálására. Értekezése nem vert föl nagy port, bár a rehabilitálások ugyancsak divatoznak mostanában. Kopasz Károly szegény már nem törődik semmiféle földi véleménnyel és ilyenformán különben is mérgezéssel kellene vádolni minden orvost, akinek keze alatt meghal a beteg.

Avrieux, mely egykor haldokló fejedelmet látott falai között, manapság nagyon gyér látogatottságnak örvend. A falu az Arc folyócska jobbpartján fekszik; a balpartot jó magasról a Napoleon-útja dominálja, melynek sokáig megholt életét visszaadták az automobiloc. Hogy Avrieuxt fölfedezze valaki, nagy kerülőt kell tennie; ennél fogva — nem számítva azt a pár szál turistát, akit a Dent-Parrachée sziklatűje, vagy a Roche-Chevrière szirtje csábít arra — más nem igen vetődik le oda. Alacsony, vézna, szürke házikói a völgy fenekéhez tapadnak, közvetlen közel a hegyipatak partjához, mely tengerzölden és átlátzóan gurul le a hegyekről. Birkanyájnak néznéd e házikókat, egymás hegyibe-hátába tolongó birkákkal. Alíg válnak ki az egyhangú színből, melyet ennek a tájnak a sziklák kölcsönöznek és a föld, ez a föld, mely olyan sovány, hogy — mint mondják — csak minden második évben vetik be. Közelebb a hegységhez van a Saint-Benoît-zuhatag, mely a jégzónából jön le és tölcészerűen zuhan le két ugrásban több mint ötven méter magasról. Elülről pedig az essailloni erődök zárják el a völgyet, emeletes, csipkézett bástyaikkal.

A falu végén, az Arcon túl, emelkedik a kis templom. Régi, román stílusú építmény ez, mely szerencsétlen átépítés folytán elvesztette minden jellegét. Négyzetes tornya tömzsi, mint egy hegyi lakó. Tökéletesen elcsúfítja egy rengeteg órakamra, mely olyan, mint a nagy bibircsók rövid orron. Falai tövében gondozott sírok sorakoznak, mint szép kis kertcskék. A homlokfalnak egyikén ősrégi freskók láthatók, melyek a hét főbűnt ábrázolják, fölöttük a hét sarkalatos erénnyel. Az erények eltörlődtek és lemáslottak, úgy hogy már alig lehet felismerni őket, mondhatnók: már nincsenek is többé; míg ellenben a bü-

nőknek az a bizonyos száma vígan és könnyedén diadalmaskodott az idő vasfogán.

Mindegyik bűn két falmezőt foglal el : a felső mezőben földi ragyogásában ábrázolta az egykori festő, egy-egy szimbolikus állattal kapcsolatban ; az alsó, mezőben pedig bűnhődését mutatta be. Például ott van a *Kevélység*: oroszlánt sarkantyuzó férfi ; az alsó képen ugyanaz a férfi, amint lábánál fogva felakasztva rettentő torzképeket vág megalázott helyzetében. A *Fösvénység* vadkanon lovagol, jól beburkolózva köpenyegébe és szívéhez szorítva kincsesládáját ; alul : az ördögök levagdadják tagjait és elevenen megnyúzzák. A *Harag* tigrisen lovagló katona ; bűnhődése az, hogy önmagát marcangolja. A *Torkosság* arra van kárhozthatva, hogy tüzet egyék, melyet kígyó okád a szájába, miközben két-három fiaördög akként könnyíti meg neki ezt a feladatot, hogy vasvillákkal felszurkálják a hasát és kiráncigálják a beleit. Neki csak a büntetése látható, mert a felső kép egészen lemállott. A *Bujaságból*, *Irigységből* és a *Jóban Való Restségből* csak hiányos töredékek maradtak meg.

Ámde az avrieuxi plébános, — akinek mindig nagy hajlama volt az illusztráláshoz s már a papnevelőben kitűnt azzal, hogy szabad idejében a régi kódexek iniciáléit másolgatta, — most nagy fába vágta fejszóját : restaurálni akarja a homlokzat freskóit. Az erényekről le kellett mondania : azok már végkép siralmas állapotban vannak. Szerencséjére megmaradtak számára a főbűnök. Minden reményét a bűnökbe vetette. Először a mellékes részleteken próbálkozott. A *Kevélység* például neki köszöni elkopott ruhájának új, élénk kék színét. Hogy a Fösvényt nyúzó ördögök olyan friss grimaszokkal vigyorognak : — Voltaire borzalmas vigyorgása ! jelenté ki az esperes úr, Lanslebourg plébánosa, aki

olvasta a költőket, — abban az avrieuxi lelkésznek nem csekély része van. Még bátrabban bánt el a Torkossággal, melyet tetőtől-talpig újra festett a büntetése fölött levő mezőben, sőt néhány új részletet is pingált hozzá. Ma már egy fényesen ragyogó Torkos lép elénk a falból: vaskos, pocakos, duzzadt ajkú ember, koloszszális disznón lovagolva, mindkét karjában borosüveget szorongatva. Az iszákosságtól inspirálva, mely plébániáját hirhedtté tette, a tisztelendő festőművész teljesen átengedte ecsetjét méltatlankodása hevületének. Míg az egykori képíró megelégedett *egy* borosüveggel, ő megduplázta az adagot, hogy annál hatásosabban stigmatizálja a bűn előhaladását. S ekként tökéletes művészettel realizálta egyikét azoknak a tarka falitábláknak, aminőket az iskolában szokás kifüggeszteni abból a célból, hogy szemléltető módon elriasztó példákban bemutassák az alkohol pusztítását.

Jelenleg éppen a Jóban Való Restséget rohamozza, és a Jóban Való Restség bizony sok gondot okoz neki. Egy vaskos dáma, hanyagul elterpeszkedve egy tehenen, volna hivatva ezt a bűnt ábrázolni. Nem lehet tudni, ül-e vagy egyszerűen a levegőben lóg-e az állat fölött-előtt? Valószínű, hogy a plébános úr még sohasem látott semmiféle vaskos dámát ülve. Vagy inkább: nem ismeri a távlat törvényeit, mivelhogy laposra és szögletesre festette. Szélességben ugyancsak nagy helyet foglal el a hölgy, de a mélység — biz' az hiányzik. Nyitott szája — mert éppen ásít — olyan, mint egy fekete kemence. És a művész nyilván pótolni akarta a megrajzolás tétovaságát a színezés pompájával. Az arc piros pozsgája és a hajzat sárgarépa színe teljes elégedtséggel tölti el. Mindazáltal az ensemble aggodalmakat okoz neki. Ő nem azok közül a művészek közül való, akik mindig és mindenben meg vannak magukkal elégedve.

Ő ismeri a nagy mesterek skrupulusait és gyötrődéseit. Ebből magyarázható, hogy a háta mögött tátogató gyerekek időnkint hallják a fohászzkodását :

— Csoda kellene ide !

De hát a Maurienne-vidék nem a csodák földje-e? Hiszen annyi hadjárat tette termőföldjévé a csodáknak ! A legnagyobb hadvezérek taposták e földet, hogy átkeljenek abba a szépséges Itáliába, melyből a szelek az Alpokon keresztül néha mintha édes dalokat hoznának át. Szegénysége pedig megfosztotta az anyagi javaktól is. Kiszáradtan, úgy, hogy csak csupa bőr és csont, a Maurienne hasonlít azokhoz a misztikus lényekhez, akiknek élete egészen elmerült a szemlélődésben s akik csak az ég felé törnek, mint a liliomok hosszú szárukon.

Csoda kellene !

Helyes, hiszen azt csak kérni kell Notre-Dame-de-Charmaixben. Annette és Filibert gyakran elsétáltak oda rövid lábacskaikon. Kis kápolna az a fréjusi úton levő szirten, két órányira Modanetól, a legvadregényesebb magányban. Búcsújáró hely ősidők óta, de legalább is Nagy Károly óta. A fogadalmi emlékek és ajándékok egészen elborítják falait. Bensejében forrás buzog. A kápolna története a következő : Egy jámbor zarándok visszatérván Palesztinából a Kármel hegyéről, ahonnan szent ereklyét hozott, azon a helyen, ahol most a kápolna áll, lecsúszott a szakadékba. A halálos veszedelemben a szent Szűzet hívta segítségül és a szent Szűz saját szent kezével mentette ki jámbor hívét. Hálából a remete azon a helyen kápolnát épített. Csak-hogy az emberek azt mondták, hogy a kápolna veszedelmes helyen áll s át akarták tenni távolabbra, biztos és védett pontra ; lerombolták tehát s a másik helyen építették föl. Ámde az új kápolna összeomlott s ugyan-

abban az órában magától fölépült a régi. A mennyei akaratnak e nyilvánvaló jele előtt aztán meg kellett hajolni.

A Notre-Dame-de-Charmaix-kápolna elé tizenkét stációs kálvária is vezet, melynek eredete nem kevésbé csodálatos. Egy modanei parasztot, mikor egyszer Bar-donnèchebe ment, óriási farkas támadott meg, mely az erdőből rontott elő. Védelmül mindössze egy hitvány bot volt nála. Jaj, csak elérhetné a kápolnát, mely a közelben van! Ott menedéket lelne! Segítségül hívja tehát szűz Máriát, igérvén neki egy oltárt, ha megmenti a vadállat halálhozó támadásától. A farkas tényleg eltűnik, de csakhamar ismét megjelenik; a paraszt újabb fogadalmat tesz. Tizenkétszer ismétlődött az állat támadása, tizenkétszer a szorongatott ember fogadalma.

A kis Filibert, akinek e csodák élénk emlékezetében vannak, mert csak nemrég hallotta őket, némikép megbotránkozik a plébános úr kételyein. Csoda! Milyen gyönyörű lehet is az! Ó, ha ő festhetne! Egyszerűen imádkoznék egyet szépen és a szent Szűz befejezné a képet. De talán a szent Szűz nem szereti a vaskos, ülő dámákat? Ha a kis Jézuskáról volna szó, amint a jászolban fekszik, vagy a kék- és aranyruhás Madonnáról, vagy pedig valamelyik szentről, aminő például szent Tamás, akit az avrieuxi templom oltárképe ábrázol, amint kékszínű úton halad három lovag kíséretében, akiknek hosszú tollas süveg van a fejükön; akkor a Szűzanya kétségkívül szívesen leszállana segíteni a festésben!

Amint a plébános éppen utoljára ismétli kétségbe-esése szövegét: «Csoda kellene ide!», Mussillon tanító úr benyitja a templomkerítés ajtaját s megjelenik Annette és Filibert összedugott feje mögött. Mussillon tanító úr nyurga test végén hegyes szakállt és hegyes orrot visel,

meg orrcsüptetőt és puha kalapot. Ő szorgalmasan oktatja a gyermekeket és igyekszik a községben higiénikus szokásokat meghonosítani, minek folytán eredeti ember hírében áll. Minden vonalon sürgeti a tudomány és haladás jogait s esküszik rájuk ; ez pedig izgatja a lakoságot. Az egyházi személyekkel szemben csupa udvariaság ; a plébános úrnak azonban ezzel nem köti be a szemét.

Szóval a tanító úr ott áll előrehajolva és nevet. Nevetése szarkasztikus.

— Plébános úr, nincsenek többé csodák.

A tisztelendő festő annyira elmerült munkájába, hogy alig hall. Filibert és Annette azonban nagyon is meghallották a megjegyzést.

De megszólal mégis a pap :

— Mit tud bele, Mussillon úr, ha szabad kérdenem?

— Én sohasem láttam csodát. Ön pedig szintén nem látott.

Erre az érvre a plébános csak ennyit válaszol :

— Láтта ön Amerikát, Mussillon úr?

— Nem láttam.

— Pedig hát Amerika létezik.

És a jó plébános zajos derűvel élvezi diadalát.

— Pardon, pardon ! — próbál replikázni a tanító.

Azonban, hogy előnyét kizsákmányolja, a pap elküldi a gyermekeket. Jobb, ha azok nem hallgatnak meg egy teológiai bajvívást, pláne, ha az csak ilyen hitvány csatározásban merül ki.

— Kicsikéim, menjetek haza tüstént. A Marie-Christine-erdő messze van és az éjszaka közeledik. Különben sem látok már festeni. Ez a Jóban Való Restség ugyancsak megizzasztott. Most gyóntatni kell men-nem.

És udvariasan a tanítóhoz fordul :

— Talán mindjárt kezdhetem is önnel, Mussillon úr?

A tanító, aki éppen előrehajolva vizsgálgatta a befejezetlen freskót, e szóra úgy pördült vissza, mintha valaki hátulról megrúgta volna.

— Csoda kellene ahhoz, plébános úr! Csoda pedig nincs többé!

— Majd lesz. Van annál nehezebb dolog is.

Filibert és Annette kézenfogva útnak erednek. Az út nagy kerülőt tesz az ő házukig, mely majdnem a sziklák közepette áll s előtte még egy meredek kapaszkodó is van. Az erdő szélén áll az ő kis házuk, az erdő szélén, mely úgy fest a hegy kopasz lejtőjén, mint egy hitvány molyette bunda, mint egy bunda ritkás és törpe fenyőkéből, melyek csak keservesen tudnak megkapaszkodni a sziklás talajban.

Mennek, mendegélnek. Mindjárt meg fogják hallani a Saint-Benoît-zuhatag dübörgését, melyet a körötte lakók úgy megszoktak, hogy ha nem hallják, azt hiszik, baja esett a fülüknek.

Alighogy elhagyták Avrieuxt, rájuk szakadt az éjszaka. Tél idején az éjszaka úgy lepi meg az embert, mint a szerencsétlenség. Hirtelen, anélkül, hogy «vigyázat!»-ot kiáltana előbb, körülfogja az embert egyszerre minden oldalról. Emiatt aztán a gyermekek nem mernek nekivágni a csapásnak, mely a mezőkön víz keresztül. Hogy bátorságra kapjon és hűgát is megnyugtassa, Filibert nótára gyujt. Annette vele fújja, ahogyan tőle telik, de nem tudja jól a szöveget. Valami régi dal az, ki tudná honnan, hogyan eredt? Katonák hozták ide valaha, I. Ferenc vagy Lesdiguières connetable katonái. Ez a dal segített nekik a menetelésben; azóta pedig segít a szántás-vetésben; ebben a pillanatban pedig lám, segít két kis gyermeknek a hazamenésben.

Egy pásztorleányról szól a nóta, aki bárányait őrzi

a réten. Farkas jön az erdőből és elragadja a legszebbik báránykát. A farkas urak értenek a válogatáshoz. Ekkor a pásztorleányka térdre hull: «Jóságos Szűzanya, add vissza a báránykámat! Jóságos Szűzanya, add vissza elevenen!» Arra jön a királyfi. Nagy kard van az oldalán. Miért sírsz, pásztorleányka? A farkas elvitte legszebb báránykámat! Háromszor megy be az erdőbe a királyfi, harmadszorra már hozza is a fehér állatot elevenen. Köszönöm, köszönöm! — mond a pásztorleányka; ha majd birkanyírás lesz, neked adom a gyapjút. Én nem vagyok gyapjúkereskedő, hallod-e te pásztorleányka; én a királyfi vagyok és te leszel a feleségem . . .

Úgy-e, együgyű kis dal — és milyen bájos!

A sűrűdő éjszakában a Marie-Christine-erdő mintha élébe menne a gyermekeknek, amint a kapaszkodón ballagnak fölfelé. Annette azonban éppen nincs megnyugtatva, mikor vége a nótának. Másikba kap hát; de a nóta úgy siklik ki a fogai közül, mint a víz az ember ujjai közül. És egyszerre csak azt kérdi:

— Igaz az, Filibert, hogy nincsenek többé csodák?

Filibert megriadt, mert ugyanebben a percben ő is akkuráte ugyanezre a dologra gondolt.

— Dehogyan is nincsenek, dehogyan is nincsenek! Hiszen a plébános úr mondta.

Igen, a plébános úr mondta, meg a nóta is mondja. A tanító úr ugyan mást mondott, a tanító úr, akitől ők a tudományt tanulják: írás-olvasást, egy kis számolást, egy kis földrajzot, történelmet; meg aztán tanulnak a földről, az emberekről és mindenféle egyébről, amit nem tanultak meg és mindenről, amit nem is fognak megtanulni sohasem.

A kérdés rendkívül súlyos. Nem karácsony estéje van-e? Vajjon a kis Jézus eljön-e egészen a Marie-

Christine-erdőig, amely olyan messze és magányosan áll, elszigetelve a világtól? Az út odafelé bizony nagyon gyéren látogatott, a hegyi ösvény rossz és egy lépésnyire sem lehet látni. Szerencsére kis fénypont csillog ott az út végén. Ott az ő házuk.

Kis Jézuska, eljössz-e ide? Eljössz-e ide, mikor a kétség már előtted belépett? . . .

II.

A karácsonyi csoda.

ANNETTE és Filibert Duchène Anthelme-nek, a favágónak gyermekei, tetszik tudni, azé a Duchène Anthelme-é, aki abban a szegényes viskóban lakik a sziklák közt, a Marie-Christine-erdő szélén. Az erdő szélén : ezzel mindent megmondtunk egy favágóról.

A mi Duchène Anthelme-ünk jóra való ember, csak egy hibája van. Persze, önök azonnal azt gondolják, hogy iszákos. Szavójában ugyanis, ha valakiről azt mondják, hogy «csak egy hibája van», az mindig azt jelenti, hogy szereti a tütüt. Nos hát a mi esetünkben éppen nem így áll a dolog ! Anthelme, nem lévén pénzes ember, csak vizet iszik. Nem mondom, ha esetleg vörös bort kap valakitől vagy éppen fehéret, hát megissza, amennyit kap, különben nem is volna szavójárd. Csakhogy az ilyen esetek nagyon ritkák. Kíváncsiak tehát önök ezek után, hogy hát mi is az ő egy hibája ? Mindjárt megmondom : ő nem képes megtagadni soha semmiféle szívességet. Például azt mondják neki munkája végeztével : «Itt a közelben lakik egy özvegyasszony, minden fája fölívágatlan». Anthelme tüstént megy és fölívágja az özvegyasszony fáját. Vagy azt mondják : «A szomszédasszony férje betegen fekszik és a szénája kaszálatlan». A mi Duchène-ünk erre így szól : «Én ugyan jobban értek a fejszéhez, mint a kaszához», —

de azért rögtön megy és lekaszálja a szomszédasszony szénáját.

Hát ez bizony elég kellemetlen hiba, mikor az embernek családja van. A családi élet rendet és pontosságot követel, nem is szólva sok egyéb, nehezen elsajátítható erényről, nevezetesen főképp a türelemről. — Duchène Anthelme soha sincs otthon idejében ebédre és Pernette, a felesége, zsörtölődik is emiatt eleget. Annette és Filibert pedig, a kanállal kezükben, versenyt kiabálnak az ebéd után.

— Hát mitevő lettem volna, feleség?

— Te mindent el hagysz hitetni magaddal, apus.

— De hiszen azok igazán szegény emberek, Pernette.

— Mi sem vagyunk gazdagok, Anthelme.

— Hát lehet, hogy nem helyesen cselekedtem.

— Lehet, hogy helyesen cselekedtél.

Filibert és Annette — ők csak enni kérnek.

Ma, karácsony vigiliáján, Duchène Anthelme még kora hajnalban elment hazulról. Vállára vetette jól kifent fejszójét, hátára pedig kis zsákban az ebédjét: kenyeret, sajtot meg egy kis üveg vörös bort, arra való nézvést, hogy messzi útnak indul. Segíteni megy társainak a sappeyi erdőbe, Modaneon túlra. Pernette a küszöbön takarékoságból eloltja a lámpást, bár még alig pitymallik és mint jó családanya, ezer jótanáccsal és komissióval látja el férjét.

— Legfőképpen el ne felejts visszajövet pulykát venni Modaneban. Holnap karácsony!

— Helyes, helyes, Pernette. Egyszer eszünk esztendőben pulykát. A karácsony nem is karácsony pulyka nélkül.

— És el ne felejts játékokat venni, amiket a kis Jézuska fog hozni Filibertnek és Annettenek. Nem vagyunk gazdagok, de ennek már meg kell lenni.

— Helyes, helyes, Pernette. A karácsony nem is karácsony gyermekek öröme nélkül.

... Megjönnek este a gyermekek az iskolából és apjuk még nincs itthon. Pernette már jónéhányszor kiment az útra kinézni és fülelni. De az éjszaka fekete és a Saint-Benoît-zuhatag akkora zajt csap, hogy attól ugyan semmiféle lépteket meg nem hall ember fia, még ha szöges csizmában jönne is valaki. De nini, egy árnyék, ott a két fenyőfa közt! Gyorsan közeledik, bár a kapaszkodó ugyancsak meredek. Igen, ez Anthelme. A fejsze ott a vállán. Azonban semmi csomag nincs a kezében. Hol a pulyka, hol a játékok? Hol? Ej, a patvarba is, hát bizonyosan a hátárf a zsákban, melyet innen nem lehet látni!

— Anthelme, te vagy az? Ne üss zajt, a gyermekek már alusznak. Add ide a pulykát.

— Lelkemre, Pernette, akkora pulykát sem hoztam, mint a hüvelykujjam.

— Hát elfelejtetted? Hiszen holnap karácsony! Hát jól van, az idén pulyka nélkül lesz karácsony. De hol vannak a játékok? Hadd dugom el gyorsan. Éjjel majd belerakjuk Annette és Filibert cipőcskéibe.

— Ne haragudjál, feleség! Ha tudnád...

— Anthelme, beszélj! Hol vannak a játékok?

— Mindjárt megmagyarázom. Két-három szóval...

— Nem kell nekem se két szó, se három. Anthelme, te megfeledkeztél a gyermekekről!

— Nem feledkeztem meg, de...

— Akkor hát ne komédiázz annyit, ide a játékokkal!

— Nem felejtettem el, kedvesem, esküszöm neked. De... de... találkoztam Péronne-nal.

— Péronne-nal-e vagy akárkivel, mit törődöm vele!

— Péronne-nal, akit az ura itt hagyott s elment Olaszországba.

— Ha a férfi elhagyja a feleségét, ez csak azt bizonyítja, hogy az az asszony rossz asszony.

— Nem mindig, Pernette, nem mindig. Itt hagyott négy porontyot, négy éhességű porontyot.

— Nem a mi dolgunk, hogy etessük őket.

— Ott voltak mind az öten, a négy poronty és az anyjuk, Modaneban a baromfikereskedés előtt. Csak nézték, nézték a ragyogó hizott pulykákat, ahogy ott feküdtek glédába rakva, olyan kövéren, hogy szinte kirepedt a bőrük. Nézték és szagolták. Szaglászta és szimatolták, mintha már sülve látták volna maguk előtt. «No, Péronne — mondok — hát válassz!» Feleli: «Nincs pénzünk, nincs egy harapás enivalónk.» «Nincs? Lehetetlen!» — mondok. — «Tegnap óta egy falatot sem ettünk, jó Anthelme.» Nos, én erre fogtam a pénzünket, az enyimet és a tiedet, Pernette, mert hát az csak egy — és odaadtam az asszonynak. De ő nem pulykát vett rajta, hanem kenyeret és kalácsot, mert az kiadósabb és olcsóbb. És most itt vagyok, Pernette, kissé félek és szégyenkezem. De mi van veled, Pernette? Hogy-hogy semmi szidás, semmi kemény szó, semmi siránkozás? Megállt a nyelved ma este? Hát jól van. De nini, te sírsz? Sírsz egy rongyos pulykáért és néhány hitvány fajátékért?

— Nem azért sírok.

— Hát miért?

— A te jószívedért, vén csacsi, és a Péronne nyomorúságáért!

— — — — —
Karácsony éjjel van. Filibert és Annette deszkágyukban fekszenek jól bebugyolálva, de nem akarnak elaludni, míg nem látták a kis Jézust. Más években

bizonyosak voltak abban, hogy eljön ; az idén nem bizonyosak s ez a tanító beszédének a következménye. A kétkedés kissé izgatja őket. Merről jön majd a Jézuska, ha jön?

— A kéményen, — véli Annette.

— Az ajtón, — jelenti ki Filibert. — A Jézuska nem kéményseprő.

S már vitatkoznak a csodáról.

Az első szobában, a kályhazugban, Duchène Antheleme üldögél feleségével. Nem sok mondanivalójuk van egymásnak. Pernette már magához tért izgalmából ; hja, az ember végre is csak mindig magához tér az izgalmából, nemde? Szép, szép az a felebaráti szeretet, de ugyan sokra megy vele az ember : minden évben egyszer költekezett az ember a gyerekeire, minden évben egyszer jó falatot evett az ember — azelőtt ; az idén mindez elmarad . . . Jó Péronne, te igazán boldogtalan egy asszony vagy a négy apátlan pulyáddal. Nagyon szerencsétlen vagy, az tény. De hát tartottad volna vissza az uradat, vagy mentél volna vele Olaszországba. Őszintén szólva : már eleget láttunk téged itt, most már mehetnél máshová koldulni . . .

Körülbelül ilyesfélét hánytorgat elméjében Pernette. De még jobban bosszantja, hogy ott látja az urát maga mellett, amint isteni nyugalommal piszkálgatja a tüzet, oly isteni nyugalommal, mintha a zsebe tele volna tallérokkal. Ime egy ember, akit nem izgat semmi a világon ! Talán azt hiszi, hogy a jó Isten maga leszáll majd az égből és személyesen hoz neki pulykát, sülvé és forrón, ropogós pirosra sült bőrrel, meg játékokat Annette-nek és Filibertnek ? ! Hallatlan : ő derült, ő nevet, ő neki van kedve tréfálni — no hát ez egyenesen kétségbeejtő !

— Kop-kop-kop !

Ki kopog, mi kopog az ajtón? A favágó és felesége

egyszerre fordul arrafelé. Ki jöhet ide ily késő éjszaka? Annette és Filibert is megmozdul az ágyban. A Jézuska kopogott! Bizonyosan a Jézuska! Az ajtón kopogott! Tehát Filibertnek lett igaza. No de Filibert férfi s a férfiak illik, hogy többet tudjanak, mint a nők.

Kop-kop-kop.

— Senki? Hát akkor egyszerűen benyitok! — hangzik odakint.

Ki nyit be? Hát Tamás bácsi nyit be.

— Adj' Isten, adj' Isten!

— Te vagy az, gonosz csont?

Tamás Anthelme-nek a testvére, fiatalabb is, vidámabb természetű is. Ő beljebb lakik a völgyben, Pierrelongueban, közel Lanslebourghoz, odalent a Mont-Cenis lábánál, ahol az országút felkúszik a hegyre. Híre-neve nem valami dicső Tamásnak: ő vadorzást űz a csendőrök orra előtt, ő töröket vet a vadaknak, ő tiltott helyen halászik, ő visszateszi a kimarjult csontokat, ő teákat főz mindenféle betegségre, ő megbabonázza a jószágot, ő recepteket ad pörök megnyerésére, ő csempészik rendületlenül — szóval ő űz mindent, amit a törvények köztudomás szerint tiltanak. Bah, a törvények! azokon csak nevet Tamás. Nincs respektusa ez előtt az ember előtt semminek a világon. Még őfelsége az olasz király zergéinek sem, melyek az Alpok túlsó oldalán szigorúan tilos és szigorúan őrzött vadállományt alkotnak. Tamás átkel a levannai hágókon, áttöri a frontot és leorvadássza a zergéket s a hátán hozza haza a jégárazon és hómezőkön keresztül. Sőt már lövést is váltott néhány-szor a királyi vadőrökkel. Igazán borzasztó egy ember ez a Tamás!

— No, éppen jókor pottyantál ide! — fohászkodik Pernette.

— Én mindig jókor pottyanak. Karácsony van!

— Igen, karácsony, és nincs mivel megkináljunk.

Pernette arcá megnyult olyan hosszúra, hogy szinte alig van vége és siralmas és bamba és levert és kétségbeesett.

Tamás figyelmesen nézi őt s egyszerre kacagásba tör ki :

— No iszen ez szép vendéglátás ! Nincs mivel megkináljatok? Hát ez a nyúl, drága sógorasszony, ez a nyúl kutya?

És Tamás bácsi kihúzza a fülénél fogva egy szép nyulat a tarisznyájából, egy havasi nyulat, majdnem tiszta fehér szőrűt, egy tapsifülest, amely honnan, honnan se, talán az égből pottyant s amely úgy teszi össze elülső lábait, mintha dobot verne s így hívná a vendégeket ebédre. Ez már igazán teteje az udvariasságnak : kérni az embereket, hogy egyenek belőle !

Anthelme odalép, megtapogatja az állatot és szakértelemmel szól :

— Idei nyulacska ! Finom, gyöngye húsa lesz.

Pernette azonban még duzzog :

— Nyúl — az nem pulyka. A nyúl nem karácsonyi pulyka.

— Ejnye, sógorasszony, de rosszmájú vagy ! Csak légy türelemmel kicsinnyég. Majd előkerül a té pulykád is. Nesze, itt a pulykád !

S a mélységes, bőséges tarisznyából előhúzza Tamás — no hát ez az ember varázsló, az szent ! — előhúzza egy fiatal pulykát, gömbölyűt, mint a golyó.

— Ezt loptad, — mondja Pernette, — ebből mi nem ehetünk.

— Ej, sógorasszony, te igen hirtelen ítélsz és hamar kész vagy a kárhoztatásra. Ez a pulyka az én jogos tulajdonom.

— Nem vetted.

— Én sohasem veszek semmit, sógorasszony.

— No látod, sógor.

— Egy majoros adta nekem az imént.

— Majoros? A majorosok nem olyan adakozók.

És miért adta?

— Te hitetlenebb vagy, Pernette, mint szent Tamás, az én dicső pátrónusom. Hát egy rókáért adta, mely megette minden baromfiját s én megfogtam. Tave-raz majoros Fontanetteben, az adta nekem ezt a pulykát. Nyugodtan megsütheted ; én magam vágom le s metszem le a taróját.

Anthelme nagy kacagásokkal diadalmaskodott, melyek úgy zuhogtak belőle, mint a Saint-Benoît-zuhagtag vize itt a szomszédban. Lám, ő nem izgult, nem búsult, nem esett kétségbe — s ime a vacsora megjött magától ! Mindazáltal Pernette még most sem tette le a fegyvert :

— Hát jól van, jól van, én majd megkopasztom, míg ti megnyúzzátok a nyulat. De szegény gyerekeink holnap reggel mégis csak üresen találják a cipőjüket. Hiába beszéltek, hiába teszték-vesztek : a gyerekeknek bizony ez mégsem lesz boldog karácsony !

— Hát nem raktatok semmit a cipőjükbe?

— Majd én megmagyarázom neked, — szól közbe Anthelme, a bűnös.

— Kell is sokat magyarázni ! Tudod, Tamás, ő ád ennek is, ád annak is, s az övéinek aztán nem jut semmi, teljességgel semmi.

— Jól van no, kis mama, — mond Tamás, — eredj csak, mulass a pulykáddal, én majd gondoskodom a gyerekekről.

— Hiszen már egészen lapos a tarisznyád.

— Hát a kezeim. Pernette? A két kezem? Az talán már semmire se jó? Ti itt csak morfondiroztok, évdőtök,

kétségbeestek, szégyenkeztek, odavagytok, lapultok és összezsugorodtok. Vezess a műhelyedbe, Anthelme. Van-e tölgyfád vagy gesztenyefád?

— No hallod, egy favágónak!

— És fűrészed és késed és vésőd és gyalud és kalapácsod és harapófogód?

— Minden van, ami csak egy ácsnak kell.

— Hát akkor munkára fel, vén testvér!

S a műhely egész éjszaka fülsiketítő zajtól visszhangzik. Annette és Filibert párszor föl is ébredt rá és — nagyon megnyugodott. Mert hát a Jézuskának csak kell valami zenekíséret is, no nem? Igaz ugyan, hogy ez a mennyei zenekar nem gyakorolt eleget s nem tartott elég próbát; az Angyalok és Arkangyalok, a Kerubok és Szeráfok — nem is említve a Trónokat és Hatalmasságokat, akikről oly ritkán esik szó — vehetnének még egy pár hegedű- és fuvola-leckét, ahelyett, hogy itt ilyen rémes nyikorgást visznek véghez csikorgó deszkákkal és lécekkal.

Reggel aztán Tamás és Anthelme visszajön a konyhába, megrakodva tárgyakkal, melyeknek mivolta első tekintetre meghatározhatatlan. Pernette sem vesztegette ezalatt az időt: a pulyka meg van kopasztva, a nyárs készen áll s a nyúl — no azt meg sem lehet már ismerni: föl van vágva apró darabokra s várja, hogy borsos nyúl-aprólékká változzék; a pác már fő, olaj és bor illata csiklandozza az orrot már a küszöbről.

— Mi a manót hoztok ti itt?

— Játékokat a gyerekeknek.

— Hadd lám, hadd lám! Jé, milyen helyes disznócska! Lelógó füleivel, rövid lábaival s akkora haskóval, hogy a földet sepri vele!

— De sógorasszony, ez a disznó nem disznó, hanem ló!

— És ez a rövidfarkú kutyus?

— Ez a kutyus birka.

— Hát ez a hosszúcsőrű tyúk?

— Ez a tyúk liba.

— No hallod! Hát ez a két egymás hegyibe tett gömb, karokkal és lábakkal?

— Ez egy baba, sógorasszony. Az alsó gömb a teste, a felső gömb a feje.

— A feje? Bizonyos vagy benne? Hát hol a szája, szeme, orra?

— Ejnye, de szőrszálhasogató vagy! Adj csak egy darabka szemet. No nézd, itt a szája, itt az orra, itt a szeme: éppen rád néz veled.

— Csakhogy Annette nagy fifikus, vele ugyan sohasem hiteted el, hogy ez a szörnyeteg — baba!

— Hát öltöztess föl szép hosszú ruhába. Úgy legalább kevesebbet látni belőle. És ruhában illedelmesebb is lesz.

— Jó gondolat. Mindjárt felöltöztetem.

És mialatt Pernette tüvel, cérnával, gyűszűvel, ollóval valami ócska ruhadarabból babaruhát varr, Tamás gyaluforgácsból, egy kis enyv segítségével nagyszerű frizurás parókat készít a babának.

Lehúzva cipőjüket, belopóznak a szobába, ahol a gyermekek alszanak, megrakják színültig a kis cipőket és lábujjhegyen visszasurrannak.

A Jézuska tehát itt volt!

... Annette és Filibert reggel fölébred, majdnem egyszerre és ugyanazzal a borzasztó gondolattal, hogy «nincsenek többé csodák».

A kétség nem hagyja őket nyugton, mióta a tanító ezt kimondta. Megdöbbenéssel telt hangon szólítják egymást:

— Annette!

— Filibert !

És úgy, ahogy vannak, egy ingben, hevesen dobogó szívvel, futnak a cipőjükhöz :

— Filibert, itt van valami !

— Annette, de sok minden van itt !

— Jé, de gyönyörű egy baba, Filibert !

— Nézd, Annette, milyen pompás lovacska !

— Kék ruhája van, mint tavaly mamának és szőke haja !

— Milyen kövér és hogy hegyezi a fülét !

— Nini, egy helyes birka is !

— Meg egy hegyescsőrű libuska !

Ők nem tévedtek egyszer sem. Pernette nyilván semmit sem ért az állatokhoz, sőt a babákhoz sem : ő a lovat disznónak nézi, a birkát kutyanak, a libát tyúknak, a babát meg — ó borzalom ! — egy pár gömbnek ! Szerencsére a gyermekeknek jobb szemük van és elevenebb képzelőtehetségük, ők nem követnek el ilyen vaskos tévedéseket.

— Mama, mama ! — kiabált Filibert. — A Jézuska itt volt az éjjel !

— Hát hiszen látod, Filibert.

— Hallottam, mikor kopogott.

— Hallottad, mikor kopogott?

— Igen, kop-kop-kop és nevetve belépett, úgy-e?

— Hát ha tudod, minek kérdezed?

Annette sem akart hátramaradni. Ha az egyik testvér beszél, a másik sem hallgathat.

— Mama, ő csinálta azt a zajt !

— Miféle zajt?

Filibert kisegíti hugát :

— Azt a nagy zajt a műhelyben. Nagyon jól hallottuk.

— Inkább aludtatok volna, kis butuskák.

— De hiszen nem lehetett aludni egész éjjel.

A mai gyermekek mindent akarnak tudni. Pernette tehát valami magyarázaton töri a fejét, valami okos megfejtésen, mely megmentse a csodát. No szép is lenne, ha egy asszony próbálna meghazudtolni és letagadni egy csodát — akárcsak egy közönséges tanító !

— Hát persze, — szól aztán, — nézzétek: a Jézuska annyi játékot osztogatott szét a városokban és falvakban, Modaneban, Villarodinben, Bourgetben, Avrieuxben, hogy mire ideért az erdőhöz, már nem maradt semmije sem. Akkor hát fogta magát, beült a műhelybe és ő maga faragta ezeket a játékokat és belerakta a cipőtökbe.

— Hát tud ő ilyeneket faragni? — kérdi Filibert.

— Persze, hogy tud. Hát nem volt-e ő valaha ács szent József mellett?

— Igaz, igaz, ő ács volt.

És a gyermekek tapsolnak : ez a magyarázat teljesen meggyőzi őket. A kis Jézus attól a pillanattól kezdve, hogy «ács volt», már *tudta* faragni a játékokat. Ilyen bizonyíték mellett semmiféle kétség nem állhat meg. Persze, egészen másképpen festene a dolog, ha a kis Jézus boltosok, polgárok vagy bankárok körében született és nevelkedett volna !

És a szoba mélyében az a ravasz Tamás, aki végighallgatta ezt a társalgást, odahajlik Anthelme füléhez :

— Tudod, testvér, *ördögnek* már sokszor tartottak engem. De hogy a *jó Istennek* tartsanak, testvér, hát ez még nem esett meg velem !

III.

Tamás bácsi álma.

TAMÁS BÁCSI fölmelegedvén és fölvidulván, még az éjjel vissza akar menni otthonába, mely Pierrelongueban van, odalent a Mont-Cenis lábánál. Körülbelül öt mérföld odáig az aussoisi úton, mely emelkedik és leszáll, megint emelkedik és megint leszáll, míg bele nem torkollik a termignoni új útba.

— Maradj itt, Tamás bácsi, maradj itt, a pulykát még nem ettük meg egészen !

— Maradj itt, Tamás bácsi, maradj itt, a nyúlból is van még !

Ámde Tamás nem hallgat senkire s már ballag is lefelé a kapaszkodón, majdnem el is botlik rajta. Annette és Filibert még kiabálnak utána, de a zuhatag örök dübörgése úgy elnyeli hangjukat, mint a harangzúgás. Ők szeretik Tamás bácsit, mert Tamás bácsi mindig nevet. Az apák és anyák nem nevetnek mindig.

Áthaladván az erdők mellett, elhagyván Aussois falvát, egészen a Plaubois-erdőig minden jól megy. Tamás bácsi vörös bort ivott. Tekintélyes mennyiségű vörös bort ivott. Ez nagyszerű biztonságot kölcsönöz neki, hogy eligazodhassék az éjszakában, mely fekete, mint a lekvár. Egészen egyenesen ballag az orra után s hogy néha jobbra tántorodik, néha balra tántorodik, az bizonyára akarata ellen történik. Az erdőben azonban (szin-

tén nyomorult és kipett-kopott erdő!) — hogy-hogy se —
letér az útról anélkül, hogy észrevenné s nem talál többé
vissza rá. Forog maga körül, kinyújtja kezét, megérint
egy fát, aztán megint egy fát. Teringettét, Tamás bácsi,
hát lát-e vagy nem lát? Kiereszt egy szitkot, aztán
még egy szitkot, szokása szerint az ördögöt emlegetvén.
Ej-ej, Tamás bácsi, ezzel nem segít magán! Végre is
megáll, hogy gondolkozzék, nekidülve egy fenyőfának.
Gondolatai kuszák és zavarosak, szanaszét ugrálnak,
mint az őrizetlen vagy megkerült kecskék. Tamás vi-
gyázva próbálja összeszedni őket, mint ahogy a pásztor
füttyögeti össze a nyáját, s végre sikerül neki úgy ahogy
néhányat összerelni belőlük.

Hát igen, így van : ő keresztüljött Aussois-n és most
Sardières felé megyen. Csakhogy letévedt az útról és
így sohasem jut haza ; Pierrelongue, az ő faluja, kétség-
kívül a poklok fenekén van. De hopp ! itt a plauboisi
erdőben van egy elhagyatott kápolna, ahol ő már nem
egyszer éjjelezett, mikor mormota-vadászatból tért haza
a Dent-Parrachée jégvidékéről, az égerfaerdőkből és
szurdokokból. Csak hát meglelné azt a kápolnát! Egészen
pompásan meghálna ott az oltár tövében, ahogyan hált
is már a mult télen egy hóvihár alkalmával, négy mor-
mota társaságában, melyek madzagra fűzve lógtak az
ablakban.

Tamás kutat, kémlelődik a fák között. Igaz, a feje
olyan nehéz, mintha kaviccsal volna tele, de részegnek
nem részeg. Ohó, a manóba is, hogy ő berugjon, ahhoz
sokkal több kell ! Egy vérbeli szavojárd nem rüg be
három-négy flaskó vörös bortól ; ahhoz legalább is egy
egész hordó kell ! Ej, a kakas csípje meg, hát iszen nini,
itt a kápolna ! Most csak egy jó nekirugaszkodás a vállal
az ajtónak s ime a kápolna tárva-nyitva van, mintha
csak maga a jó Isten állna ott s fogadná a belépőt.

A jó Isten ugyan nem áll ott, de a hajlék hajlék, kivált ha az ember kimerült. És a mi Tamásunk bebujik s minthogy nincs világítása, mindjárt le is fekszik a jól ismert helyre, pont az oltár tövébe. Így könnyen kivárja a holnapot.

Nem mozdul többé. Alszik-e vajjon? Alszik-e vagy meghalt? De hogyan kérdezhessük meg tőle anélkül, hogy felébresztenők? Az ajtó nem zárul jól s a befütyülő szél folyton csapkodja. Ejnye, hát nem lesz vége annak a csapkodásnak? De nini, nézzétek csak azt az ajtót: nem csupa aranyból van? Szavamra, csupa aranyból. Ez a Paradicsom kapuja!

— Becsületemre, én azonnal bemegyek oda! — jelenti ki Tamás megbékélten. — Ugyan nyissátok ki már egyszer egészen azt az ajtót, mit hagyjátok folyton csapkodni! Gyerünk, gyerünk, ne komédiázzunk annyit!

És ime, a Paradicsom kapuja kitarul egészen, mint az imént a kápolna ajtaja és megjelenik benne egy szakállas mérges ember s ráripakodik Tamásra, mint egy csirkefogóra:

— Takarodjál innen, hordd el magad tüstént! Hogy mersz ide tolakodni? Te részeges, te orvvadász, te csavargó, te lump, te kuruzsló, te csempész, te uzsorás, te rosszfizető, te csaló, te komédiás!

Szent Péter — mert nyilván ő az — haragjában ugyancsak nagy könnyúséggel ontja a súlyos szavakat. Nincs mit tenni: vissza kell vonulni a szitkoknak ez áradata elől, melyek — mi tagadás benne — igazságosan és jogosan zuhognak le rá, de ekkora patáliát mégsem érdemes csapni miattuk. Szó ami szó, a mennyországba nem lehet olyan könnyen bejutni, mint az ember gondolná. Vesződni és küzdeni kell érte, nem pedig aludni és álmodozni! Aki alszik, az lekésik róla!

A disputa nagy botrányt ver föl. Mindenfelől szentek szaladnak elő, egyforma ruhában, a fejükön olyanforma dicskoszorúval, mint azok a perecek, amiket a pékínesok árulnak az utcán hosszú botra fűzve.

— Mi van itt? Mi történik itt?

Kiváncsiak, mintha unatkoznának. Szent Péter pedig, hogy az összes mennyei karok előtt fitogtassa hatalmát, gorombán egyre hajszolja Tamást :

— Hordd el magad, Duchène Tamás ! Az ördögök már várnak rád a kijáratnál !

De ime, a szentek hirtelen szétrebbennek és hódolattal sorfalat állnak. Az Úr Jézus teszi szokott szemleűtjét. Kérdi a mennyország kapusát, miért e tumultus.

— Ez az egyén itt mindenáron be akar tolakodni.

— Pardon, pardon, — magyarázkodik Tamás, — a kapu nem volt bezárva.

Az Úr Jézus eközben odalép a jövevényhez és szent Péter nagy megbotrányozására, aki alig hitt füleinek — szidás helyett szelíden szól Tamáshoz :

— Bejöhetsz, barátom, itt te itthon vagy.

— Ó, Uram, lehetséges ez? Én, a részeges, az orvadász, a csavargó . . .

— Tudom, tudom . . .

— . . . a kuruzsló, a csempész, az uzsorás . . .

— Elég, elég . . .

— Csakhogy mindaz, amit ez a szakállas mérges ember mondott, sajnos, nagyon is igaz.

— Jó, jó. De nem te helyettesítettél-e engem egy karácsony éjjel az én kis barátaimnál, Annettenél és Filibertnél? Én nem tagadlak meg téged.

Szent Péter elérte a célzást és egyszerre vége az ellenségeskedésnek.

— Uram, Uram, én nem vagyok becsületes ember !
— felel Tamás.

— Jól van. Visszamégy a földre és megpróbálsz azzá lenni.

Midőn Tamás az elhagyatott kápolnában fölébredt, már fényes nappal volt. Megdörzsölte szemét és azt kérdezte magától, él-e vagy meghalt, a földön van-e vagy a paradicsomban. És mikor kellőképpen megbizonyosodott arról, hogy ő még a földön járó emberi halandó, nevetett befelé, nevetett kifelé és — csak féligmeddig volt megelegedve.

— Becsületes ember . . . becsületes ember . . . Milyen kényelmes dolog ez igazán. Ebből megtanulhatod, vén kujon Tamás, mi az : a jó Istent helyettesíteni. De becsületes emberré válni : már ahhoz csoda kell, az bizonyos !

Csoda ! Ő is csodát kíván, mint a plébános, mint a gyermekek. Mindenki megköveteli a maga csodáját a maga életében. És az a szerencsétlen tanító — az meg azt hajtogatja, hogy nincsenek többé csodák ! . . .

IV.

A gyermekek keresztes hadjárata.

MIDŐN FILIBERT és Annette megint iskolába mentek, első dolguk volt elmesélni pajtásaiknak, hogyan készítette a kis Jézus személyesen az ő játékaikat apjuk műhelyében.

— Kék ruhát, meg lovacskát! Libát és bárányt, ezt ni!

Mínthogy pedig a pajtások nem igen akarták elhinni a dolgot, a két testvér diadalmasan magyarázta:

— Hiszen ő ács volt szent József mellett!

Erre aztán az egész iskola hitt nekik.

Az esemény híre elhatott Mussillon tanító úr füléig. Felháborodva e határtalan hiszékenységen, vállát rángatta s mérgesen kinyitván az ablakot, ki akart köpni megvetése jeléül; de idejekorán eszébe jutott hivatali méltósága s ismét bezárta az ablakot, a nagy léghuzatot vetvén ürügyül.

— Babonák, babonák! — dönté el végérvényesen. — Nincsenek csodák, nem is voltak!

Annette pityeregni kezdett, Filibert zsebében ökölbe szorította a kezét. Ma történelemóra van, tehát tiltakozásuk jeléül egy percre sem fognak odafigyelni.

A tanító úr pedig elkezdte a történelmi leckét. A tizenharmadik századnál tart s hogy felköltse tanítványai érdeklődését, a legjobb szerzőket válogatta ki. Ó, a

tanító úr lelkiismeretes ember : úgy beszél az avrieuxi apró polgárokhoz, mintha magához a tanfelügyelő úrhoz beszélne !

— A tizenharmadik század elejét — kezdi nagy hévvel, Luchaire okos és poétikus művét forgatva — varázslók, jövőmondók és boszorkányok szereplése jellemzi.

Az egész iskola csak úgy nyeli szavait. Az egész iskola ismer boszorkányokat és varázslókat. A Maurienne-vidék kedvenc hazájuk. Van Aussoisban, Villarodinben, van Bramansban és Lanslevillardban, nem is szólva azokról, akikről nem köztudomású varázsló mi-voltuk s ezért annál veszedelmesebbek ; és nem is említve például La Cancianilát, akinek esete éppen oly nagy port vert fel, mint a Vilario Marié, akit egykor — ugyan ki ne hallotta volna? — gonosztettei büntetésül egy vasárnapi napon, egy ingben, mezítláb, kötéllel a nyakán, golycsfököttével a fején, kétfontos égő gyertyával a kezében vitték a Saint-Léger-templom elé Chambéryben, ahol térdenállva, fennszóval kellett bevallania, hogy eszeveszett, ármányos és istentelen módon szövetkezett az ördöggel.

Varázslók ! Annette és Filibert büszkén veti fel fejét : hiszen Tamás bácsi is varázsló! Ők azt nem titkolják, nem tagadják.

A történelmi lecke pedig folytatódik :

«Lajos, Fülöp Ágost fia, Franciaország királya, mialatt atyja a keresztes hadjáratban járt, súlyos betegségbe esett, de meggyógyult egy szent ereklye által. — Genovéva feje, melyet elveszetteknek hittek, megtalálódott szekrényében. — Egy cudoti csordásasszony Sens vidékéről, tiz évig élt evés nélkül és vallási ünnepségek alkalmával elragadtatásba esett. — Euszták, Saint-Germain-de-Flair apátura, aki Angolországban a negye-

dik keresztes hadjáratot hirdette, forrást fakasztott, mely mindenféle betegségeket meggyógyít. A neuillyi Foulque önerejéből kioldozta magát bilincseiből, a rossz életű nőket jámbor családanyákká, a városbeli uzsorásokat ájtatos tékozlókká térítette, akik minden vagyonukat szétosztották a szegények közt». — «Ezek a csodák — jegyzi meg végül a krónikás — a legmegkapóbbak.»

Csoda! — A tanító úr kiszalajtott a szót a száján. Szeretné is rögtön visszazíni, de már késő! Szidja is magában az ostoba krónikást. Ámde a gyermekeseregre úgy hull már a csoda, mint a gyümölcsfák virága, mikor a szél fúj a Vanoiseról, — úgy hull, mint a langyos eső a zöld vetésre, mely siet előbújni a földből. És hull egyre, hull tovább is. Mert most a gyermekek keresztes hadjáratáról olvas Mussillon tanító úr, nem annyira ironiával, mint inkább szánalommal:

«Ezerkétszáztizenkettő június havában egy fiatal clayesi pásztornak, Vendôme mellett, látomása volt: Isten szegény zarándok képében egy falat kenyeret kért tőle és levelet adott neki, melyben megparancsolta, hogy menjen el a Szentföldre felszabadítani Krisztus sírját. Kevéssel ezután, midőn nyáját hazafelé terelte, a juhok letérdeltek előtte, mintegy kegyelemért esedezve. Ez kétségbevonhatatlan jele volt az isteni küldetésnek, melyet ily módon nyert. Bejárta tehát az országot, mindenféle megharsantván a keresztesek riadóját:

«Úr Isten, mentsd meg a keresztyenséget! Úr Isten, add vissza nekünk a valódi keresztet!»

«Minthogy pedig mindenféle csodákat művelt . . .»

Filibertnek e szóra felujongott a szíve s megbökte Annettet, aki nem figyelt eléggé.

«Minthogy pedig mindenféle csodákat művelt, sok más pásztorjiú is csatlakozott hozzája és csakhamar hatalmas gyermeksereg, nagyrészt tizenkét-tizenhárom évesekből, követte őt s kikiáltotta a keresztes had vezérévé. A «Laoni Krónika» azt mondja, hogy több mint harmincezren voltak vezetése alatt».

«Hogyan tudott ez a gyermektábor megalakulni és szervezkedni a szülők és a papság ellenkezése dacára? Azoknak, akik megkérdezték, hová mennek, azt felelték: «Istenhez!» És a nép pártjukat fogta. A nép hitt Etienne pásztor csodáinak . . .»

Micsoda? Hogy hitt-e? Tessék csak megnézni Mussillon úr osztályát !

«. . . hitt Etienne pásztor csodáinak, mert meg volt győződve, hogy ez ártatlan lelkek által Isten nyilatkoztatja ki akarátát s hogy az ő ártatlanságuk fogja megváltani a világot a bűneitől. Mindenfelé, amerre csak vonultak, a városi és jalusi népek ellátták őket pénzzel és élelemmel. Mindenki látni akarta a pásztorvezért, Isten küldöttjét. Valósággal verekedtek egy-egy hajszáláért, ruhája egy-egy piciny foszlányáért, melyeket ereklyéül tartottak meg. Végre is a hatóságok haragra gyúltak; Fülöp Ágost, meghallgatván e csodás ügyben a prelátusoknak és a párisi egyetem mestereinek véleményét, megparancsolta a gyermekeknek, hogy térjenek vissza otthonukba. Egy részük engedelmeskedett, nagyobb részük azonban nem fogadott szót.»

«III. Ince pápa állítólag csak ennyit mondott: Ezek a gyermekek megszegyenítenek bennünket; míg mi alszunk, ők bátran vonulnak a szent Sír felszabadítására.»

Tetszésporaj fogadja a tanteremben a pápának e nagyszerű nyilatkozatát Etienne pásztorról és társairól.

Ez azonban éppen nem az a hatás volt, melyre Mussillon tanító úr számított.

— Ezek a gyermekek bolondok voltak! — jelenti ki harciasan — kötözni való bolondok, értitek! Különben mindjárt megtudjátok azt is, hogyan bűnhődtek bűnös balgaságukért. A sereg a híres Etienne vezérlete alatt elérkezett Marseillebe. Az azon évbeli nagy szárazság miatt talán azt képzelték, hogy száraz lábbal fognak átkelni a tengeren Palesztinába? Két marseillei hajósgazda, két hitvány gazember, visszaélve e szerencsétlen gyermekek bizalmával és ostobaságával, hét hajóra rakta őket. A hét hajó közül néhány elpusztult a szardíniai partokon. Azokat a kis zarándokokat pedig, akik átjutottak Alexandriába, tudjátok-e, minő sors érte? Persze, nem tudjátok, mert senki sem mondta még nektek. Nos hát én megmondom: eladták őket rabszolgául a város piacán! Így végződött ez a képtelen keresztes hadjárat, melyet «a gyermekek keresztes hadjáratának» neveznek!

S a tanító úr föl-le ingatja fejét, mintha ő személyesen győzte volna le az emberi butaságot, mely ellen harcolni az ő különös hivatása! Hát hiszen igaza van a tudomány szempontjából, igaza van a könyörületesség szempontjából. Ő kész volna akár ellágyulni és könyveket ontani e harmincezer gyermekáldozat gyászos vége felett, akiknek fele a tengerbe veszett, felét meg eladták rabszolgául Alexandria piacán. Ő szeretetből és szeretettel gyakorolja hivatását. Őbenne atyai szív dobog minden egyes tanítványáért. Ezért eleve meg akarja őket óvni a babonáktól és eltévelyedésektől.

Ámde tanítványai nem törődnek sem a tudománnyal, sem a könyörületességgel. Az ő fejükben csak Etienne pásztor maradt meg, aki előtt letérdeltek a juhok s akinek olyan hadserege volt, amelynek tagjai

velük egyidős gyermekek voltak. Az alexandriai piac az ő képzeletükben éppen olyan piac, mint a modanei, ahol zöldséget árulnak, meg szántóvető embernek való holmit. A tengerről pedig halvány fogalmuk sincs.

A történelemórának vége.

No, — nem volt hiábavaló !

*

Templomának vakolatos homlokzata előtt, melyet a téli nap verőfénye ragyog be, Avrieux plébánosa nyugtalan mozdulatokat végez : majd előre hajlik, majd hátra hajlik, hogy jobban megítélhesse a hatást. Tudniillik : bevégezte a *Jóban való restség* átfestését ; a vasos dáma már csaknem tényleg ül a tehenen. Orcái szép pirosak, mert sokáig aludt. Tudnivaló dolog, hogy sokáig aludt. Ha netán valaki nem tudná, hát vegye tudomásul.

A kívánt csoda, úgylátszik, nem következett be. De a festőművész nem takarékoskodott sem a festékkel, sem a vesződéssel, sem az izzadsággal. Nemcsak a plébános maga van megelégedve a munkával, hanem akárki is meg volna elégedve, például az a piemonti ember is, aki faluról-falura jár s kijavítja meg átfesti a Szűz Máriákat és a Szenteket. A plébános úr azonban alázatos szívű ember. Kérdezzeti magától : volt-e joga kijavítani az egykori derék képiro megrongált művét? Kissé későn ugyan, de skrupulusok kezdik gyötörni. De íme, egy gyermekraj nyomul a templomot övező bekerített térre, körülzsongja őt, mint egy méhraj ; fiúk és leánykák vegyest, táskájukkal a karjukon vagy hátukon, nyüzsögve, kiabálva, kacagva és játszva, ellepik a teret egészen a sírokig, melyek a fal mentén sorakoznak.

Hittanleckére jöttek.

S amint ez eszébe jut a jó papnak, egyszerre kiröppen lelkéből a skrupulus mind ahány van. Szíve fölhevül, mintha egy nagy pohár vörös bort ivott volna és hogy némi kárpótlásban részesítse magát, egy szippantásra valót csíp ki burnótszelencéjéből s megcsiklandozza vele az orrát. A dicséret mindenkor édes zene a művész fülének, még ha ez a művész reverendát visel is, habár foltozott és foltos reverendát, mely maga is bővelkedik ecsetvonásokban.

— Gyermekeim ! Kedves gyermekeim ! — köszöntget jobbra-balra.

Jóakaratóan szemléli most a *Jóban való restséget*, melynek csaknem sikerült felülnie a tehénre. Vajjon mennyivel áll mögötte ez a Kevélységnek, melynek képe fönnebb van : az a parókás úriember, aki oroszlánon lovagol s voltaképpen nem is olyan nagyon sikerült, míg a Jóban Való Restség . . . ! A plébánost ismét kísértések teszik próbára. De még idejekorán észbe kap és elúzvén a művészet démonát, immár csak lelkipásztor akar lenni, akinek kötelessége oktatni e fiatal lelkeket.

— Gyermekeim, kedves kicsinyeim, gyertek a templomba. Elénekeljük a *Magnificat*-ot. Csodálatos esemény történt. Rendkívüli kegyelem lett osztályrészetek.

Éppen jókor emleget ő is csodás dolgokat !

Bevezeti tehát kis népét a templomba. A vékony hangocskák hamisak és mégis édes zenét adnak, mert a szív mélyéből jönnek. Ekként előkészítve a szent énekel, a gyermekek várják a hirdetett nagy eseményt. Etienne pásztor jár az eszükben, aki előtt letérdeltek a juhok. A tanító úr mondta. Ebben az órában semmit sem találnának rendkívülinek és lehetetlennek. Semmit sem találnának elég gyönyörűségnek. Filibert és Annette ott ül az első padban ; kimereszti a szemét mindkettő, hogy jobban lássa a történendőket.

A főtisztelendő úr némi izgalommal készül neki, mely pirosra festi arcát, amilyen pirosra ő festette a *Jóban való restség* vaskos dámájának arcát.

— Túlsó oldalán a hegyeknek, melyeket innen láthattok, egy nagy házban, mely nagyobb, mint a mi falunk mindenestül s melyet Vatikánnak neveznek, lakik a pápa, az Úr Jézus földi helytartója. Ő fogoly a palotájában ; nincsen semmije a világon s az egész világ gondja az ő vállára nehezedik. Én, aki itt beszélek hozzatok, nem láttam őt ; de láttam papokat, akik látták őt. Ő fehér reverendát visel és az ő szíve szomorú, mert oly sok bűnt követnek el a földön.

Megáll, hogy lélegzetet vegyen. A kicsinyeknek pedig, akik áhítattal hallgatják, könnybe lábad a szemük, mivelhogy e percben ők is látják a fehér reverendás főpapot, aki fogoly az ő Vatikánjában, odaát, a hegyek túlsó oldalán. Úgy-e, a hegy itt van egész közel, a hegy, melynek lejtőit már ők is megmásszák, akár azért, hogy búcsúra menjenek Notre-Dame-de-Charmaixbe, akár azért, hogy ott legeltessék a teheneket, kecskéket és juhokat? Nos, tehát mivel a hegy itt van, a pápa bizonyosan a túlsó oldalán van.

A plébános folytatja beszédét :

— Nos tehát, a pápa, aki kormányozza az egész kereszténységet, reátok gondolt, kicsikéim !

— Reánk? — kérdi Filibert mindnyájuk nevében.

— Reátok és az összes gyermekekre. Ő azt óhajtja, hogy Isten veletek legyen ; ő azt akarja, hogy Isten a tiétek legyen már zsenge gyermekkorotoktól kezdve. Jézus, Isten fia, aki emberré lett, szintén volt gyermek, mint ti, okos és szorgalmas gyermek, aki a názáreti műhelyben dolgozott. Ez a Jézus, akit ti mindnyájan ismertek, akinek születését most karácsonykor ünnepeltük, — ez a Jézus, aki istállóban született és

szegényebb volt, mint a legszegényebb köztetek : nemcsak barátotok és példaképetek akar lenni. Ő a ti szívetekben akar lakni, be akar menni a lelketekbe a szentáldozás nagy titka által. Ti mikor anyátokat csókoljátok, az anyyi, mintha megennétek őt, hiszen szoktuk is mondani, úgy-e : úgy szeretlek, majd megeszlek. Isten az ő nagy szeretetében azt akarja, hogy egyétek őt a szentáldozásban. De azelőtt várnotok kellett tizenegy-tizenkétéves korotokig, sőt néha még tovább is, hogy a szentáldozáshoz járulhassatok s egyesülhessetek az Úr Jézussal, magatokhoz vevén a szent ostyát, mely az ő teste és vére. Ezentúl azonban nem lesz ilyen késői korhatár többé. Nem kell oly sokáig várnotok. Mihelyt megismeritek Jézust, mihelyt szeretitek Jézust, megengedettik néktek, hogy őt magatokhoz vegyétek. Mihelyt hívjátok, Ő jön. Hívjátok tehát Őt, kis gyermekeim, hívjátok Őt s Ő itt van !

Mindnyájan az oltárra néznek, vajjon ott van-e Jézus? Ott van az oltárszekrényben. Nem lehet látni, de ott van.

— Úgy-e, kis Catherine, te még csak nyolcéves vagy? Mikor imádkozol, Jézusra gondolsz. Le lehet olvasni arcodról. Nos látod, Ő nemsokára tehozzád is eljön. Épp így eljön a kis Annettehez is, aki még csak hatéves, de egyszerre járulhat majd az Úr asztalához bátyjával, Filibert-rel, holott Filibert már tízesztendős, mert Annette épp oly értelmes és jámbor, mint testvére Filibert.

Catherine és Annette, névszerint említettévén, fülig pirul sapkája alatt. A plébános azonban most egy más ujságot ad tudtukra, mely a «*Vallásos Hétfő*»-ben jelent meg :

— Az a hír, hogy Franciaországban gyermekzárándoklatot szerveznek, mely elmegyén Rómába a papá-

hoz, hogy megköszönje neki ezt az intézkedést. Itt a mi szülőföldünkön királyok és császárok vonultak már keresztül, átkeltek a hegyen, a Mont-Cenis hágóján, ahova Lanslebourgból lehet feljutni, hogy meglátogassák a pápát vagy segítséget vigyenek neki : Kis Pipin, Nagy Károly, Kopasz Károly, aki visszatértében itt Avrieuxben halt meg és itt is van eltemetve. Számtalan zarándoklat, férfiakból és nőkből, kelt már így át az Alpokon. De gyermekek zarándoklata még soha. Ez lesz az első. Ez lesz a gyermekek keresztes hadjárata.

A gyermekek keresztes hadjárata? ! Hisz csak ezt várták ők ! Ez egyáltalán nem is lepi meg őket. Ők mennek, amikor csak tetszik.

— Itt, a mi Maurienne-ünkben — végzi szavait a plébános — mi nem vagyunk olyan gazdagok, hogy résztvehessünk ebben a zarándoklatban, mert az út hosszú és a vasúti költség drága. Mi itthon maradunk, de lélekben egyesülünk a gyermekek zarándoklatával, akik kedvezőbb anyagi helyzetben lévén, szerencsések lesznek meglátni a pápát és kezéből venni az Úr Jézust!

Ám ez a szónoklat éppen nem aratott tetszést. Semmi hatása nem volt. Hiszen ha a pápa a hegy tulsó oldalán lakik, akkor csak át kell kelni a hegyen s az ember ott van nála a palotájában ! Minek ehhez vasút? Hát mire valók a lábak? Arra, hogy járjanak. Visznek majd egy kenyeret botra akasztott batyuban a vállukon. Nézze meg az ember az ilyen lelkipásztort, aki keresztes hadjáratot hirdet s ugyanakkor visszatartja az embert az utazástól : «Isten hív benneteket, a pápa vár benneteket, de azért ti csak maradjatok itthon a kályhazugban, maradjatok idehaza a gesztenyefákkal és csecsemőkkel !»

A lázadás szelleme csapja meg az apró hallgatósá-

got. A plébános pedig, aki ezt nem veszi észre, most a leckét kezdi kikérdezni a gyónásról és az Oltáriszent-ségről. Azonban — csupa hanyag feleletet kap vagy éppen semmilyen. Ejnye hát hol jár az eszük ezeknek a gyermekeknek? Istenem, milyen gyöpösek is ezek a buksi fejek! Igazán már azt sem tudja az ember, hogyan kösse le a figyelmüket és érdeklődésüket!

Hát, főtisztelendő úr, az ő eszük Etienne pásztoron jár, aki előtt letérdeltek a juhok s aki egy nagy gyermeksereg vezére volt. Etienne pásztoron jár az eszük, aki elmerülés nélkül akart átkelni s át is kelt a tengeren, hogy eljusson Jeruzsálembe és felszabadítsa az Üdvözítő sírját. Vajjon nem jelenik-e meg újra Etienne, hogy megszabadítsa a fogoly pápát? . . .

. . . A történelemóra után ime véget ér a hittanóra is. S a kettő alaposan összekeveredik. Összekeveredik minden buksi fejben . . .

Az ösvényen, mely meredeken visz föl a Marie-Christine-erdőhöz, Annette és Filibert siet hazafelé. Hogy bátorságra kapjanak, énekelni kezdenek. És énekelnek, szuszogva a meredek kapaszkodótól. Azt a régi dalt fujják, melyet katonák hoztak Franciaországba. A pásztorleányka kéri a szent Szűzet, adja vissza néki az ő fehér báránycáját, melyet a csúf farkas elragadott; és jött a királyfi és visszahozta a bárányt és feleségül vette a pásztorleánykát és most is élnek, ha meg nem haltak . . .

A dal közepén megtorpan Filibert:

— Ő ott van a hegy tulsó oldalán, — jelenti ki tudós hangon.

— Kicsoda?

— Hát a pápa.

— Ja, igaz.

Hát elfelejtette már Annette? Testvére megrovó tekintetet vet reá.

— Akarsz-e eljönni velem, hogy felkeressük őt? Hogy felkeressük és megszabadítsuk, mert hiszen fogoly?

— Akarok.

S minthogy mindjárt meg is rémül ily súlyos, nagy feladattól, félenken kérdi Annette :

— De elég nagy vagyok már ahhoz?

— Elég nagy vagy, hiszen már a szentáldozáshoz járulhatsz.

Persze, igaz is, hisz a plébános úr mondta. És mivel a gyomorkérdés is aggasztja, azt is megkérdezi :

— Lesz-e mit ennünk útközben?

— Lesz, — feleli Filibert. — És elmegyünk mind, az egész iskola !

V.

Az avrieuxi jó asszonyok.

ELMULT A TÉL, megjött a tavasz. Bizonyos, hogy megjött? A napok hosszabbodnak ugyan, de a szél csípős, a rügyek nem akarnak előbújni, sem a fák kivirágozni; a vetés sem igen akarja kidugni a fejét a földből.

Olyan bizonyos tehát, hogy megjött a tavasz? Ha ez a tavasz, akkor nem érdemli meg hírnevét. Komolyan, nem érdemli meg. Azelőtt május elsején felvonulásokkal és dalokkal ünnepelték. Ámde ha loppal, macskaléptekkel jön, ugyan honnan lehessen tudni, hogy itt van?

— Van-e még hó a Mont-Cenis-n? — kérdi Filibert atyjától.

— Nyisd ki a szemedet, Filibert. Hó van még minden hegyen. Modane mögött a Doran-csúcs és a Râteau még majdnem tövig hóval van borítva; szemben velünk a Scolette-csúcs még szintén egészen fehér; La Norma pedig és a Longe-Côte a Scolette körül éppen csak a lábát húzta ki belőle.

Filibert körüljártatja mohó szemét a látóharáton. De azért nem hagyja abba a kérdezősködést.

— Kocsival lehet-e átmenni a hegyeken Olaszországba?

— Még nem lehet.

— És mikor lehet átmenni kocsival Olaszországba?

— Valószínűleg úgy június közepén.

— Június közepén, — mormogja Filibert.

... A tavasz múlik, a nyár közeledik. A gyümölcsfák végre rászánták magukat a kivirágzásra, a rügyek a kihajtásra és a vetés kibujván a földből, már magasan áll a mezőkön. Mikor a szél fúj, hosszú hullámokat csíkoz a remegő vetéstáblákon. A még kaszálatlan rétek (Maurienneben oly későn kaszálnak!) olyanok, mint a hevenyészett csokrok, melyekben összevisza keverve van százszorszép, mályvaszínű és violaszínű harangvirág, pitypang és kökörcsin, kankalin és kikirics, vadibolya és vadliliom és mindenféle egyéb virág, melyeket nagyon szép volna névszerint felsorolni, de előbb pontosan és biztosan tudni kellene a nevüket. A pásztorok már följebb vonultak a hegyekre, egészen a tisztásokig, melyeket sohasem kaszálnak, és piros havasi rózsákat hoztak le és sárga árnikavirágot, meg apró tarnicsot, mely kékebb az égboltnál. De hoztak egy nagy ujságot is: hogy egy kocsi átkelt a Mont-Cenis-n, egy kocsi, mely Olaszországból jött három szép hölgygel, akiknek széles csipőjük volt, mert csempezárut hoztak a ruhájuk alatt.

— Nincs már hó! — ujjongott Filibert. — Egy kocsi átjött a hegyen!

*

És ime, egy júniusi hétfőn, szép verőfényes hétfőn, Mussillon tanító úr iskolája küszöbén állva, nézi az utat, az országutat, mely bekapcsolja a forgalomba az egész vidéket, mert minden utacska beléje torkollik.

Ugyan mi nézni valója lehet az úton? Kalap sincs a fején, mely védené a napsütés ellen. Hármat lép előre, hármat hátra. Fenyegető mozdulatokat tesz láthatatlan személyek felé. Minden percben, vagy legalább is majdnem minden percben előhúzza az óráját mel-

lénye zsebéből. Hány óra is van hát tulajdonképpen? Önnek tudnia kell, tanító úr, tekintettel arra, hogy folyton az óráját nézi. Két óra. Negyed háromra. Fél háromra. Mit ácsorog itt, tanító úr, ahelyett, hogy bemenne az iskolába és szép történelmi oktatásban részesítené tanítványait? A keresztes hadjáratokkal már végzett, de hátra van még egy csomó király, míg eljut az ön kedves Forradalmáig. Tanítványai ott az iskolateremben bizonyosan türelmetlenkednek már.

Tanítványai?

Az egész iskolában nincs egy szál sem ; a legkisebbik sincs ott, sőt Duchène Filibert sincs ott, a legszorgalmasabb és legokosabb. A tanító úr megfogadja magában, hogy szigorúan megbünteti őket, mihelyt megjönnek. Bezárja és nehéz földadványokkal sujtja őket. Vagy pedig elrendeli, hogy seperjék ki a folyosókat és lépcsőket, ami pedig bár hasznos, de lealázó cselédszolgálat. Mihelyt megjönnek? De hát nem jönnek ! Ez már igazán fölháborító. Hogy egy-egy tanuló elkésik vagy hiányzik, hogy két-három tanuló elkésik vagy hiányzik, az előfordul, nem is ritkán, mikor beállnak a szép nyári napok. De hogy az összes tanulók, egyhangúlag, egyszerre hiányozzanak az iskolából, olyat még nem látott a világ !

A toronyóra hármat üt. A tanító úr megolvassa az ütéseket. És egyszerre csak megszállja az ihlet :

— A templomban ! Ők a templomban vannak ! Bizonyosan első áldozás napja van. A plébános elköszölte őket ! Hohó, de mire valók a törvények és főképen mire valók a képviselők ? Plébános úr, számolunk !

És haragja lendületében rohan a templom felé, ahol az iskola ellen összeesküvés történt. A plébános úr felkösse ám a . . . !

A plébános úr pedig, egy létrán lovagolva a homlokzat előtt, kezében az ecsettel, vizsgálja a sarkalatos erények állapotát. Bizony az erények csehül állnak. Lehet mondani: nyomuk sem maradt, — míg a bűnök mind újjászületve, pompás színözönben ragyognak immár. És a plébános úr szomorúan siratja az erények pusztulását.

Dühös hang riasztja föl morfondírozásából:

— Ön elrabolta tanítványaimat! Pedig az én iskolám kötelező!

A plébános tüstént a festményeit hasznosítja:

— Nézze csak, Mussillon úr, nézze csak, éppen ott az orra előtt a falon: egy fegyveres katona lovagol tigrisen. Ez a katona jelképezi a haragot. Alatta látható a büntetése: a harag önmagát emészti és marcangolja dühödten.

— Semmi közöm az ön jelképeihez és a prédikációhoz, Laloze úr! Ön elrabolta tanítványaimat!

— Egy szót sem értek az egészből.

— Hol vannak? Adja vissza őket!

— Nem vagyok őrzője a tanítványainak.

— Igenis, ön elcsábította, ellopta, elrejtette, zár alá tette, konfiskálta őket, hogy sekrestyéseket, kispapokat, apácákat neveljen belőlük. De én vissza tudom majd venni őket! Én föllázítom a lakosságot. Értesitem a hatóságokat. Tudósítom a sajtót. Az egész világ tudni fog az avrieuxi botrányról. Önt pedig majd leintik, legyalázzák, elátkozzák, elcsapják és becukják!

— Lám, lám, ön már kezdi önmagát marcangolni. Mérsékelje magát, barátom! Ön elpazarolja ékesszólását s nem marad belőle máskorra semmi. Most pedig magyarázza meg nekem nyugodtan, mi hozta önt erre a helyre?

— A tanítványaim ! Én a tanítványaimat akarom !

— Hát nincsenek az iskolában?

— Délelőtt ott voltak. Egy sem hiányzott névsor-olvasáskor. Délután pedig egy sem, érti ön, egyetlenegy sem jött el ! Ők itt vannak, tudom bizonyosan, itt vannak elrejtve az ön templomában.

— Az én templomomban? Menjen be és nézze meg.

— Ők ott vannak, bizonyos vagyok benne !

— Kutassa át a templomot a toronytól a kriptáig. Kicsiny, hamar át lehet tekinteni. Egy szempillantás elegendő. Tessék, lépjen be, barátom. Jót is fog tenni önnek, ha belép. Szolgálhatok szenteltvízzel?

— Nem én ! Én nem lépek be az ön templomába. Megesküdtem, hogy nem teszem bele a lábamat.

— Sohse esküdjék, Mussillon úr. Be fog ön oda lépni, talán még ma. Nem lehet tudni, mi történik az életben, a szívekben, az agyakban.

— Én a tanítványaimat akarom !

— No hát most már elég volt a fecsegésből ! Én nem láttam a tanítványait.

— Nem látta? Hát hol vannak? Hol vannak? kérdem. Én hiszek önnek, plébános úr, hiszek és nem vádolom önt többé. De kérem önt, értsen meg. Az én tanítványaim az én gyermekeim. Egy aggodalommal és félelemmel telt tanító áll ön előtt. Talán valami szerencsétlenség történt.

— Szerencsétlenség? Azt már eddig tudnók. A szerencsétlenségeknek villámgyorsan híre szokott menni.

— Segítsen megkeresni őket.

— Természetes, hogy segíték. Látja, már szállok is le a létráról. Ezek az erények már úgy sem érnek semmit. A bűnök jobban tartják magukat.

És — amit még nem látott soha a világ — a plébános és a tanító karonfogva siet lefelé az avrieuxi lejtős

úton. Tűzhelyről-tűzhelyre mennek, minden háznál megállanak.

A szélső ház előtt a padon ezerráncú öreganyó szívja a napot mind az ezer ráncán keresztül.

— A köszvényedet sütteted a nappal, Jeanette?

— Jónapot, Rondonazné asszony!

A plébános ugyanis személyesen ismer mindenkit és keresztnévén szólít mindenkit, vagy éppen a gúnynevén. A tanító sokkal korrektebb, szereti a szertartásosságot.

Rondonaz Jeanette pedig nevet mind az ezer ráncával:

— Hja, főtisztelendő úr, ha sokáig akarunk élni, melegen kell takarózni. Legjobb takaró pedig a jó napocska.

— Hát Symphorien unokád hol szaládgál ilyenkor, a gézengúz?

— Az iskolában van, plébános úr, az iskolában, tanulni.

— Bocsásson meg, Rondonazné asszony, de az ön unokája ma délután nem jött az iskolába.

— Az teljes lehetetlenség, tanító úr! Leszelt jókora karéjt a kenyérből s elköszönt, mint rendesen, mikor iskolába megy.

Odább egy házzal Fourchonné lakik, a fáradhatatlan gazdasszony. Egy teli teknő fölé hajolva, nagy hűhóval mos.

— Hol van a Christophe-od?

— Mi a manó, hát az iskolában.

— Asszonyom, ön téved, Christophe nincs az iskolában.

Az asszony visszafordul csuromvizesen s úgy végigméri a vakmerő tanítót, mintha azonnal végig akarná föcskölni a vizes ruhával.

— Hát akkor hová ment?

— Éppen azt kérdezem én is.

Fourchonné otthagyja teknőjét, Rondonaz anyó a padkáját. Csatlakoznak, egyik egyenszen, a másik görbedten, kíséretül a két kutatóhoz, akik utcahosszat házról-házra kérdezősködnek.

— No, Céline, hol van a kis Claude-od?

— Girardné asszony, nincs itthon a fia?

— A csudába is, hájszen az iskolában kell lennie.

— Tévedni tetszik, Girardné asszony, fia nincs az iskolában.

— Hát hová tette? Nagyszerű, az ember önre bizza a gyerekeit s ön elveszejtí őket!

Hja bizony, az asszonynépség fittyet hány az igazságosságnak, mikor méregbe hozzák, vagy mikor a szeretet ingerli őket.

A másik két asszony, aki mögöttük hallgatta a szóváltást, helyesel Girardnénak:

— Igaza van, igaza van! Ez a szerencsétlen tanító elvesztette a gyerekeinket!

Most még halkán mondják, a tisztelet még fékezi őket.

— Hát a kis Emmanuel?

— Meg a Sandoneiresék Michelje, az a szorgalmas és okos fiúcska?

— És a molnárék Tiénonja?

Senki, senki, egy sem! Egyetlenegy sem! Elvesztek mind. S a hír most már előre fut, beszalad sorban a házakba s megelőzi a két kutatót. Most már a küszöbön, a kapuban várják őket az asszonyok s már messziről kérdik rémülten:

— Hová tették Pierrot-mat?

— Meg az én fiamat, Saturnint?

— És Jean-Baptiste-ot, azt a pöttönt, aki Gyertyaszentelőkor lesz hatesztendő?

Férfit pedig nem lehet látni az egész faluban egy szálat sem. Azok most kint dolgoznak a mezőn, az időszak és az időjárás szorgos munkát parancsol. Egyetlenegy férfi sincs a faluban, hogy lecsitítaná az asszonyokat, az anyákat, akik összecsdülnek s egymást izgatják. Síránkozva és fenyegetőzve, nagy zsvivajjal fogják körül a tanítót.

— Adja vissza őket ! Adja vissza őket !

— Gyermekrabló !

— Gyermeksikkasztó !

— Gyermekevő !

Már ökölrel hadonásznak az orra alatt. Hátulról megfogják a kabátját, hogy el ne illanhasson. Ki akarják tépni a szakállát, arcába akarnak köpni, ki akarják kaparni a szemét. Fourchonné, aki szeret vízzel dolgozni, már sivít :

— Be kell dobni az Arcba !

Az Arc pedig sebes folyású víz. Nem ad vissza semmit, amit egyszer elnyelt. Még egy tanítót sem adna vissza.

A plébános hiába próbál csitító szavakkal segíteni szorongatott társán :

— Hagyjátok, jó asszonyok ! Hagyjátok békén ! A gyermekek majd csak előkerülnek. Míg ti itt jajveszékeltek, azalatt ők bizonyosan ott hancúroznak valahol a réten a jó napfényben.

Azonban senki sem hallgat rá, akárcsak a pataknak beszélne. Kárbavész minden szó, minden fáradozás. És nini, Fourchonné, akiben ugyancsak tüzes vér folyik, már megadja a jelt a népitételre, torokon ragadván Mussillon urat. A tanító azonban erélyesen visszataszítja a fúriát, erélyesen, de udvariasan :

— Fourchonné asszony, hagyjon békén ! Fourchonné asszony, eressen el ! Én nem vagyok hibás !

— A vízbe ! A vízbe ! — sivít egyhangon az asszony-

had. Olyanok, mint a vadászkutyák, melyek maguknak követelik a még meleg zsákmányt.

— A vízbe! A vízbe a gyermekrablóval! A vízbe a gyermekevővel!

Már-már rávetik magukat. Mindegyik részt akar belőle.

— Istenem, Istenem! — sopánkodik a plébános, öklével verve szét őket.

S egyszerre, mintegy isteni sugallattól megihletve, kiált:

— Gyertek a templomba! Gyertek a templomba! Isten visszaadja gyermekeiteket!

Torkaszakadtából kiabál és csak úgy találomra karon ragadja a legközelebb álló megérát:

— Jeanette, gyere a templomba! Te is, Girardné, te is gyere.

Azok engednek a tekintélynek; különben a pap sem ereszti ki őket a kezéből: ami biztos, az biztos. Micsoda kemény marka van ennek a szelíd embernek! A fogása meglátszik majd a bőrükön, pedig az ő bőrük vastag, ráncos és fekete!

És miként a vihar eláll egy irtózatosságnál: úgy ezek az asszonyok is: felfüggesztik bosszúvágyukat s követik papjukat a templomba. És lám, a sivalkodást, szitkozódást és üvöltést egyszerre sírás váltja fel, hosszú, csukladozó zokogás.

— Gyermekeink! Szegény gyermekeink!

A tanító egészen elül a tömegben, taszítva, szorítva, fogolyként, akarata ellenére sodródik a szent helyre.

— Úgy-e, hogy mégis bejött! — dörmögi fülébe a plébános a tolongás közepette. — Nem megmondtam?

Hja, nem lehet tudni, mi történik az életben, a szívekben, az agyakban!

Jön a tanítónő is. Odacsalta az éktelen zsvaj ; belép a templomba. Az ő tanítványai sem jöttek iskolába ; de ő nem csapott akkora hűhót, amint ez úgy is járja, ha leányokról van szó. A fiúk fontosabbak : faluhelyen ez magától értetődik.

A plébános az oltárnál előimádkozza a Miatyánkot s az asszonyok szívük mélyéből folytatják. A hangjuk immár könyörgőre vált s mikor az imádság véget ér, a pap kifordul az oltárnál, hogy néhány szót intézzen a térdeplő asszonyokhoz.

— Legyetek nyugodtak és okosak. Elmegyünk keresni a gyermekeket. Hiszen nem lehetnek messze. Bizonyosan összebeszéltek, hogy ma elkerülik az iskolát ; játszanak valahol a réten, vagy halásznak a patakban, vagy a hegyen havasi rózsát szednek, mely már néhány napja virágban van, vagy gombát szednek az erdőben a gesztenyefák tövében. Az éj közeledtével majd mindnyájan hazatérnek. Menjen egy csoport keresni őket a villarodini útra, másik csoport az itáliai országútra, a harmadik Aussois felé, a negyedik Bourget felé. Bizonyosan nem maradnak el már soká, mert a nap nyugovóra hajlik. És főképpen ne vádoljátok Mussillon tanító urat ; ő várta tanítványait az iskolába, hogy oktassa őket mindama szép dolgok ismeretére, amiket Isten alkotott, és őt lepte meg először az aggodalom és félelem, mert ő szereti tanítványait. Nézzétek őt, itt áll elül és csodát kér az égtől !

A fogoly tanító dühösen rázza fejét tiltakozása jeléül, de a hivek ezt helyeslés jelének nézik. A plébános nagy tréfamester ; félnek is tőle a papi összejöveteleken és ebédeken !

Beszéde teljes sikert aratott : az asszonyok csendben-rendben vonulnak ki a templomból. Az éj beálltára a gyermekek bizonyosan egy seregben fognak

hazajönni, énekszóval, megrakodva virággal vagy gombával. Néhányan az anyák közül elejbük mennek az aussoisi útra, mások az itáliai országútra, mások egészen Villarodinig vagy Bourgetig, ez mind nincs nagyon messze.

— Nem láttatok gyermekeket erre menni? Egy raj gyermeket? — kérdik a pásztoroktól, akikkel a mezőn találkoznak.

— Nem láttunk erre egy lelket sem, — felelik a pásztorok.

És az asszonyok újraéledő aggodalommal telve sietnek vissza. Avrieux négy égtája felé senki sem látott gyermekeket.

A Marie-Christine-erdő felől futva jön Duchène Pernette.

— Nem láttatok Annettet? Nem láttatok Filibert-t? Idestova hét óra és még nem jöttek haza az iskolából.

— Hát még nem tudod, Pernette? Ők nem voltak az iskolában.

— Nem voltak?

— Egyetlenegy gyermek sem volt ma délután az iskolában. Mi már kerestük őket mindenfelé: nincsenek sehol. Gyermekeink elvesztek!

A rémület, mely rövid időre alább hagyott, ismét végig fut a falun házról-házra. Csak nem fulladtak a folyóba? Szaladnak felkutatni a patakot; ez gyorsan megy, mert meredek sziklafalak szorítják be az erdők alatt egy szűk szakadékba, ahol nem hömbölhet és nem terjeszkedhetik széjjel kényére-kedvére.

De hogy azok a férfiak nem tudnak minderről semmit! De hogy azok a férfiak nem jönnek már egyszer haza! De hogy azok a férfiak nem sietnek segítségére asszonyaiknak a bajban!

— Plébános úr! plébános úr! Ön megígérte, hogy visszkapjuk gyermekeinket. És gyermekeink csak nem kerülnek elő! Ime az éj leszáll, plébános úr, mi lesz velünk, ha Isten nem törődik velünk?!

Nono, még talán neki is ugyanazt a nótát akarják elhúzni ezek a fehérnépek, mint a tanítónak? De hát az állása csak megvédi őt. No, ki tudja, meddig fogja védeni?!

— Verjük félre a harangot, hogy így értesítsük férjeinket! Verjük félre a harangot, hogy így adjunk hírt a szomszéd falvaknak! Verjük félre a harangot, hogy így figyelmeztessük a bírókat és mezőőröket! És rendezzünk hajtóvadászatot az egész környéken!

Fontanette, a harangozó, felbiceg a toronyba és félreveri a harangot. A száraz és szaggatott kongások kelnek-szállnak, mint a felriasztott madarak, mikor egymásután kiröppennek a fészekből és kóvályognak és csatlakoznak egymáshoz a levegőben. Szállnak, szállnak, nagyon gyorsan, nagyon messzire. És a férfiak, akik éppen hazakészülnek, meg a pásztorok, akik kint maradnak a mezőn, míg az éjszaka rájuk nem teríti sötét leplét, felkapják fejüket és fülelnek:

— Ez kongatás. Tűz van valahol.

Néznek mind a négy égtáj felé, hogy felfedezzék a füstöt vagy lángot.

— Ugyan hol lehet a tűz? Villarodinben? Aussoisban? Talán Bramansban.

— Nem, nem, ez az avrieuxi harang.

— Nem látni a tűzfényt.

— A falu mélyen fekszik.

— Füstöt sem látni.

— Majd mindjárt lehet látni.

És a föld dolgosai futásnak erednek Avrieux irányában, mert annak a harangját ismerték fel. Nem

esik több hangos szó köztük, de gondolataik előttük futnak: «Talán éppen nálunk ég! Soha semmi jó, mindig csak baj! Hej, legalább csak a szomszéd égne!»

Az ember könnyebben viseli a más baját...

Az éjszaka lassan vánszorog a lejtők hosszában, holott a nap már régen lenyugodott. Az éjszaka vánszorog a lejtők hosszában, mint a fáradt vándor, aki nem nagyon igyekszik megmászni a hegyi utat. A hegyek csúcsai pedig kigúnyolják az éjszakát: ragyogó fényben tündökölnék. Az év leghosszabb nappalai vannak most s az éjszaka szégyelli magát: nem mer egészen leszállni.

A két úton, mely Avrieuxben keresztezi egymást, hogy négy legyen belőle, nini, csoportokban érkeznek a férfiak. Ugyancsak szedik a lábukat. Már hallik dobajuk, sőt már lihegésük is, mert futva jönnek. A faluvégen az asszonyssereg várja s rettentő jajveszékeléssel fogadja őket.

— Hol van a tűz? Nem láttuk a lángot.

— Nincs tűz sehol.

— Hát akkor minek vertétek félre a harangot? Micsoda ostoba játék ez? Mirevaló így messziről megremíteni a dolgozó embereket?

— Tűz nincs. De sokkal nagyobb baj van.

— Nincs nagyobb baj a tűznél.

— Gyermekeink mind elvesztek.

— Gyermekeink? Tréfáltok.

— Nem tréfálunk. Nézzétek szemeinket.

— Az én Pierrot-m? Az én Saturninem? Meg Christophe? És az én kis Emmanuelem? És Michel, a legokosabb valamennyi közt? És Jean-Baptiste, aki még nincs hatesztendős?

Mindegyik a fiát emlegeti. A fiát, nem a lányát. A más gyerekével szintén nem törődik egy sem. Egy

férfi sem keresi Rondonaz Symphorient vagy Girard Claude-ot. Symphoriennek csak nagyanyja van, Girardné pedig egy furcsa és kiállhatatlan özvegyasszony, aki nem tud sehogysem másodszor férjhez menni : az első férje is belehalt mellette a szenvedésbe.

— És Tiénon? — kiabál a molnár, aki e percben ér oda.

Mindegyik a maga fiát keresi és nem törődik a más gyerekével. Senki sem kap feleletet. Senki sem kap megnyugtató magzatja felől. S erre mindez az egyéni baj összeolvad egy közös bajjává és mindezek a gyermekeiktől megfosztott emberek elérzékenyednek egymás iránt, testvéresülnek a közös búbánatban.

Utolsónak érkezik Duchène Anthelme, fejszójével a vállán. Futott, rohant a mezőkön keresztül. Csak úgy dül róla az izzadság. Bizonyos, hogy messziről jön. Mi okból késett vajjon ilyen soká? Azért, mert ott dolgozott valahol pokol messzeségében, fát vágott Péronne-nak, annak a Péronne-nak, hiszen tetszik már tudni, akit az ura itt hagyott s elment Olaszországba, az asszonyra hagyva négy porontya gondját.

— Tűz van! tűz van! tűz van! — kiabál még akkor is, mikor odaér.

Megmagyarázzák neki is, mint a többieknek, hogy nincs tűz sehol.

S ime, izzadsága abban a pillanatban megszűnik folyni és szíve hasadozik, mint a fa, melyet fejszéje hasogat.

— Filibert! — mondja halkán. — Filibert! És kis Annettem!

Kétszer mondta fia nevét; de mondta leánykája nevét is! Az ő leánykájának kék a szeme, mint a ne-felejcs és minden mozdulata oly édes! Az ő leánykája folyton eszik és folyton nevet.

Hosszú jaj felel neki, nyujtott sirám, mint a megsebzett vadé, mely meghalni elbujik az erdő sűrűjébe. Pernette siráma az, aki meghallotta férje szavait. És más sirámok is felelnek és terjednek és sokasodnak : Avrieux összes asszonyainak jajjai, Avrieux összes anyáinak kesergései, akik siratják gyermekeiket. És e sok sirám szívettpő üvöltéssé olvad össze s betölti az éjszakát, mely végre leszáll ezekre az arcokra és ezekre a bánatokra ; betölti az éjszakát egészen a hegyek faláig és a hegyek csúcsáig, ahol a csillagok vannak . . .

VI.

Az apró keresztesvitézek elindulnak.

NEGYVENKETTEN vannak, se többen, se kevesebben. Huszonhárom fiú, tizenkilenc leány, beleszámítva Filibert-t és hugát, Annettet. Ott van Rondonaz Symphorien és Sylvie, a két árva, akiket öreg, köszvényes nagyanyjuk nevel. Ott van Fourchon Christophe, frissen mosott és vasalt ingében, — Fourchonénak tudvalevően mániája a mosóteknő. Ott van Girard Claude és Claudine, akikkel otthon szüntelen pörölnék; meg a kis Emmanuel, aki nem nagyobb, mint egy csizma, holott tízéves elmúlt; meg Sandoneires Michel, okos, mint egy könyv; továbbá a molnárék Tiénonja és nővérkéje, Catherine, aki olyan szépen tud imádkozni; meg aztán Pierrot, Saturnin és Jean-Baptiste, aki Gyertyaszentelőkor lesz hatusztendős és olyan helyesen tipeg, rövid kislában. Mind, mind föl kellene őket sorolni, leírni nevüket és arcukat, szemük és hajuk színét, még akkor is, ha vörös; azokat is, akik piszkosak és ujjukat az orrukba dugják; azokat is, akik udvariasak a kislányokhoz, valamint azokat is, akik megverik a kislányokat, mintha férj és feleség volnának; végül azokat is, akik ismerik a mormotafészkeket és az eldugott zugokat, ahol áfonya, szamóca és málna terem. Föl kellene sorolni bizony mind a negyvenkettőt; de ez hosszadalmas és zavaros lenne. Hiszen a történelemben, a háborúkban is, akár csak a

mindennapi életben, vannak emberek, akiket sohasem említenek meg névszerint, pedig ugyanazt cselekszik, mint a többiek. Ez igazságtalanság, de így van. Egyikből tábornok lesz vagy hadvezér, a másik obskurus közlegény marad. És nem lehet mindig tudni, miért.

*

Tehát Filibert egész télen át és egész tavaszon át hirdette pajtásainak az új keresztes hadjáratot. Eszükbe juttatta gyakran, sőt, lelkekre, csaknem minden áldott nap, az Etienne pásztor történetét, aki előtt a juhok letérdeltek s aki tengerre szállt, hogy fölszabadítsa Krisztus sírját. Eszükbe juttatta gyakran, sőt, lelkekre, csaknem minden áldott nap, hogy a pápa fogoly odaát a hegyek túlsó oldalán, — a pápa, aki Istent adja a kis gyermekeknek.

— Akarjátok-e őt kiszabadítani, mikor megjön az ideje? Akarjátok-e az ő kezéből kérni és venni a jó Istent, akit nekünk megígért?

— Igen, akarjuk őt kiszabadítani! Igen, akarjuk tőle kérni a jó Istent, akit nekünk megígért! De mikor jön meg az ideje?

— Akkor jön meg az ideje, hogy a hegyen átkeljünk, mikor egy kocsi átmegy Lanslebourgból Olaszországba.

Innen magyarázható meg aztán, hogy az iskola udvarán mindennap figyelik a havat, mely a hegyeket borítja.

— A Scolette-csúcson még mindig van. De a Normán és a Longe-Côte-on már fogy.

A júniusi nap tűzén a hó a hegyek csúcsa felé húzódik vissza, mint a kimosott ruha, melyet összehajtogatnak, miután jól megszáradt.

*

Egy hétfő reggel Filibert futva jött hazulról az iskolába. Szeméből lehetett olvasni, hogy nagy ujságot hoz. Ezekben a szemekben, melyek csillognak, mint a katonák szuronyai, mikor rájuk tűz a nap, ezekben a szemekben egyetlenegy pajtása sem csalódott soha az ujság fontosságát illetőleg.

— Mi az, mi az, Filibert? Mi ujságot hozol?

— Gyorsan készüljétek föl, mert ma lesz !

— Ma lesz? Mi lesz ma?

Kérdezték ugyan : mi lesz, pedig már tudták a választ.

— Egy kocsi átjött a Mont-Cenis-n ! Egy kocsi jött át Olaszországból ! Pásztorok mondták nekem tegnap.

Valaki — még pedig a kis Emmanuel — kételkedni merészelt :

— Bizonyos vagy benne, Filibert? Én tegnap még láttam havat azon az oldalon.

Azonban egyszeribe betömték a száját a vitathatatlan érvel :

— Te nagyon kicsi vagy ahhoz, hogy láss valamit ! Emmanuel, szégyelvéen kicsiségét, elnémult s elbujt egy sarokba.

Filibert-t, a hőst, körbefogják az iskolaudvaron.

— Hát beszélj, te tudsz mindent.

Megrázza szőke fürtjeit, melyek göndörek egy kicsit, de nem nagyon. A nap átragyog rajtuk és dicsfényt alkot feje köré. Dicsfényt? hát mi különös van ebben? Ő a keresztes hadjárat vezére.

— Nos, hát figyeljétek ! Az én tervem a következő: Ma délelőtt tanítás után hazamegyünk s megebédelünk. Ebéd után pedig ahelyett, hogy visszajönnénk az iskolába a délutáni tanításra, mind útra kelünk egy jókora darab kenyérrel.

— Mind útra kelünk. De hova, Filibert?

— Lanslebourgba, ahonnan kiindul a montcenisi út.

— De ha meglátnak minket egy csomóban menni, megsejtenek valamit.

— De nem fognak minket látni egy csomóban menni. Mert mindegyikünk külön megy, vagy legfeljebb a testvérével, a kertek alatt vagy a mezőn át, egészen addig az útig, mely az erődök alatt visz el. Mihelyt túl vagyunk az erődökön, senki sem láthat meg többé. Akik előbb odaérnek, megvárják a többieket az Ördöghídjánál, az ugyancsak eldugott helyen van. Megértettétek?

— Meg, meg! — felelték a legbátrabbak.

Kik a legbátrabbak? A kislányok. Ellenben a fiúk közül néhányan nem mutatnak valami nagy kedvet. Hadjáratokban, csatákban, sőt zarándoklatokban is mindig akadnak habozók, tétovázók. Fourchon Christophe például félti az ingét, mely frissen van mosva és vasalva és hófehéren ragyog; a molnárék Tiénonja pedig nagyon is kövérke a gyaloglásra.

— Hol fogunk vacsorálni ma este, Filibert? — tudakozódik az utóbbi.

Christophe pedig tovább fűzi:

— Filibert, hol fogunk aludni?

Filibert rájuk veti ragyogó szép szemét. Nyilván nem érti ezeket a kérdéseket, mert egyelőre nem válaszol rájuk. Kissé megbotránkozik ezeken a nevetséges aggodalmakon.

— Eszünk, amit kapunk. Alszunk, ahol Isten akarja.

Erre a leánykák, ekkép elégtételt nyervén, csúfolni kezdik Christophe-ot a szép inge miatt, Tiénon pedig testvérkéjével, Catherine-nal szégyenítik meg, aki olyan szépen tud imádkozni s majd imádkozhatik a testvére helyett is, mert az bizony rászorul. Minek előre törni a fejét azon, hogy mit esznek és hol alusznak majd. Mikor

az ember a pápát megy megszabadítani, nem törődik az efféle ostobaságokkal.

... Az Ördöghídja vaspalló, mely egy szakadék fölött visz át egyik szikláról a másikra. Az Arc zöld vize több mint száz méternyire alatta rohan szörnyű nagy zúgással. Persze, ha nem csapna akkora zajt, senki sem venné komolyan, olyannyira összeszorítják kétoldalt a sziklafalak, mintha meg akarnák fojtani. Ezeken a meredek sziklafalakon fenyőfák csimspaszzkodnak, satnya, görbe fenyőfák. Olyikuk vihartól derékba töröttek, alig tud gyökereivel megkapaszzkodni és félig úgy lóg az örvény fölött.

Hogy Avrieux felől erre a találkahelyre jusson az ember, át kell mennie a réteken s mezőkön egészen a Saint-Benoît-zuhatagig s onnan átvágnia arra az útra, mely átvezet a hegynyergen a lebontott Charles-Félix-erőd közt, mely ma már romhalmaz, s a még ma is használatban levő Victor-Emmanuel-erőd közt s továbbad serpentinekben kanyarog le a hegyipatak fölött meredező sziklákig. A nyergen túl egy korcsma alatt ösvény van, mely bozótokon keresztül kígyózik le egészen a hídig s a másik parton meredek kanyarodókban halad fölfelé, míg bele nem torkollik az itáliai országútba.

Az Ördöghídjához az erőd árnyékában Annette és Filibert érkezett meg legelsőnek. A Marie-Christine-erdőtől ide az út nagyon rövid. Ők laknak ide legközelebb, ezért jöttek meg legelőbb.

Hogy Annette nem lát senkit, kételkedni kezd a keresztes hadjárat sikerében.

— Nem jönnek el, Filibert.

— De eljönnek, Annette, eljönnek.

Annette gömbölyű, rózsás és mosolygós. Ő nagyon szereti a gyomrocskáját. Előrelátásból, minden eshe-

törségre számítva, kivett a kemencéből egy egész kerek kenyeret, melyet testvére hoz botra akasztva a vállán. Őneki nem olyan nagyon sürgős a pápát megszabádtani és a jó Istent magához venni. De ő hisz Filibertben. Ha ráveti két nefelejcskéé szemét, egész lelke a szemében van.

Leülnek mind a ketten a nagy faragott kőre, melybe belerozdásodtak a híd pillérei, és várják pajtásaikat.

Várnak, várnak sokáig. Annette nagyon halkán ismét zümmög :

— Nem jönnek el, Filibert.

A fiú szomorúan tekint rá : hát olyan kevés a hite?

— Itt vannak ! — kiált föl diadalmasan, meglóbalván kék sapkáját.

Symphorien és Sylvie bújik elő a lejtő ösvényén kézenfogva. Nyomon követi őket a derék Jean-Baptiste, aki Gyertyaszentelőkör lesz hatasztendős. És nini, ott jön Christophe is fehér ingében ; majd Claude és Claudine, akik örömet szöktek meg mostohájuk mérge elől ; aztán a molnárék Tiénonja, maga után húzva testvérkéjét, Catherinet. És lám, ott jönnek egymásután a többiek is. Legutolsónak jön meg a kis Emmanuel, aki elindulás előtt még látni akarta a tanító úr arcát :

— Ott áll az iskola kapuja előtt, kalap nélkül a forró napon. Kezét szeme fölé tartja ellenzőnek, hogy jobban lásson az útra. Vár minket. No hiszen várhat sokáig !

Nagyot nevet a jó tréfának, Filibert azonban komoly marad.

Filibert megszámlálja népét : . . . harminckilenc, negyven, negyvenegy, negyvenkettő. Egy sem hiányzik.

Akkor hát most előre, a pápához és Istenhez !

Áthaladnak az Ördöghídján, elővigyázatosan : né-

gyesével. Mert a fölírás parancsolja : négy embernél több egyszerre ne lépjen a hídra, minthogy inog. Az is igaz, hogy négy gyermek nem valami nagy teher. Ám Filibert lelkiismeretesen intézi a dolgot.

Már ott vannak az Arc túlsó partján. Át akarnak vágni az országútra, mely Lanslebourgon és a Mont-Cenis-n keresztül elvezeti majd őket egyenesen Rómába. Filibert-t semmi aggodalom nem gyötri : ha keresik őket, csak a víz mentén lefelé fogják őket keresni, mert az Ördöghídja ugyan senkinek sem jut eszébe, hiszen azt csak az erődbeli katonák használják. Csak lefelé keresik majd őket, meg az aussoisi, villarodini és bourgeti úton.

Az itáliai országútra térve, énekszóval fognak menni. Így rendeli Filibert.

— Mit énekeljünk, Filibert?

— Nótákat, vagy inkább szent énekeket.

Abban a pillanatban, mikor a gyermekek új kereszteshada megindul Róma felé, ahová minden út vezet : ime, egy juh, mely közelükben legelészett, megcsúszott a lejtőn, legurult a kavicsra és odapottyant Filibert elé.

— A juh letérdelt ! — kiáltott Catherine és Annette.

— A juh letérdelt ! — kiáltották utánuk mindannyian.

Ők nem felejtették el a történelmi leckét, melyet Mussillon tanító úr adott nekik a télen. Nem felejtették el Etienne pástort, aki harmincezer gyermek vezére volt s aki előtt a juhok letérdeltek. Az ő Filibertjük is csodát művel !

Azonban Filibert tiltakozik :

— A juh legurult a lejtőn !

— A juh letérdelt előttem !

— Nem igaz ! Nem igaz !

Filibert ugyan hiába protestál : ők tudják, amit

tudnak. És ekként meggyőződven az ő küldetéséről e csoda által, a sereg vígan haladt tova. Belekaptak a *Magnificatba*, de hamar belesültek, mert nem tudták a latin szöveget. Helyette azonnal egy ismerős régi énekbe csaptak át :

Keresztény vagyok én, ez a dicsőségem,
Ez az én támaszom, ez a reménységem.

Ez már pompásan megfelel mindannyiuk emlékezőtehetségének s mindannyiuk hangjának. Ebben kedvére kidolgozhatja magát mindenki anélkül, hogy megakadna ; ha nem jut eszükbe valamelyik versszak, ismétlik a refrént.

Igyen halad énekszóval a negyvenkét új keresztesvitéz fölfelé a víz mentén, mely nagy lármával fut mellettük. Csaknem akkora zajt csapnak, mint a folyó, mely kíséri őket. Ahol rét virít az út mentén, a kislányok virágot szednek, kivéve Annettet, aki úgy bekapaszkodott bátyja kezébe, mintha Rómáig el se akarná ereszteni többé. Margitvirágot és vadibolyát, kankalint és harangvirágot kötnek csokrocskába s beletűzik úgy ahogy főköthőjük ráncaiba vagy szárnyaiba, melyek hátul fölcsapva, elül lehajtva, hasonlítanak az empire-korabeli magas női kalapokhoz. Ez a völgyvidék divatja. Vagy beletűzik az övükbe, mely csücskösen lelógó kendőjük alatt elül nagy csokorra van kötve. Vagy odaadják a fiúknak, de ezek nem tudnak mit csinálni vele. Sehol a világon elégedettebb gyermekek, mint ezek a gyermekek : ők megszöktek az iskolából, láttak csodát, átkelnek a hegyen, hogy megszabadítsák a pápát és magukhoz vegyék Istent ! Semmi sem olthatja el kedvüket és bizakodásukat, bizalmukat és szerencsésüket.

A drága jó júniusi nap pedig úgy ragyog, mintha soha többé éjszaka nem következhetnék. Semmi kétség : elérnek Rómába, még mielőtt az éj leszállana. Jean-

Baptiste, a legfiatalabb — három nappal fiatalabb, mint Annette — amint megpillantja Sollières falut, mely most eléjük tűnik, már kérdezi is :

— Ott lakik a pápa?

Azonban kicsúfolják csacsiságáért :

— Nem ott, Jean-Baptiste, nem ott. Előbb át kell kelünk a hegyen.

A kövér Tiénon pedig sürgetőzik :

— Már régóta gyalogolunk. Talán megennők a kenyeret, amit hoztunk?

Azonban kicsúfolják falánságáért :

— Te mindig csak az evésre gondolsz.

— Az evésre gondolok, mikor éhes vagyok.

— Hát te mindig éhes vagy.

Annette nagyot sóhajtott, mikor a kenyérré nézett, melyet Filibert botra akasztva vitt a vállán. Bizony nagyon érthető, hogy a kenyeret nézi, minthogy már kissé vonszolni kezdi a kis lábát és húzni testvére kezét. Nagyot sóhajtott és — nem szólt semmit.

Mikor csoportban megy az ember, nem lehet nagyon gyorsan haladni. És a negyvenkettők közt bizony akad tíz is, akinek nem hosszabb a lába, mint Annetteé vagy Jean-Baptistéé. Amint Termignonba érnek, mely már jó messze van Avrieuxtól, bizony akad húsz is, aki már csak a pihenésre gondol. Filibertnek, a vezérnek, szerencsés ötlete támadt :

— Kettősrendben vonulunk át a falun, lassú lépésben, valami szép éneket énekelve.

Mindjárt intonálja is azt az éneket, mely a régi Franciaországból származik s mely egykor segített az embereknek a menetelésben, a szántás-vetésben és egyéb munkákban. A gyermekek párba sorakoznak ; a leányok büszkén emelik föl csokraikat, a fiúk zöld gallyakat lengetnek, amiket az út mentén vagdostak. A falu elején

már végére jutottak az éneknek, mert túlkorán kezdtek s mert az út erősen emelkedik és meglassítja a járást. Újra rázendítenek tehát a régi énekre :

Keresztény vagyok én, ez a dicsőségem,
Ez az én támaszom, ez a reménységem.

A sereg már a házsorok közt halad. Az ablakokban és kapukban, az emeleteken és erkélyeken asszonyok és gyermekek tolongnak ; hogy férfiakat nem látni, az onnan van, hogy még nem jöttek haza a mezőről.

— Kisgyermek, honnan jösztek?

— Nagyon messziről, onnan alulról.

Van eszük, hogy el ne árulják, honnan jönnek.

— Kisgyermek, hová mentek?

— Megyünk a pápához Rómába. Megyünk magunkhoz venni a jó Istent.

— Nesztek, nesztek, kisgyermek, egy kis sajt, egy kis méz.

— Köszönjük, szívesen vesszük.

Mérget lehet rá venni, hogy ezt senki más nem mondhatta, mint Tiénon.

— Nesztek friss almabor is.

— Igazán szomjasak is vagyunk.

Esznek és isznak ; eltöltenek így egy órát. És mikor jól megtömvén a horpaszt, felfrissülve az italtól és felvidulva, a sereg újra fölkerekedik, a termignoni gyermekek rimázkodni kezdenek szüleiknek, hadd mehesenek ők is !

— Mi is látni akarjuk a pápát ! Mi is át akarunk kelni a hegyen !

— Hogyisne ! Ti nem vagytok zarándokok ! — mondják az anyák és karon, galléron ragadván csemétéiket, sebtiben betuszkolják őket a ház belsejébe, zajosan rájuk zárják az ajtót s az ablakon át kiabálnak Filibertre és társaira :

— Menjetez, menjetez ! Szerencsés utat ! Tisztuljatok a faluból egykettőre !

Filibert és társai ügyet sem vetnek a hangulatnak e hirtelen való fordulatára.

Lanslebourg a lábánál fekszik a hágónak, mely Olaszországba visz át. Alig van két órányira. Csakhogy két órai út bizony egy kicsit sok gyerekeknek, akik már több mint három órája gyalogoltak.

Az első óra a kettőből még csak elmúlik minden baj nélkül, hiszen jól ettek-ittak Termignonban ; de a másodikban már újra felhangzanak a panaszok és néme-lyek egyre-másra elmaradoznak a seregtől. Végre is Catherine szólal meg csöndesen :

— Tiénon testvérem egészen elmarad.

A patvarba, Tiénon kövér és az izzadság csak úgy gyöngyözik fénylő bőrén. De Catherine oly kedvesen és finoman szólt, hogy a csapat megáll és megvárja Tiénont.

Nemsokára rá Annette és Jean-Baptiste tapogatózik:

— Sohsem érünk már oda, Filibert?

— Egy kis bátorság ! Mindjárt ott leszünk.

Hát hiszen bátorságban nem volna hiány ; de az embernek leszakad a lába !

Június közepén a nappalok leghosszabbak az esztendőben. És mégis ez a mai nap el fog mulni anélkül, hogy elérkeztek volna Rómába. Se Rómába, de még Lanslebourgba sem. Az árnyék már úrrá lett a völgyön s lassankint ráborul a magaslatokra is, sőt magára a Dent-Parrachéera is.

— Nem alszunk ma, Filibert? Hol fogunk aludni az éjjel?

Szegény apróságok bizony szeretnének már kinyujtózni és aludni, aludni sokáig, ökölbe szorított kézzel, mert hát már nagyon kimerültek. De hol nyugod-

janak le? Filibertnek fogalma sincs róla. Erre igazán nem gondolt. Hogy ez az első nap — napfény napja, öröm napja, énekek napja! — miként fog végződni, azt ő nem látta előre. Hirtelen nagyszerű eszme villant át agyán. Isteni sugallat!

— Hol fogunk aludni? Megmondom. Tamás bácsinál fogunk aludni, a pierrelonguei tanyán, itt közel.

Kevéssel Lanslebourg előtt balra fordulnak s egy kapaszkodó után, mely meghúzza az embert egy kissé, meghúzza az embert nagyon, íme kikötnek Tamás bácsinál, ahol Filibert megfordult már nem egyszer.

— Tamás bácsi! Tamás bácsi!

— Ki kiabál itt az éjszakában?

Nyitja az ajtót, kitekint, a lámpa odabent kissé kivilágít.

— Te vagy az, Filibert? Ez meg Annette veled? Hát ezek itt kicsodák, kinek a fiókái? No hát mekkora csapat gyerek! Sohse tudtam, hogy Anthelme öcsémet ekkora családdal áldotta meg az ég.

— Ezek az avrieuxi gyermekek.

— És mi az ördögöt kerestek itt?

— Eljöttünk vacsorázni és aludni.

— Vacsorázni és aludni. Szép. És hányan vagytok?

— Negyvenketten, se többen, se kevesebben.

Másvalaki, mint Tamás bácsi, például egy jó háziasszony, egyszerűen kétségbeesett volna az ilyen villámcsapásszerű meglepetéstől: ekkora karavánt rögtönözve megvendégelni és elszállásolni! Tamás bácsi azonban soha sincs meglepetve semmitől. Harsogó kacajban tör ki és rendkívül mulatságosnak tartja az esetet.

— Mindjárt főzünk nektek levest egy bográccsal. Kiütjük egy hordó fenekét. Éji szállásnak meg ott a pajta. Hát csak befelé, befelé! Üljetek le, ki ahol tud. Van hely elég a földön.

Nagy rikkantásokkal összecsdíti a szomszédokat, hogy segítsenek a tűzhelyen levest főzni, mialatt ő a pincébe megy borért és gondoskodik tányérról, kanálról.

— Egy tányér és egy pohár jut kettőre-kettőre. Az egyik eszik, a másik iszik, aztán cserélnek.

Alig egy óra múltán a negyvenkettők ki a padon, ki a földön ülve, a világ legvidámabb vacsoráját kanalazzák.

— Vigyázni a borral! — figyelmeztet az egyik szomszédasszony.

— Az én borom jó bor! — felel Tamás önérzetesen.

A gyermekek elmondják Tamás bácsinak, hogy ők Rómába akarnak menni és megszabadítani a pápát.

— No de ilyet! Nézze meg az ember ezeket a pöttyönöket! Pompás gondolat, pajtikák! Ha akarjátok, veletek tartok én is.

— Jöjjön, jöjjön, Tamás bácsi!

Mind a gyerekek Tamás bácsinak szólítják. Sohse volt ennyi unokaöccse és unokahúga. Megböki Tiénont:

— Hát ez a kis kövér is elmegy?

Meghúzza Annette és Jean-Baptiste fülét:

— Hát ezek a csöppségek? Szintén elmennek?

— Persze, hogy elmennek.

— No és a szüleitek mit szólnak ehhez a nagyszerű tervhez?

— A szüleink nem tudnak semmiről.

— Nagyszerű, nagyszerű, pajtikáim. Nem tüntetétek ki szüleiteket bizalmatokkal.

— Bezártak volna minket.

— Valószínűleg, valószínűleg.

Miután ettek és ittak, Tamás bácsi a pajtába vezeti őket.

— Itt van hely bőven mindenkinek és van széna elég mindannyitok számára nyoszolyának,

S a negyvenkettők vig kacagással hengergőznek bele az illatos szénába. De milyen mulatságos dolog is a kereszties hadjárat ! Az ember sétál az utakon, szent énekeket zengedezve, felvirágozott sapkával, kezében zöld gallyakkal. Mikor egy faluba érnek, megetetik, megitatják az embert, s ha leszáll az est, hát egész egyszerűen Tamás bácsi elszállásolja az embert.

Nem telik bele tíz perc : s már alusznak, megtelt gyomorral.

Nem telik bele tíz perc : s Tamás bácsi lábujjhegyen visszasurran a pajtához. Nesztelenül kinyitja az ajtót, egy pillanatig hallgatja a szabályos apró lélegzéseket, aztán visszalopakodik, de előbb nem mulasztja el kétszer is ráfordítani a kulcsot az ajtóra. Gyorsan az istállóba megy, felnyergeli öszvérét, mely éppenséggel nincs ettől elragadtatva, felül rá és gyí te ! . . . elvágat.

Vajjon hova vágat ebben az órában, éjnek éjszakáján, a csillagos ég alatt?

Avrieux felé vágat, hogy értesitse Anthelmet és Pernettet, hogy értesitse az összes szülőket. A gyermekek annyit ettek és ittak s olyan kimerültek, hogy megszakítás nélkül fognak aludni holnap délig. Holnap pedig, mielőtt felébrednének, nyakon lesznek csípve . . .

VII.

Tamás bácsi elárulja őket.

KI JÁR ITT ilyen későn a korcsma előtt, cimborák? Ki jár itt ilyen későn? Szavamra : ez Duchène Tamás Pierrelongueból.

Valaha persze nem lehetett volna felismerni egy lovasembert éjnek idején, ha a korcsma előtt elhaladt. De most, most már az összes Arc-völgyi falvak villanyvilágításra vannak berendezve. Így aztán föl lehet ismerni az úton az embereket, akik erre járnak. Ennél fogva a termignoni «Arany Oroszlán»-ból is meglátták Tamást, amint öszvérén arra ügetett.

— Hé, Tamás ! Hová mégy, Tamás? Nem szokás ilyenkor öszvérén utazgatni ! Ilyenkor az ember vagy az ágyban van vagy a korcsmában, nem pedig kint a fekete utakon !

— Sietek a Marie-Christine-erdőbe a testvéremhez.

— A Marie-Christine-erdőben nincs korcsma, a testvéred pedig ebben az órában alszik, mint a fatörzs, melyet fejszéjével levágott.

— Nem alszik az, fogadok. Pernette pedig, a felesége, még úgy se. Senki sem alszik ma éjjel Avrieuxben.

— Varázsló vagy te, hogy messziről meg tudod mondani, mi történik a falvakban?

A völgyben mindenki tudja, hogy Tamás varázsló : hogy elállítja a vérzést, helyreteszi a kimarjult csonto-

kat, megbabonázza az állatokat, sőt az embereket is. Emlékeznek a völgyben bizonyos Claude nevezetű vak emberre, aki valaha két óra alatt elment Bonnevalból Párisba, alamizsnát koldulni: reggel elindult s ebédre már ismét itthon volt, mert igen rendszerető ember vala. Ha tehát ezt a kérdést teszik föl neki, azt csak olyan ember teheti, aki adja a bátrát, de amellet kényszeredetten nevet. A völgyben mindenki ismeri Tamást Pierrelongueból, arról a pierrelonguei tanyáról, melyet nemrégiben tűzvész pusztított el s a mult években újra felépítettek a legelők szélén. Félnék is tőle, szeretik is. Félnék tőle titkos hatalma miatt; hogyne! egy ember, aki szolgálatába fogja az elemeket, a gyógyfüveket, a szavakat, a bűvös köröket, a talizmánokat, a köveket, a bájitalokat, sőt a megholtak szellemeit is! Viszont szeretik is, mert mindig vidámságot, nevetést és életörömet hoz magával a társaságba.

— Talán ünnep van Avrieuxben, hogy ébren vannak?

— Avrieuxben nagy baj van. Majd megmagyarázom nektek máskor.

— De csak magyarázd meg rögvest, Tamás, mi baj van Avrieuxben. Mások baja mindig kedves zene a fülnek. Szállj le az öszvéredről, gyere be és igyál egy-két-kilenc pohár bort.

— Nem érek rá, cimborák, még egy félpohár borra sem.

— Egy kortyra mindig ráér az ember, macska rúgja meg!

Vajjon nem emlékszik-e már Tamás az elhagyatott kápolnára, ahol szent karácsony éjjelén megjelent neki az Úristen s visszaküldte a földre, hogy becsületes emberré legyen? Mert lám, csak leugrik az öszvérről s odaköti a vaskarikához, mely erre a célra a falba van erősítve. Az Arany Oroszlánban aztán körülfogják, éljen-

zik, gratulálnak neki, dédelgetik, cirógatják. Leül, mint egy császár az udvara közepette s a pipafüst mint tömjénfelhő lengi körül.

S ott ül azon a szent helyen még akkor is, mikor éjfél üt az óra. Csak a feje lett kissé nehezebb.

— Éjfél van ! éjfél van ! — kiabál a korcsmáros. — Zárunk ! Menjetek !

— Még egy flaskóval, gazda !

— Ez éjjel nem isztok több bort az «Arany Oroszlán»-ban, se fehéret, se vöröset.

— Hát butéliásbort? Vagy Asti-bort, amely pezseg? Megfizetjük.

— Se aranyért, se ezüstért nem isztok a boromból attól a perctől kezdve, mikor záróra van a korcsmárban. Már egyszer kaptam pört a nyakamba emiatt s az elég volt. Gyerünk, gyerünk !

Ekként kitétetvén a szűrűk, az ivópajtások az utcán csoportosultak. Puha kalapjuk alatt bortól piros az arcuk és zavaros a szemük ; a villanyos világításban nem lehet semmit eltitkolni.

Tamás eloldozza állatját s föl akarna rá ülni. De egymaga már nem képes, hátulról kell tolni és tüledhozzád támogatni.

— Meg tudod magad tartani, Tamás?

— Eh, az ördög vigyen el engem, ha leesem, mikor már egyszer elindultam !

A társaság jobbra pislant, balra pislant, előre, hátra pislant, nem jön-e az ördög máris, mert Tamás okvetlen mindjárt lebillen. Csakhogy Tamás, ha már egyszer nyeregben van, annyit sem inog, mint a megyekő. Bizonyosan ez is egy varázsló fogása neki.

— Szerencsés utat, Tamás, szerencsés utat !

Nem haragusznak, hogy Tamás elmegey közülök, sarkában az ördöggel.

Alighogy elindult, elalszik. Feje lig-lóg jobbra-balra, vagy leesik egészen az öszvér nyakára s mikor az öszvér sörényét éri, Tamás hirtelen felriadva kapja föl.

Az öszvér pedig apró léptekkel, a világért sem sietve, halad az úton a fekete éjszakában. Átmegy Sollièresen és Verneyn, elhagyja Bramanst a balparton, Avrieuxt és Villarodint átellenben s nem áll meg, csak Modaneban, a csendőrlaktanya előtt. Minthogy megáll, a mi Tamásunk is felébred. Megdörzsöli szemét, körül-néz; az ég alja pirkad, rózsaszínűen, frissen.

— Ejha, a mennykőbe, ez itt Modanè! Ez meg a csendőrlaktanya. Kellemetlen hely egy csempésznek. De mi az ördögöt keresek én Modaneban?

Tamás nem képes egy mondatot kimondani, hogy bele ne foglalná az ördögöt. Mivel pedig most dühbe is jön s mivel ostobaságot követett el, hát természetesen minden erejével az öszvérenek esik neki, mely pedig szegény nem oka semminek.

... Iszákosság, harag, igazságtalanság — hát ez bizony elég sok bűn egyhujában, hallja-e, Tamás? Igaz, hogy kelmed jószándékkal, felebaráti szeretet gyakorlása céljából indult el Pierrelongueból. Reméljük tehát, hogy a jó Isten, aki személyesen beszélt kelmeddel egy elhagyatott kápolnában, tekintettel lesz erre. De az ördögnek, akit kelmed minden percben, ha kell, ha nem, szíre-szóra, derűre-borúra, meggondolatlanul emleget — no, neki aligha szándékai nincsenek kelmeddel!

— Gyerünk! Gyí te! ördögadta öszvérje! (No már megint! Hát ezt már bizonyosan fogadásból teszi!) Szedd ám most a lábadat egykettőre! Trap, trap, Avrieux felé! Mert különben elkésünk s a madaraink elrepülnek.

Micsoda madarakat emleget Tamás bácsi? Talán azt a negyvenkét gyermeket nevezi így, akik ott alusz-

nak a pajtájában Pierrelongueban? Azoknak ugyan nincs toll egy szál sem a testükön, de hogy átrepülhesenek a hegyeken, Filibert bizonyosan tudna és szeretne nekik szárnyakat adni.

Hogy visszanyerje az elveszett időt (vajjon lehet-e az időt visszanyerni?), Tamás sarkantyú híján csizmája sarkával döfköd nagyokat állatja vékonyába, mely szegény minden öröm nélkül halad, eleinte baktatva, aztán ügetve, végül vágatva. Féktelen száguldás a pirkadó hajnalban. A hajnal pirkad, csupa rózsaszínben és aranyban, ibolya- és mályvaszín pompában, odaát a hegyek mögött. A Vanoise hómezeire tele kézzel szórja a virágot, a hó csillog és nevet e virágözön alatt, mintha csak forró és eleven volna.

A levegő friss, csípős. Tamás egészen felébred és kezd egészen kijózanodni. Teli tüdővel szívja a gyönyörű tiszta reggel friss levegőjét. Már jókedvű, már elégedett, már beszél és nevet magában. Gyí te, gyí! Minden jól megy, nem kell aggódni. Az ember mindig elér valahová, föltéve persze, hogy elindult valahová. Ez a modanei túlutazás olyan ráadásféle volt. De Avrieux már közel van. Avrieux már itt van lent.

Villarodin elején rátér a lejtőre. Ugyan mi az, ami a távolból megüti fülét? Nem a zuhatag zaja; az egyhangúbb és mélyebb. Ez nem a Saint-Benoît-vízesés, mely jó magasról zuhan alá; az nem is hallatszik ilyen messzire. Hát ugyan mi lehet ez a sirám, mely úgy szakad fel, mint a sebzett vad bőgése s mely erősödik és csitul, mely ellenállás nélkül tör elő, mint az újszülött nyöszörgése? Mi lehet ez a hosszú jajszó, mely a sziklákat is képes volna meglágyítani?

Ah, Istenem, hát ez az anyák jajja, akik siratják elveszett magzataikat. Így siránkoztak bizonyosan egész éjjel.

Tamás, Tamás, miért is nem jött kelmed korábban? Mennyi kintől megkímélhette volna őket! Miért is állt meg kelmed Termignonban az Arany Oroszlánál? És miért aludt el az öszvére hátán, mely aztán elvitte kelmedet Modaneba? Mialatt kelmed vígan poharazott, mialatt kóstolgatta a különféle borocskákat: azalatt itt a szerencsétlenség facsarta a szíveket, arcokat és kezeket, a szerencsétlenség írt keresztet minden házra, mint egykor Zsidóországban, mikor a szörnyű Heródes elrendelte a csecsemők legyilkolását, hogy Jézustól annál biztosabban megszabaduljon...

— Az ördög vigyen el, te buta baróm! — szitkozódik Tamás vad vágatásában.

De nem ám az öszvére értette ezt, amint talán gondolni tetszik.

— Hé! hó! — kiabál olyan messziről, amelyenről csak tud. — Jó asszonyok, ne sírjatok!

S az öszvér egyszerre csak megtorpan a síró asszonyok csapata közepette, mely a falu végén álldogál és várakozik. Ott van Rondonaz anyó, olyan görbedten, hogy csak a hátát látni belőle: unokáit, Symphorient és Sylviet emlegeti; úgy megöregedett, hogy a fájdalom valósággal összesodorja, mint a szél a száraz falevelet. Ott van a molnárné, aki Catherinet és Tiénont siratja, Tiénont, azt a kövér lurkót. Ott van Fourchonné, akinek a szeme valóságos szökőkúttá lett; meg a kis Emmanuel anyja, meg a durva Girardné, aki most bánja gombaságait — talán amiatt ment is el Claude és Claudine? És ott van Duchène Pernette is, aki úgy hívogatja gyermekeit, mint a pásztor a juhait, de hangja fátyolozott és megtört:

— Filibert, Annette! Annette, Filibert!

Hol vannak a férfiak? Azok egész éjjel bolyongtak a környéken szanaszét és még nem tértek vissza.

— Gyerünk, asszonyok mind, gyerünk, Pernette !
Gyermekeitek megvannak !

Ki mondta ezt? Ez a boroshordó, aki úgy pottyant közéjük le az öszvérről, mintha a holdból pottyant volna. Honnan jött és honnan tudja ez, hogy a gyermekek elvesztek? Ez ismeri Duchène Pernettet, hiszen a nevéen szólította.

— Te vagy az, Tamás? — szól Pernette. — Menj, erigy, te nagyon is vidám vagy most nekünk. Erigy, neked nincs szíved, te tréfát üznél a bánatunkból !

— Ejha, hát mikor fogtok nekem hinni? Mondom neked, sógorasszony, a gyermekeid megvannak, a tieid is, a többieké is.

— Hol vannak? Ha tudod, miért nem mondd?

— Hát hagyjatok kibeszélnem magamat.

Milyen rosszhiszeműek, milyen hitetlenek is az asszonyok ! Kedve volna ezért megbüntetni őket azzal, hogy egy ideig megváratná őket a jó hírrel. Ezért a legkevésbé sem barátságos fogadtatásért megérdemelnék. De az anyai fájdalom láttára nem képes tovább halogatni a magyarázatot :

— Nálam vannak Pierrelongueban, jól ettek-ittak, lefeküdtek a pajtában, jól alusznak, jól be vannak zárva. Ebben az órában kétségkívül még javában alusznak.

— Meg vannak mentve ! — kiabálnak az anyák. — És hányan vannak? Nem hiányzik egy sem? Mondja meg, ha tudja ! Megolvasta őket legalább?

— Negyvenketten vannak, se többen, se kevesebben.

— Negyvenkettő — a szám összevág.

Az öröm diadalújongást vált ki a tömegeből. Megvannak ! Megmentve ! Elfelejtik a könnyeket, a fájdalom és bűbánat egész éjszakáját, a halállal telt éjszakát s már egyébre sincs gondjuk, minthogy mielőbb viszont-

láthassák a negyvenkét kis szökevényt. Körülfogják, majd összenyomják, dédelgetik, ölelgetik Tamást, aki védekezik úgy-ahogy s azt sem tudja, melyiknek feleljen előbb.

— Lassan, lassan, hé ! Egy kissé finomabban, halljátok ! Ördög bujjék minden fehérnépbe ! Velük azt sem tudja az ember, melyik lábán táncoljon. Ennyi siker egyszerre — ehhez nem vagyok szokva !

A nagy áradozás közepette egyszerre csak Fourchonné kiböki a bizalmatlanság szavát :

— De hogyan kerülnek a mi gyermekeink kelmedhez? Ez nem egészen tiszta dolog. Miért vannak kelmednél a gyermekeink? Nem magyarázná meg?

A többiek mindjárt kontráznak :

— Igaza van Fourchonnénak ! Hogyan kerülnek hozzá a gyermekeink? Ő csalta el őket !

Nincs egy perce még, hogy ölelgették Tamást — s ime már fenyegetik, mint tegnap a tanítót. Hiába, az asszonyokat csak nem lehet kiismerni, ők minden pillanatban képesek meglepetést okozni elhatározásuk hirtelen fordulatával és hangulatuk csodakönnyű változásával. Az igazságosság nem az ő kenyerek, a türelem még kevésbé. Tamás elámulva, elhűlve, méltatlan-kodva, elnémulva, megsemmisülve, kiütve a nyeregből mered rájuk s máris kitör a vihar :

— Igen, kelmed csalta el őket !

— Gyermekrabló !

— Gyermeksikkasztó !

— Gyermekevő !

Ugyanaz a nóta, mint tegnap.

Végre ismét szóhoz jut Tamás. Ha egy pillanatot késik, már későn lett volna.

— Búcsúra jöttek.

— Búcsúra Pierrelongueba? Pierrelongueban nincs

semmiféle szent. Még egy kápolna sincs. Ott csak egy részeges varázsló van, aki megbabonázza a gyermekeket.

— Hallgassatok végig, a mennykő csapj...! Ti fecsegő vén banyák!

— Magyarázza meg egykettőre, különben megbánja!

— Át akarnak kelni a hegyen és Olaszországba menni. Át akarnak kelni a hegyen, hogy megszabadítsák a római pápát és magukhoz vegyék a jó Istent.

— Tartsa bolonddá az öszvérét, ne minket!

— Az ördög ebben a pillanatban vigyen el engem, ha akárkit is bolonddá akarok tenni.

— Hát micsoda hülye históriákat mesél itt nekünk? Megszabadítani a római pápát! Vagy kelmed bolond, Tamás, vagy azok a gyerekek bolondok.

— Át akarnak kelni a Mont-Cenis-n, mondom és Filibert a vezérük.

— Filibert?! — kiált Pernette, aki egyszeribe büszke lett a fiára, mint valami nagy hadvezérre.

— És aztán? — sürgeti Tamást Girardné vagy Fourchoné, vagy inkább mindkettő egyszerre.

— Aztán? Aztán elmennek Rómába. Minden út Rómába vezet.

— Valaki elcsavarta a fejüket! Bizonyosan a plébános úr, mikor a katekizmusra tanította őket.

És lám, már ismétlik sokan:

— Bizonyosan a plébános úr!

Mert hát nekik mindenáron bűnbak kell.

És éppen jön is kapóra a plébános, a tanító és a plébániabeli férfiak kíséretében. Tüvé tették az egész környéket az erdők előtt, az erdők mögött, lámpással kutatták fel az erdőket, fenyveseket, barlangokat, szakadékokat. Leverten, bús ábrázattal jönnek vissza most. Azonnal tudatják velük az ujságot s a plébánost veszik elő:

— Ön csavarta el a fejüket azzal, hogy megígérte nekik a jó Istent !

— Isten mindenütt és mindenki számára jelen van. Nem szükséges őt a hegyek túlsó oldalán keresni. De ezek a gyermekek derék gyermekek és én szeretnék gratulálni nekik.

— Azonközben pedig majdnem elveszítette őket.

— Én csak azzal törődöm, hogy a lelküket ne veszítsék el. Különben a jelenlevő Mussillon úr, a község tanítója, segített nekem őket feltüzelni.

— Én? De kérem, micsoda alaptalan ráfogás !

S a tanító, kelepcébe kerülve, tiltakozása jeléül kacagásba tör ki. Ám a plébános ügyet sem vet erre a kacagásra :

— Hát nem ön beszélt-e nekik Hannibálról és Nagy Károlyról meg Napoleonról, hogyan keltek át havasainkon, sőt hogy még emlék is maradt ott utánuk?

— De én meg is bélyegeztem a hódítókat.

— A hódítók pedig, akiket ön megbélyegzett, már meghódították az ön tanítványait, — felelé a plébános és azonnal folytatta vádbeszédét :

— Nem ön beszélte-e nekik el Etienne pásztor történetét, aki harmincezer gyermek élére állt, hogy keresztes hadjáratra vezesse őket s aki előtt letérdeltek a juhok?

— Igen és aki száraz lábbal akart átkelni a tengeren, hogy felszabadítsa Krisztus sírját Jeruzsálemben ! És aki nyomorultan el is pusztult útközben nevetséges hadseregével együtt !

— Ön maga beszélte el nekik ezt a történetet, ők meg nekem.

— Azért tettem, hogy okuljanak belőle ; én érdeme szerint méltattam ezt a veszedelmes bolondot.

— S ez a veszedelmes bolond átszármaztatta rájuk

a bolondságát, tanító úr ! Ez pedig az Isten bolondsága. De ehhez ön nem ért. Az ön tudománya nem tanította önt erre. Az ön tudománya nem ér el odáig.

— Az én tudományom, igenis, nem ér el odáig. De a tudomány, melyet én híven szolgállok, nem enged helyt esztelenségeknek.

— De hol végződik az ész képessége? Tudjuk ezt, tanító úr? Misztériumok vesznek minket körül !

— Nincsenek misztériumok, főtisztelendő úr, s a tudomány folyton halad.

— Csodák vesznek minket körül !

— Nincsenek csodák !

Az egész falu csodálkozva hallgatta a vitát. A falu nagyon szeret olyasmit hallgatni, amit csak félig-meddig ért meg. Igazi francia falu : elfelejti a közvetlen célt és elméleteken veszekszik !

Ekkor Duchène Anthelme lépett a hadviselő felekhöz. Megvakarta bal szemöldökét és mintegy mentegőzve mondá :

— Nem mennék Pierrelongueba? A kicsinyek eddig el is szökhettek.

A mögötte álló Pernette megragadta férje kezét, megszorította s halkán susogá :

— Filibert . . . Annette . . .

De bármi halkán susogott is, mégis kitalálták, mit mond s erre mindegyik anya egy-egy nevet mormolt, egyet vagy kettőt, ki hogyan : Symphorien és Sylvie, Claude és Claudine, Tiénon és Catherine, Christophe, Emmanuel, Jean-Baptiste, Michel, Saturnin nevét és a többit mind, mind, összevissza negyvenkettőt.

Fourchonné élesen szólt :

— Már rég el kellett volna indulnunk !

Girardné pedig, elfelejtve anyai fájaldalmát s bizonyos lévén már csemetéi felől, máris előkészül a szidásra:

— Szerencse, hogy be vannak zárva. Csak kerüljétek a kezem ügyébe, ti akasztófavirágok! Majd elrántom a nótátokat! Lesz dolga a pálcának! Majd megtanítlak benneteket, hogyan kell hazulról megszökni mindenféle hülye históriák végett!

Mikor az asszonyok — de meg a férfiak is — bajban vannak, égre-földre fogadják, hogy megjavulnak. Mihelyt azonban elmúlt a veszedelem, azonnal újra felöltik előbbi természetüket, mint valami ócska ruhát, mely nem gátolja szabad mozgásukat, minden hibájával és minden bűnével együtt.

— Igaz, — szól Tamás, — legfőbb ideje, hogy induljunk.

Tamás így messziről fél Filiberttől, ragyogó szemei miatt, melyekben végtelen bizalom csillog. Csak nem szökött ki a tetőn keresztül egész seregével egyetemben?!

Nagy sietve látnak neki a fölkészülődésnek, fölszerezlik, fölpiperézik magukat az útra. Hát hiszen, ha a gyermekek már megvannak, akkor szakíthat az ember magának egy percet vagy két percet, vagy mondjuk: hármát, arra is, hogy egy kis toalettet csináljon, hiszen csak nem mutatkozhatik az ember a más falubeliek előtt, Verneyben, Termignonban, meg Lanslebourgan, amely már majdnem város, a piszkos hétköznapi ruhájában, melyben az éjszakát a szabad ég alatt töltötte! A férfiak fölveszik kék zekéjüket vagy fekete kabátjukat és bársonynadrágjukat. Az asszonyok szinte egy pillanat alatt fejükre tűzik a völgyben divatos főkötőt, nyakukra kötik a szalagot a szavojai szívvel és keresztel s vállukra kanyarítják a kendőt, melynek csücske hátukat verdesi. Nagy karéj kenyereket szelnek, mert hát enni is kell az úton, a korcsmák pedig drágák. Sőt némely élelmes asszonyok fölpakkolnak tojást, vajot, sajtot, meg zöldséget, hogy majd útközben eladják s így hasznot is húzza-

nak az utazásból. Akinek öszvérje van, befogja ; hja, az út kétszer lesz hosszú : odamenet és visszajövet !

Ej-ej, Rondonaz anyó, magának hiszen akad hely a molnár könnyű kocsiján, melyet egy vén szürke húz : a falu egyetlen lova. Szerencsére akad hely azon magának, hiszen maga nem jutna messzire gyalog, vén és görbedt létére. Pedig maga Symphorient és Sylviet akarja hazahozni, ami egyébként magától értetődik.

— Készen van mindenki? Akkor hát előre !

Tamás ez, jelt ad az indulásra. Öszvéreére Pernettet ültette, aki férfimódra üli a nyeret. Anthelme pedig, igen bölcsen, kantáránál fogva vezeti az állatot. Az egész falu libasorban útnak ered.

Elül megyen Tamás, aki már tökéletesen kijózanodott s akinek egy percig sem hágy nyugtot Filibert képe. Hosszú léptekkel halad, nagyokat lép, úgy hogy egyre másra kiáltoznak utána :

— Ne olyan gyorsan ! Mit szalad annyira? Nem lehet lépést tartani kelmeddel !

Anthelme az öszvért vezeti, melyen Pernette ül. Utánuk a plébános és a tanító ballag komoly léptekkel, újra kezdvén a vitatkozást s nem vetvén ügyet semmi másra. Aztán jön a molnár kocsija, melyet a vén szürke húz. A két deszkaülésen nyolc asszony helyezkedett el ; meglehetősen össze vannak préselve és bizonyosan hamarosan melegük lesz, de ez az ő bajuk. A kocsi után gyalogosok, öszvérlovasok, kis kocsik, szekerek változnak, tolonganak és hol siettetik, hol lassítják a menetet. Sereghajtóként legutoljára biceg sietség nélkül Fontanette, a harangozó, akinek egyik lába rövidebb a másikonál. Ő az apja annak a derék Jean-Baptistenek, aki Gyertyaszentelőkor lesz hatesztendő. Fontanette, miikor nincs a tornyában, akkor tudatában van annak, hogy sánta és olyankor kijön a sodrából. Azonban hozott

magával egy kolompot, avégből, hogy szükség esetén megrázza. Ha majd viszontlátja magzatját, egész bizonyos, hogy meg fogja rázni teljes erejéből — a kolompot.

A nap a Vanoise jégvilágáról, melyet hajnalpírral borít el és szikrázva tükröződik hómezőin, behatol az Arc völgyének legmélyére, fölmelegíti legkisebb pázsit-zugát is ; betolul a fenyvesek sűrűjébe s a barlangok sötétjébe is. Rátűz a falusi háztetőkre és a hegyi patakra, melynek rohanó vize rohanó fényhez hasonlít. Bearanyozza az országúton az avrieuxi karavánt ; csillog a kék zekéken és a tarka kendőkön, a szavojai szíveken és keresztéken s ahogy az öszvérek emelgetik lábukat, ezüst szikrákat csíhol a patkókból.

Az avrieuxiek egész szeltemben elfoglalják az országot. Az autók, melyek Modanéból Susába, Olaszországba igyekeznek, vagy Olaszországból Franciaországba jönnek, nem győznek tutulni és töftőözni ; kürtjeik és szirénáik hiába csaholnak és sivítanak : mégis csak kénytelenek lassítani és lépésben haladni, félénken, óvatosan, bocsánatot kérve jobbra-balra és ügyesen manőverezve, hogy valakit el ne gázoljanak, Fontanettetől a harangozótól kezdve egészen Tamásig, aki a menet élén halad, vagy fordítva : Tamástól kezdve Fontanetteig, már aszerint, jön-e vagy megy az autó. Jobb szerettek volna akár egy provánszi juhnyájjal találkozni, melynek száz meg száz állatját vidám és értelmes kutyák dirigálják, vagy még inkább egy cigánykaravánnal, mellyel bátran lehet gorombáskodni, mert nem választópolgárokból áll.

— Micsoda vándorló falu ez? Szavójában talán az a szokás, hogy a falvak sétálni mennek?

Azonban senki sem világosítja fel őket a dolog mibenlétéről.

Verneyn épp akkor vonultak át, mikor a lakosság

a mezőn volt. Amint azonban Termignonba értek, mely egész hosszában az út mentén fekszik, az egész falu a kapuban álldogált.

— Nini, egy processzió ! Hát ti hová mentek?

— Megyünk a gyerekeinkért.

— Gyerekeitekért? Hát azok hol vannak?

— A pierrelonguei tanyán, Lanslebourg mellett.

Tegnap szöktek el.

— Ahá ! Láttuk is őket erre menni, fiúkat és lányokat vegyest, virágokkal és zöld ágakkal feldíszítve. Nevetgéltek és énekeltek. Mi adtunk nekik inni. Adtunk nekik enni. Ugyancsak fáradtak voltak.

— Köszönjük az ő nevükben.

— Jót mulattunk a keresztes hadjáratuk históriáján. Képzeljétek : át akarnak kelni a hegyen Olaszországba és megszabadítani a római pápát. Úgy látszik, egy kis fiú, valami Filibert a vezérük. Úgy látszik, ez a Filibert — bizalmasan eláruljuk nektek — csodát is művelt tegnap.

— Filibert, a fiam ! — kiáltott izgatottan Anthelme és Pernette. — Istenem, lehetséges-e?

— Talán ő is varázsló, mint pierrelonguei Tamás.

— Pszt ! Tamás itt van velünk !

— De ti csupa por vagytok, az arcotok ég, a szemetek gyulladtak. Gyertek be, kerüljétek beljebb, üdüljétek föl egy kicsit. Gyertek be, kerüljétek beljebb, pihenjétek meg egy kicsit. Gyermekeitek nincsenek innen már messze. Különben is be vannak zárva.

— Köszönjük, igazán örömmel fogadjuk a szíves meghívást.

Betérnek, esznek, isznak, eltöltenek egy órát. Tízet üt az óra, mikor újra fölkerekednek.

— Délre odaértek.

— Délre odaérünk.

A nap erősen tűz, ugyancsak meleg van. A nyolc asszony, összepréselve a molnár kocsiján, hangosan óbégat.

— Hát szálljatok le, anyókák, ha két lábatokon jobban esik, mint a szürke négy lábán !

— Legjobban esnék, ha már ott volnánk.

Már a delet ütötte el minden falu toronyórája (Fontanette megolvasta a harangokat, Fontanette megolvasta az óraütéseket), mikor a menet eleje a pierrelonguei tanyához ér.

— Filibert ! Annette ! — kiált egyszerre Tamás, Anthelme és Pernette.

És mindenki szólingatni kezdi gyermekét. Rettentő hangzsivaj támad.

— A pajta itt van, — szól Tamás.

És — elképedve — hozzáteszi :

— Az ajtó tárva-nyitva !

VIII.

Hányan voltak fölmenet? Hányan voltak lemenet?

FÖL! FÖL! Ébredjetek! A nap már régen fölkelt! Föl, föl, ti álomszuszékok! Symphorien, hugod Sylvie már régen fölkészült! Claude, a te kis testvéred, Claudine is már régen kész. Meg a tied is, Tiénon, a Catherine hugod!

Göndör fürtjei tele szénával, szeme ragyogással. Filibert nagy zajt csap a pajtában, ahová a nap sugarai a tető lyukas zszindelyei közt behatolnak. Egymásután rázza fel az alvókat. De hiszen szegények annyit gyalogoltak tegnap, annyit ettek-ittak, hogy még nagyon jól esnék nekik tovább aludni. A leánykák határozottan lefőzik a fiúkat. Tükör nélkül végzik a toalettet, apró fürge kézmozdulatokkal, mint a fecskék, mikor fölrepülés előtt simítgatják a tollukat. Fésű híján ujjukkal hozzák rendbe hajukat, mely borzas és zilált; ügyesen tekergetik fonatokba. Sylvie, a legidősebb, segít Annettenek, a legfiatalabbnak. Megy a dolog, ahogy mehet. A pápa, akit meg fognak látni, még ma meg fognak látni, nem lesz majd nagyon szigorú; kegyesen fog mosolyogni a mauriennei főkötdőkön, ha kissé kopottak is. Catherine, elsőnek készülvéen el, végigcsúszik a létrán és megnyomja az ajtó kilincsét. Ám az ajtó nem nyílik!

— Filibert, az ajtó zárva van!

— Az nem lehet, Catherine. Ki hallott olyasmit, hogy pajtaajtót bezárjanak?

Filibert leszáll a szénapadlásról; maga is megrázza a kilincset s bizony kénytelen meggyőződni, hogy ők foglyok. Tamás bácsi elárulta őket. Tamás bácsi bezárta őket. Már-már lázadás tör ki seregében.

— Minek keltettél fel minket? — kiabál Tiénon és Christophe. — Minek keltettél fel minket, ha úgysem tudunk kimenni? Még aludni akarunk. Hagyj minket nyugodtan aludni!

És ismét begubóznak szénatakarójukba. A kis Emmanuel, aki nem szeret szótfogadni, szintén visszafekszik. Nemkülönbén Saturnin és sokan mások, akiknek neve nem szerepel krónikámban.

— Megigértétek, hogy jösztek.

— Semmit sem ígértünk. Különbén is az ajtó zárva van.

Filibert felmászik a gerendázathoz. A Marie-Christine-erdőben a fenyők és egyéb fák megtanították őt mászni. Eléri a szarufákat, kiüt néhány rossz zsindelet s megpillantja a kék eget. Kitágítja a nyílást s kint terem a tetőn. Vizsgálja a környezetet. A pajta mellett szénaboglya áll. Csak egy ugrás kell, hogy elérje. Egy bátor ugrás? hát hiszen ő tud ugrani. Egy ugrás, fr! — már szabad. A boglya eldül alatta s gyöngéden leteszi őt a földre. Tüstént az ajtóhoz fut. Tamás bácsi a zárban hagyta a kulcsot. Hja, mindenre nem lehet gondolni, ha az ember siet. Egy kulcsfordítás, két kulcsfordítás és Filibert belép a pajtába a napfényvel együtt.

Annette és Catherine, akik nem látták őt kimászni, most a nyitott ajtóban pillantják meg. Szeme ragyog, haja csupa széna, ruhája csupa széna.

— Csoda! Csoda! Filibert ránézett a zárt ajtóra s az ajtó kinyílt!

Hiába tiltakozik Filibert, hiába mondja el, hogyan jutott ki. Ez már a második csodája a keresztes hadjáratnak ; — naponkint egy csoda, az semmi.

De az alvók csak nem mozdulnak. Catherine egyre beszél, beszél testvérének :

— Tiénon, gyere, Tiénon !

— Hagyj békén. Nagyon álmos vagyok.

— Te kövér vagy, de jó vagy. Hagynál egyedül elmenni?

— Erigy, ha akarsz. Én maradok.

Szörnyű harc kél a kis leány szívében a család és Isten között. Sírásba tör ki. Melyik fog győzni? Hittemre, milyen keserves dolog, hogy ezt a kövér Tiénonot egészen bilincsbe veri a hája. Vaskos lábikráival ez soha sem volna képes átmenni a hegyen. Catherine ekkor végigméri és megvetően otthagyja. Választása eldőlt : ő Isten pártján marad.

Tiénon lustán fordult a fal felé szénaágyán. Christophe piszkos nyakát tapogatja ; ő sem igen fog megszébbre jutni ; a gyaloglásban az embernek nagyon kopik és mállik az inge. Emmanuel egészen elvész a szénában ; ő a sereg hitetlen Tamása, ő füttyül Péterre is, Pálra is és buzgalma, mely eddig sem volt valami izzó, máris egészen kihült. Saturnin puha, mint a lepény és könnyen befolyásolható. Catherine ép az imént erélyesen megrázta testvérét, úgy hogy az rászánta magát a továbbutazásra. A negyvenkét kis keresztesvitéz közt ime már van tizenöt, aki legyőzöttnek jelenti ki magát, de e tizenöt között — tessék idefigyelni ! — nincs egyetlen egy hosszúhajú sem, csak csupa vaskos, izmos, szélesvállú, harcratermett fickó ! De hány férfiszívben tart egy keresztes hadjárat egy napnál tovább ? !

Huszonhét hívével, kik közül tizenkilenc szoknyát visel, Filibert kivonul a pajtából. Megrohanják a kutat,

kézről-kézre adják a csövet, tisztálkodnak, mosakodnak, egymást föcskölnek, lubickolnak, mint a verebek a tócsában. A friss vizet a bőrön érezni annyi, mint a tiszta reggelt inni a mezei virágok módjára, melyek kelyhükbe gyűjtik a legtisztább harmatot. S ha nincs törülköző, ott a jó napocska, meg lehet szárítkozni rajta.

— Hol van a Mont-Cenis, Filibert?

— Az a hegy az ott, mely éppen reánk néz. Lehet látni rajta az út kanyarodóit.

— És Róma messzi van, Filibert?

— Róma a mögött a hegy mögött van, az bizonyos. Innen nem lehet látni. De majd a csúcsról lehet látni. De most előre! A nap már magasan jár. Ne vesztegesünk egy percet sem!

Annette Filibert kezébe kapaszkodik. Duzzad a szíve és könnyes a szeme, a szép nefelejcs-szeme.

— Nem eszünk, Filibert, mielőtt Rómába mennénk?

— De igen, igen, majd eszünk.

Filibert minden habozás nélkül felelt így, hogy megnyugtassa kis hugát, de meg méltányosságból is. Egy hadvezérnek kötelessége élelemmel ellátni seregét, mielőtt a csatába vezetné. Igen ám, de mit adjon ő enni ezeknek?

Hát ime, — a szomszéd istállóból kilép nagy méltóságosan egy anyóka, tejes köcsögöt hoz, szörnyen vigyázva, mind a két kezével, tele frissen habzó, föllet fedett tejjel, azon melegében, ahogy kifejte a tehénke tőgyéből. Filibert hozzá lép és illedelmesen köszöntve kéri:

— Lesz szíves innunk adni? Isten nevében kérjük.

— Az én teheneim tejét, te gézengúz? Azt én eladom Lanslebourgan. Egy csöpp sincs sem a te számodra, sem a pajtásaid számára. Tegnap úgyis elég zajt csaptatok itt és ettetek-ittatok egy hétre valót!

Filibert azonban megismétli kérését, mintha nem is hallotta volna a visszautasítást.

— Isten nevében, asszonyom, lesz szíves, ad innunk? Hiszen az ember mindennap eszik és iszik.

— Micsoda koldushad ez? Nézze meg az ember a tolakodó népségét! A koldulás tilos az egész községben, te haszontalan kölyök!

Filibert harmadszor is megismétli alamizna-kérését:

— Asszonyom, kell hogy adjon inniok társaimnak Isten nevében, aki megigérte nekünk a mindennapi kenyeret. Mert ők hosszú út előtt állnak.

Meglepve ez állhatatosságtól, egészen elbódulva, dühösen, a nénike ráveti szemét erre a kis «haszontalan kölyökre», aki dacolni mer vele és Istent úgy emlegeti, mintha közeli rokona volna. És Filibert szemében valami tüzet lát csillogni, mely igazán csak isteni tűz lehet s mely már kezdi őt is úgy fölhevíteni, mint egy pohárka ó pálinka.

— Jól van no, jól van, — mormogja leigázva és lebilincselve. — De mit adtok érte?

— El fogjuk mondani Rómában a pápának, hogy egy pierrelonguei asszony felebaráti szeretetből innunk adott. És bizonyos, hogy ő meg fogja kegyedet áldani.

— Ti elmentek Rómába ezt elmondani a pápának? — hebegi a nénike elámulva.

De egy pillanatig sem kételkedik abban, hogy ezek a gyermekek ne mennének el Rómába az ő cselekedetét hirdetni. Előhoz egy csészét, szép virágos csészét.

— Ki kezdje? Te, te picike.

S Annette üríti ki elsőnek a csészét. És a habzó tej helyes fehér bajuszt fest szájacskája köré. Annette után Catherine, Catherine után Claudine, Claudine után Sylvie. Most Symphorien akar inni.

— Előbb a leányok! — rendelkezik Filibert. —

Utánuk pedig legelőször Jean-Baptiste, mert ő a legkisebb a fiúk közt.

Mert Filibert oltalmazója a gyengéknek.

A tizenötödik leánynál azonban íme üres a köcsög és az öreg asszony el akar menni.

— Még ezek is itt mind éhesek és szomjasak, — mondja Filibert.

— De nincs több tej.

Megint rátekint az asszony a fiúra és megint érzi ráncosbőrű, göcsörtös és kiaszott testében átbizseregni a tüzet, az élet szépséges tüzét.

— Megvallom, hazudtam, — magyarázkodik aztán egyszerűen. — Még van egy tehenem, a Fanchette, azt még nem fejtem meg.

Megy tehát megfejni a Fanchettet ; lesz tej elegendő mindannyiuknak és Jean-Baptiste, aki már sírásra görbítette száját, széles örömmre vigyorodik. S mikor mindnyájan megitták a porciójukat, még maradt egy csészével.

— Még van, — mondja az anyóka.

— Filibert nem ivott még ! — kiált a kis Annette.

— Én nem vagyok szomjas, — felel Filibert.

— Igaza van a csöppségnek, a kakas csípje meg ! — bizonyítja az öreg asszony, akarata ellenére. — Igyatok, igyatok, ez a tiétek. És ne feledjétek elmondani Rómában a pápának, hogy a Fanchettet is megfejtem.

Mikor Filibert kiürítette a csészét, nem maradt egyetlen csöpp tej sem : mintha csak a tehenek előre tudták volna, hányan vannak a keresztések.

De nini, egyszerre csak egy másik csoport gyermek tűnik föl a pajta ajtajában. Tiénon megszimatolta a reggelit. Arca szép telt és piros, mint egy alma ; szája kerek és piciny, mint egy cseresznye.

— Mi is ! Mi is akarunk tejet !

— Hogy-hogy? — méltatlankodik az anyóka. — Még mindig jönnek? És mekkora csapat!

— Legyen nyugodt, jó asszony, — jelenti ki Filibert higgadtan. — Ezek nem keresztések. Ezek nem mennek Rómába a pápához. Ezeknek nem kell inniok.

— Hát ha nem mennek a pápához, akkor csakugyan nem érdemelnek semmit.

— Nagyon köszönjük, asszonyom, Isten vele! Igazán kitűnő reggelink volt.

A keresztések csapata fölkerekedik kis vezérével az élén. Mikor elvonul a pajta előtt, kacagás, gúny és szidalom sortüzét küldi a tizenöt gyávéra. Mert bizony az Isten szolgálata nem lágyítja meg, nem teszi szelíddé a katonaszívet, hanem némi érdekességet kölcsönöz neki.

— Catherine! — kiált Tiénon, aki mindig engedelmesnek és alázatosnak látta nővérét s azt hiszi, hogy most is a szavával vissza tudja tartani.

De Catherine nyelvét ölti ki rá. Ő a jobbik részt választotta.

Lanslebourg elején a csapat egy pappal találkozik.

— Főtisztelendő úr, — szólítja meg Filibert, sapkáját levéve illedelmesen és kezében forgatva-gyűrve, — lenne szíves nekünk szentmisét mondani?

— Ma már miséztem, barátom. Már kilenc óra elmúlt.

— Igenis, mi nagyon sokáig aludtunk. De mi át akarunk kelni a Mont-Cenis-n, hogy fölkeressük a pápát Rómában és ha az ember zarándokol, akkor úgy illik, hogy útközben szentmisét hallgasson.

— Kitűnően beszélsz, fiatal barátom: ha az ember zarándoklatra megy, ájtatosan szentmisét hallgat, mielőtt útra kelne.

Egy nyugalmazott öreg pap volt, a plébániába való, aki ott akarja leélni hátralevő napjait. Beszéde virágos

és bölcs, mert ő tanulmányokat ír a régészeti társulatok számára az egyházmegye templomairól, melyeknek egyenkint ismeri eredetét és stílusát, restaurálását és egész történetét. A múltban él már csak, miként a gyermekek a jelenben s miként a próféták a jövőben s miként a halak a vízben. Neki nem tűnt föl ez a furcsa, rendkívüli látvány: egy gyermekcsoport atyanya nélkül, bácsi-néni nélkül, tanító és gyám nélkül; neki nem tűnik föl, hogy ez a gyermekcsoport úgy cseveg arról, hogy Rómába megyen, mint mikor valaki a szomszéd faluba megyen uzsonnázni. Ő szelíd, alázatos, de szórakozott. Őt egészen abszorbeálják az emlékek, még pedig a történelmi emlékek, egyéb emlékei sohasem is voltak.

— A Mont-Cenis-n nem szokás átkelni, — beszél tovább a gyermekekhez — anélkül, hogy el ne menének mindenekelőtt szent Antal kápolnájába, mely egykor itt állott a közelben, a régi ramassei híd előtt. La Ramassenak nevezik a régi öszvérutat, melyet még ma is sűrűn használnak. Az utasok ott buzgó áhítattal misét hallgattak; sokan közülök megvilágítva az isteni malasztól, ott írták meg végrendeletüket, kegyes intézmények javára.

— Mi nem adhatunk semmit, — mondja Filibert, — de szeretnénk imádkozni szent Antal kápolnájában.

— Ez a gondolat teljesen tiszteletreméltó, fiatal barátom s én haladék nélkül elvezetnélek titeket oda, ha már régen, húsz-huszonöt éve romban nem feküdnek a kápolna. De a plébániatemplomban van egy oltár szintén szent Antal tiszteletére szentelve.

— Menjünk oda, — felel Filibert.

Az öreg pap, miközben vezeti őket, nem mulasztja el az alkalmat, melyet a Gondviselés nyújtott neki, hogy kimutassa tudását a kápolnát illetően.

— Ez a szent Antal kápolnája valaha szép napokat látott, gyermekeim. Ez a nagy Szent nem elégszik meg azzal, hogy őrködik az utasok felett. Ő kiterjeszti oltalmát az állatokra is. Valaha ennek s a szomszédos völgyeknek lakosai Lanslebourgban jöttek össze az ő ünnepeire s magukkal hoztak mindenféle állatokat nyájaikból s csordáikból: szamarat, öszvért, ökröt, kecskét, juhot, sertést s egyebet. Az állatokat sorbaállították a kápolna előtt, gazdáik pedig gyertyát tartottak a kezükben. Mikor a misének vége volt, a pap kijött a templom küszöbére, szembe a hegyekkel s áldást adott az állatokra is. Míg az áldást osztotta, a gazdák térdenállva állataikat a kötőféknél fogva lehúzták a földre, hogy azok is letérdeljenek Isten áldása előtt.

— Igen, — fejezé be a pap elbeszélését a kis Annette, akit egyáltalán nem lep meg semmi, — azok is letérdeltek, mint a juhok Etienne pásztor előtt.

Catherine pedig hozzáteszi azonnal:

— És mint tegnap az a juh Filibert testvéred előtt.

Az öreg pap nem ismeri Etienne pásztorát és minden tudománya mellett sem tudja, hogy Filibert csodákat művel. A közbeszólásokat nagyon nem szereti, de azért alkalmazkodik hallgatóságához. Az bizonyos, hogy ennyi hallgatót soha többé nem tud összeszedni előadásaira. S már bele is veti magát a tudományos magyarázatokba, mintha csak az Egyházi Régészeti Társulat ülésén elnökölné a val-d'isèrei vagy a saint-jean-de-mauriennei akadémián.

— Ez a vidék, gyermekeim, több nagyon nevezetes egyházi férfiúnak volt bölcsője. Azok közül, akiknek emléke különleges tiszteletben maradt, elsősorban említést érdemel Aigle abbé. Ez az evangéliumi pap példányképe az alázatosságnak és felebaráti szeretetnek, csodálatraméltó önfeláldozással ápolta a pestis sujtotta lakos-

ságot. Ugyanis 1627-ben Lanslebourgot pestis pusztította. Éppen most írok erről egy értekezést.

Úgy beszél a jó ember, mint egy könyv, melyet fejből megtanult, de sajtósága! semmiféle hatást nem ér el az ő Aigle abbéjával. A gyermekek egymással fecsegnek. Hát igazán nem érdemes ilyen kis csavargóknak letárgyalni nagy emberek életrajzát, akik dicsőséget hoztak a vidékre. Dohogva nyúl burnótszelencéjébe s kicsipent egy szippantást, mely azonnal szivattyúzni kezdi az orrát s közömbös arccal vesz búcsút a csapattól:

— A plébániatemplom itt van elöttetek. Mindenki beléphet. Szerencsés utat!

— Abbé úr, — szól Filibert eléje állva, — még meg kell áldania bennünket, mert mi zarándoklatra megyünk.

— A ti korotokban a mezőre szokás menni játszani.

— Áldjon meg bennünket, abbé úr, mert mi Rómába készülünk.

— Rómába? Nem tréfáltok?

— Rómába, hogy Istent vegyük magának a pápának kezéből.

— A pápa kezéből? Igazán?

Erre a különös hírre a mi abbénk majdnem nevetésre fakadt, mintha egy kollégája mondott volna valami téves történelmi adatot a saint-jean-de-mauriennei vagy a val-d'isèrei akadémián.

Filibert azonban megismétli kérését harmadszor is olyan hangon, mely szelid, könyörgő és követelő egyszerre. S a kis fiúk és kis leányok szeme a papra függesztve már könnyel van tele, mert hiszen ha egy pap nem hallgatja meg őket, az azt jelenti, hogy Isten elhagyta őket, pedig Isten nem hagyhatja el a gyermekeket, akik Benne bíznak.

— Áldjon meg bennünket, abbé úr! Kérem önt,

áldjon meg. Ön maga mondotta az imént, hogy valaha megáldották a pásztorokat és állatjaikat is. Mi csak érünk annyit, mint a juhok, melyeket valaha megáldottak.

Az abbé ránéz a fiúra. S miként a pierrelonguei jó asszony, ő is valami tüzet lát csillogni Filibert szemében. És valami forró vágyat érez felgyúlni szívében, hogy szolgálja másképp az Urat, mint egyháزرégészeti értekezésekkel, úgy, mint egykor, ifjúkorában szolgálta, midőn a lelkeket az isteni Mester töviskoronájában kereste és gondozta.

— Lépjetek be velem, báránykáim, nagyon korán nevettem. Leesdem reátok a Magasságbeli áldását.

S a huszonhét zarándok, kik közül tizenkilenc szoknyát visel, belép a templomba, méhrajként zümmögve.

— Csönd! — parancsolja Filibert.

Egyszerre csönd van. A gyermekek letérdelnek a templom kövezetére. A pap, hogy megtisztelje őket, karinget és stólát ölt, köpenyt és válltakarót. Főnhangon előimádkozza a szokásos imákat : a Miatyánkot, Üdvözlégyet és Hiszekegyet s a gyermekek folytatják. Aztán kiveszi az oltárszekrényből az áldoztató kelyhet s a kicsinyek felé fordulva, a szent kereszt jelét írja le vele, ekként megáldván őket.

Hosszú papi szolgálata alatt gyakran tette ezt a mozdulatot. Hogyan van az, hogy most elgyengülni látszik az áldoztató kehely könnyű súlya alatt? Hogyan, hogy égnék emelt szemei keresztülhatolva a templom boltozatán mind magasabbra követnek egy igazságot, mint valami álomképet? Lelép az oltártól, letérdel és arcát kezeibe temetve, mély elmélkedésbe merül.

Midőn ismét feltekint, a báránykák már eltűntek s ő egyedül van a templomban. Mennyei derű árad el szívében s most, öregségében megremeg tőle, mint az

újmisés pap, aki először mutatja be a legszentebb áldozatot.

— Csoda történt-e, Istenem, hogy visszaadja hitemet, melyet tudományoskodásom kiszáritott? Vajjon Te küldted-e kis követekül e gyermekeket, akiket itt láttam, bizonyos vagyok benne, hogy itt láttam? Egyiküknek, úgy tetszett, jel volt homlokán. Angyalok voltak-e, Uram, vagy alázatos földi lények, mint magam? Igen, alázatos földi lények ők, de hiszen éppen a legalázatosabbak a földön hasonlíthatnak csak az angyalokhoz . . .

. . . Ott mennek már az országúton ; Filibert viszi őket !

Ittak friss, föles, habzó tejet, kaptak szent áldást, a reggel ragyogó és szívük tiszta. Énekelnek, mint a madárkák.

A falu végén átmennek az új hídon — az új hídon, mely már ugyancsak öreg — és rálépnek a Mont-Cenis kapaszkodóira. Az út szerpentinekben kanyarog a hegy tetejéig. Öt vagy hat ilyen szerpentin van, bizonyosan nem több, de nagyon hosszúak s különösen az elsőnek sohse akar vége lenni. A csapat nem halad gyorsan, mert tegnap többet gyalogoltak, mint korukhoz és erejükhez képest elég lett volna s mert Jean-Baptistenak és Annettenek nem elég hosszú a lába.

— Milyen jó, — mondja Catherine, — hogy Tiénon odalent maradt Pierrelongueban ! Amilyen kövér, ezen a kapaszkodón csak mászott, szuszogott, izzadtott volna s nekünk kellett volna őt húznunk.

Catherine határozottan megtagadja fivéréét és csúfot úz belőle ! Mióta Isten szolgálatát választotta, mélységes lelki békét érez és ha multjára gondol vissza, csak azért teszi, hogy követ vessen rája. Az ő multja nem egyéb, mint a kövér Tiénon, akitől eddig sohasem

vált el. Ami atyját, a molnárt és anyját, a molnárnét illeti, őreájuk csak futólag gondol. A malom kereke forog, forog, forog, — Catherine feje nemkülönbén.

— Odaérünk-e már egyszer, Filibert? — kérdi Claude és Claudine.

És Sylvie és Symphorien, meg a félnék Saturnin, valamint az okos Michel és Pierrot s a többi fiúk és leányok, akiknek neve — hiszen tetszik már tudni — ismeretlen marad, szintén visszhangozzák a kérdést:

— Filibert, odaérünk-e már egyszer?

Csupán csak Jean-Baptiste és Annette nem ismételte a kérdést, pedig ők a leggyöngébbek.

— A hegy magas, — felel Filibert. — De Róma ott van a tulsó oldalán.

— Ott alszunk az éjjel?

— Persze, hogy ott alszunk az éjjel. Hiszen lefelé már gyorsan megyünk.

— És holnap meglátjuk a pápát?

— Persze, hogy holnap meglátjuk.

Végre Annetteben sem marad benne obligát jel-szava:

— És mikor eszünk?

Ő csak a szájacskájára gondol, pedig a szájacskája oly piciny, hogy alig látni. Egy csésze tej — biz' az csak egy csésze tej, nem elég egy napi táplálékul. Filibert zavarba jön. Ő meglenne evés nélkül; hát miért éhesek a többiek? De hiszen Isten majd csak gondoskodik róluk.

— Mindjárt, Annette, mindjárt. Nem tudsz várni egy kicsit?

— Várok még öt percig.

Már fönt járnak magasan s a legelőket elhagyván, az erdőt szelik át. A fenyőfák törzsei közt maguk alatt megpillantják Lanslebourg szürke házait, melyek úgy

tolulnak egymás hegyibe-hátára, mint az összeterelt nyáj; megpillantják a templomot, melyet négy kis harangtorony támaszt meg, a templomot, amelyben az áldást kapták. Belátják az egész völgyet, melyet Bonneval felől a Levanna zár el, Avrieux felől pedig a Dent-Parrachée, melynek hó- és jégmezei milliányi halvány szikrában csillognak a napon.

Az út mentén helyel-közzel menedékházak vannak, melyekben a fáradt vagy eltévedt utasok hajlékot találnak. A serpentinek minden fordulójánál van ilyen. Különösen télen tesznek megbecsülhetetlen szolgálatot, mikor nagy hóban kell átkelni a hágón. Némelyik egészen elhagyatott most; némelyiket az útmesterek használják s ezek egyúttal vendégfogadóul is szolgálnak.

Egy ilyen menedékház előtt — pontosan szólva: a 23. számú előtt — egy asszony üldögélt és burgonyát hámozott. Amint megpillantotta a gyermekeket, föl-kelt, megszámolta őket s eléjük ment. Nagy barna asszony volt; hasonlított a szent Szűzhöz, de nem ahhoz a szent Szűzhöz, aki keblén tartja a Gyermeke Jézust, hanem a Fájdalmas Anyához, aki megholt Fiát tartja ölében a sírbatétel előtt.

— ... Huszonöt, huszonhat, huszonhét. Huszonheten vannak, ha jól olvastam meg, több, mint ahány menedékház van. Kiké vagytok, gyermekeim?

— Jelenleg senkié, — feleli Filibert.

— Jelenleg? Az nem lehet. Az ember mindig valaki gyereke.

— Hát Istenéi vagyunk. Elhagytuk szüleinket s zarándoklatra megyünk.

— És szüleitek eleresztettek kíséred nélkül?

— Nem mondtuk meg nekik.

— Nem mondtátok meg nekik? De persze visszamentek hozzájuk még ma, mielőtt az éj leszalna?

— Sem ma, sem holnap. Nagyon messzire megyünk tőlük.

— Hová?

— Olaszországba.

— Az két lépésnyire van innen, ott a hegy tetején. Ott találjátok a határkövet is a 18. számú menedékház mellett.

A keresztések egészen boldogok, hallván, hogy Olaszország két lépésnyire van s így szenvedéseik véget érnek. Az asszony pedig folytatja :

— S ha egyszer megláttátok Olaszországot, úgy-e, visszajösztek, gyermekeim?

— Mi Rómába megyünk a pápához.

Az asszony kimeresztí szemeit s nevetni próbál. De ez csak félig sikerül neki ; elszokott ő már attól ! A síráshoz szokott ő. Le lehet olvasni arcáról.

— Csakhogy Róma sokkal messzebb van. Róma olyan, de olyan messze van, hogy nem is tudjátok elképzelni. Országokon kell átmenni, míg odaér az ember. Egy hét alatt sem értek oda, de még két hét alatt sem. Még vasúton is, ha az ember harmadik osztályon utazik, egy napba és egy éjszakába telik ; az pedig sok pénzbe is kerül. Egy lanslebourgi káplán, aki szerencsétlenségem után többször meglátogatott, elmésélte nekem, hogyan utazott.

A keresztések megrémülnek, mert kezdik érteni a dolog állását. Róma olyan, de olyan messze van, hogy ma éjjel nem hálhatnak ott. Csupán a vezér, Filibert, őrizi meg teljes hitét :

— Nekünk nincs pénzünk, asszonyom, mi gyalog megyünk.

Az asszony szemügyre veszi a fiút, aki ekkora biztossággal beszél ; aztán szemügyre veszi Annettet és Jean-Baptisteot, akik a legkisebbek a társaságban — és szeme könnybe lábad.

— Hát ha olyan messzire mentek, talán ennétek valamit.

— Ó igen, asszonyom, — mondja Annette.

— Ó igen, asszonyom, — ismétli kórusban a többi.

És vidám nevetésük megmutatja pompás fogsorai-
kat. Filibert, akinek gondja van arra, hogy mindenki-
nek viszonzza a szívességét s megfizesse a tartozást,
azonnal rendezi ezt is :

— Isten fizesse meg, asszonyom.

— Hát hiszen csakugyan Isten nevében teszem, —
felel az asszony. — Most már senkim sincs, csak Ő.
Gyertek be, gyertek be hozzám. Segítsetek meghámozni
ezt a burgonyát, aztán fazékba tesszük, megfőzzük
káposztával és szalonnával, ha maradt még. Üljetek
le, pihenjétek ki magatokat. Akik nem nagyon fárad-
tak, terítsék meg az asztalt s ha nincs elég evőeszköz,
intézzétek el magatok közt.

A burgonyahámozás azonnal megtörténik s a ká-
poszta már várja a fazékban. Maradt egy kis szalonna
is, mely igen alkalmas arra, hogy a két eledelt össze-
kapcsolja és izletes lakomává avassa. Már szállong a
finom illat a konyhában és az ebédlőben, mely egyéb-
ként egy és ugyanaz a helyiség.

Annette orrcimpái tágulnak és szájacskája nyiladoz :

— Jaj de finom szaga van ! — sóhajt fel.

És legelsőnek nyújtja tányérját ; Filibert kihirdette :
nem lesz hiány semmiben, mindenkinek jut. Az út-
mesterné jó nagy porciót mér ki neki, aztán sorban
mind a huszonhétnek. Ez persze jó sok időbe kerül.
Mikor aztán jóllaktak s megtömték a horpaszt finom
káposztával és burgonyával, kellemes melegség járja
át őket, ellankasztja, elzsibbasztja őket s márlógatják
is a fejüket, mint a telt napraforgók, melyeknek nehéz
fejét alig tartja a száruk. Igazán, a keresztes hadjárat

semmi egyéb, mint csupa lakoma. Csupán Filibert csügg ábrándjain és nem törődik a táplálkozással.

Az útmesterné a felebaráti szeretet hevületében térdére veszi a kis Annettet és mesélni kezd :

— Az én kis fiam, akit elvesztettem, szintén akkora volna most, mint te. Ott játszott az ajtó előtt, éppen olyan szép nap volt, mint a mai. Most lesz két esztendeje. Bemegyek a szobába, hogy kihozzam a foltozni való harisnyákat. S mikor visszajövök, nincs ott senki. André! André! kiabálok. Semmi felelet. Belebukott szegényke a récetókába fejjel lefelé. Kifordult szemei nem láttak meg többé engem. Hiába, a gyermekeket egy percre sem szabad magukra hagyni!

Szegény jó asszony, a huszonhetek nem tudnak erre semmit sem szólni. Ők nem ismerik a szerencsétlenséget, mindazáltal e percben szeretettel vannak maga iránt . . .

— Maradt még egy leánykám, — folytatja a boldogtalan anya, — egy kis ártatlan. A tavasszal elvesztettem őt is. Nem tudott sem járni, sem beszélni, szegényke olyan fejletlen maradt. Négyéves korában akkorka kezei voltak csak, mint egy újszülöttnék. De esze, az volt neki. Szemei kárpóoltak engem; szemei édesebbek voltak, mintha beszélni tudott volna. De jobb is volt neki, hogy nem élt tovább. Nekem azonban csak búbánat és szenvedés most már az élet . . .

Szegény jó asszony, a huszonhetek szájalommal vannak telve maga iránt, de mégis hallgatnak. Filibert azonban megszólal :

— El fogjuk mondani a pápának mindezt, asszonyom és kérem fogjuk, hogy adjon hírt róluk kegyednek. Ő bizonytal tud majd hírt kapni róluk a jó Istentől.

— Jó lesz, — hagyja helyben az asszony, finoman mosolyogva a kis ember csacsiságán. — Ezért tehát

valahányszor gyermekek jönnek erre, mindig behívom és becézgetem őket s akkor a bánatom megenyhül, mint a füge a tejben. Nem irigykedem azokra, akiknek van gyermekük. De most, gyermekeim, menjetek vissza szüleitekhez. Ők nem tudják, merre vagytok, ők keresnek titeket, azt hiszik, hogy elvesztetek és félnek, hogy meghaltatok.

Fölfrissülve a jó ebéd-től, fölhevülve lelkében a huszonhét keresztes, kik közül tizenkilenc szoknyát visel, most először gondolt szülei bújátára — Filibert-t kivéve. Annette ajkáról sóhajtás lebben, sóhajtás és zokogás szakad föl szívéből. Látja maga előtt a kis házat a Marie-Christine-erdő szélén ; látja anyját, Pernettét és atyját, Anthelmet. Minthogy pedig látja őket, az éppen anyyi, mintha itt volnának. Csak hívni kell őket.

— Mama ! Mama ! — hívja őt Annette.

Sylvienek csak nagyanyja lévén, nagyanyját hívja. És a tizenkilenc kisleány elkezdí itatni az egereket, kivéve persze Claudinet, akit anyja mindennap megver.

És Filibert serege egy nagy szökőkúttá válik, mely csak úgy dönti a könnyet. Filibert elvesztett Pierrelongueban tizenöt fiút lanyhaság, lustaság és gyöngeség miatt ; most meg elveszt tizenkét leányt pusztá érzégs miatt.

— Te Annette, eljössz-e velem a hegyre, a tulsó oldalra, Olaszországba, egészen Rómába? Vagy visszatérsz Sylvievel és a többi tizeneggyel?

— Én veled megyek, Filibert ! — hüppögi Annette.

— De hiszen te sírsz, szegény hugocskám !

— Én sírva is veled megyek. Sírva is lehet gyalogni.

Sylvie pedig így szól Symphorienhez :

— Annette elmegy fivérével. Te pedig, fivérem, jössz velem.

- Én nem megyek vissza.
- Nagymama vár minket odahaza.
- Majd megmondod neki, hogy semmi bajom.
- Azt megmondhatom.

Szétválnak. A tizenkét leányka visszamegy, a tizenöt megmaradt keresztes pedig folytatja a menetelést fölfelé. A menedékhely előtt a padon még mindig ott ül az útmesterné. Többször keresztet vet magára :

— Isten óvja mindkét csapatot !

A szelídség szavaival ő csinált tizenkét szökevényt. Ámde most azokra néz, akik fölfelé mennek, nem azokra, kik lefelé mennek. Az ember mindig azokra néz, akik mernek fölmenni. Már el is tűnnek a fordulónál.

— Isten különös oltalma legyen velük !

S íme, a tizenöt keresztes ott van a Mont-Cenis tetén. Ám ott nem azt látják, amit vártak. Azt remélték, látni fogják odalent Olaszországot Rómával együtt. Azonban meg sem tudnák mondani, miről ismerik meg, hogy Olaszországban vannak. De Olaszország mégis csak Olaszország s mikor az ember egyik országból átlép a másikba, azt mégis csak valahogy észre lehet venni. Ők tehát látnak egy fensíkot, gazdag legelőkkel ; kissé odább egy tavat ; a látóhatár többi részén aranyóra lebeg, mely ilyen szép időben betölti az egész levegőt. Filibert már maga is nyugtalan lévén, megkérdez egy kis fiút, aki juhokat őriz a közelben s kíváncsian közelebb jön a csapathoz :

— Messze van ide Olaszország?

— Benne vagytok, — feleli a pásztorfiú.

Filibert és társai a szemébe nevetnek : ha Olaszországban volnának, azt föltétlenül tudniok lehetne és kellene.

— Hol van Olaszország? — faggatják tovább.

— Itt is, ott is, meg odalent. Már el is hagyátok a

határt. A határkő ott van az út szélén, száz lépésnyire mögöttetek.

Szóval ők átlépték a határt, anélkül, hogy sejtelmük lett volna róla. Az igazán megdöbbenő, hogy az ember átmegy egyik országból a másikba, anélkül, hogy tudomása volna róla. Hogy meggyőződjenek e furcsa dologról, száz lépésnyire visszamennek és fölfedezik azt a bizonyos nevezetes határkövet, melynek fölírását az okosabbak nagynehezen kibetűzik :

ITALIA

—
STRADA NATIONALE
DEL MONCENISIO

—
DA SUSA KTRI 27.474

—
SUL LIVELLO
DEL MARE
METRI 2082.19¹

Ezek az ismeretlen szavak nagy hatást tesznek rájuk. S attól a pillanattól kezdve, melyben nem értik a dolgot, már idegen országban tudják magukat.

— Az ott a tenger? — kérdi Annette a kerek tóra mutatva, melyet a köd hosszabbnak mutat.

Etienne pásztorra gondol, aki át akart kelni a tengeren, hogy Jeruzsálembe menjen — s most fél, hogy fivérének, aki úgy hasonlít Etienne pásztorhoz és csodákat művel, mint az, majd nem lesz kedve átvezetni őket ezen a vizen.

— Ó nem, — mondja Filibert, — ez aligha tenger.

— A tenger mögött egy város van, nézzétek! — szól Catherine.

¹ Olaszország — Montcenisi nemzeti út — Susától 27.474 km. — A tenger színe fölött 2082.19 méter.

És csakugyan látnak bástyákat, melyek négyszög-
alakban meredeznek.

— Róma ! Róma ! — kiáltanak a keresztések ha-
bozás nélkül.

Mit is duruzsolt az az útmesterné? Róma olyan, de
olyan messze van, hogy napokba és hetekbe telik az
utazás odáig ! De talán Róma is olyan, mint Olasz-
ország : az ember csak egyszer benne van, anélkül, hogy
tudná. Még ma este ott fognak hálni. Egy óra alatt
ott lesznek.

Filibert, izgatva bajtársai kiáltozásától, ismét meg-
kérdi a pásztorfiút :

— Az a bástya ott lent Róma?

Ám a pásztorfiú nagy szemeket mereszt és meg-
döbbenve hebegi a titokzatos szót :

— Róma — Róma — nem tudom.

— De hát azok a falak ott lent?

— Az a menedékház. A mont-cenisi menedékház.

Ez a kellemetlen felelet csüggedést kelt Isten kis
katonáinak soraiban. Ha az ember annyit kutyagolt
előző nap, akkor Lanslebourgtól idáig ugyancsak hosz-
szú az út. Az ember bátran tartja magát olyan kereszties
hadjáratban, mely gyorsan végződik és jól végződik ;
de ez a kereszties hadjárat sohase akar véget érni és ki
tudja, hogyan fog végződni? ! Claude és Claudine eleinte
halkan, aztán hangosan zúgolódnak :

— Filibert, te megígérted, hogy ma este Rómában
hálunk. Mi visszamegyünk Avrieuxbe. Anyánk meg-
ver, de legalább lesz hol háljunk.

— Csak menjetek, — felelt Filibert, — én nem tar-
tok vissza senkit.

És amazok mennek, kissé szégyenkezve, de senki
sem követi őket, annak a magasztos arckifejezésnek
hatása alatt, mely Filibert arcán tükröződött, amint

útnak eresztette őket. Az okos Sandoneires Michel összeszorítja ajkait és eltorzítja arcát, hogy ne lássák, mint küzködik a sírással. Catherine azonban már sír is, nem mintha megtagadná vezérét és lemondana a zarándoklat folytatásáról, hanem mert ő csak leányka és mert nagyon sírékony; különben könnyei édesek neki s ontja is azokat bőven nagy kedvvel. Annette és Jean-Baptiste leülnek a fűre. Hatesztendős rövid lábaik nem képesek őket tovább vinni.

A hadseregbe beütött tehát a demoralizáció. Nos, Filibert, mit csinálsz most vele?

— A menedékházban fogunk hálni! — jelenti ki büszkén. — Ott leszünk hamarabb egy óránál. És holnap megyünk Rómába.

Ünnepélyes szónoklata semmi hatást sem kelt. Holnap, holnap — az soká lesz. Nekik azonnal kell Róma.

Mindent megment azonban Annette kiáltása:

— Liliom! Nini, liliom!

Fürgén felugrik, elfelejtve minden fáradságát és boldogan szakít le egy alpesi liliomot, melynek kelyhe oly csodafehér, hogy a havasok hava sem fehérebb. S íme, a mi kisleányaink — Catherine-nel együtt öten vannak — követik Annette példáját s ott ugrándoznak a réten és virágot szednek. A rét még nem volt kaszálva s a fű olyan magas, mint a gyermekek maguk. S amint lehajladoznak és fölegyenésednek, főkötőjükkel és tarka kendőjükkel őket is nagy mezei virágoknak lehet nézni, nagy mozgó-lengő virágoknak, melyek hirtelen nőttek ottan, de nem maradnak egy helyen: ... egy napon majd leszedi őket az Isten vagy a szegény emberek.

Éppen a Mont-Cenis évadja van s az alpesi flóra sohasem tárt föl ennyi szépséget egyszerre. A tavat környező sziklákon diadalmas havasi rózsák tűzik ki

piros zászlóikat. Oly bőségesen nyílnak, hogy mellettük alig lehet meglátni a gubóvirág violaszínű bojtjait. A sziklák tövén, a mohában, az alvó azáleák apró rózsaszín csillagai virítanak és az androsaceum pamacsainak kicsi fehér csillagai. A mi leánykáink — Annette, Catherine s a többi három — ott foglalatostkodnak szanaszét az óriási réten : teli öllel szednek hosszúszerű violaszín klematiszt, csupa-arany földi borostyánt, lenvirágot, narancssárga holgyomált, hosszú szárán ingó-bingó kék meg sárga sisakvirágot, meg áronvesszejét, melyet gyakran össze szoktak téveszteni az arnikával, pedig ennek éppen ellenkező fekvésű levelei vannak, és gyöngéd gyűszűvirágot. A Mont-Cenis flórája híres az alpesi növényzet között.

— Segítsetek, fiúk ! Gyertek segíteni !

Ide-oda ugrándoznak és futkosnak, mint a fürjek a vetésben. De miért nem sietnek segíteni nekik azok a haszontalan fiúk ? Miért emelik mindnyájan kis orrukat fölfelé a levegőbe ?

— Halljátok ezt a zúgást ?

Ez nem vihar zúgása. Inkább olyanféle, mintha cséplőgép bűgna a mennyországban. S nini, egyszer csak egy madár jelenik meg az égen, mely teli tüdővel szívja, teli szájjal issza a levegőt. Szent Isten, milyen sebesen repül és milyen vaskos a szárnya ! Soha senki sem látott ilyen óriási sast. S az a bűgás — nem kiáltás — vajjon nem a madár szívdobogása-e ? Most a fejük fölé ér. Már jobban ki lehet venni, miféle ez a csodálatos dolog, mely vonzza és megrémíti őket.

Symphorien azt mondja :

— Ez csak madár lehet, mert szárnya van és röpül.

Jean-Baptiste pedig, akinek igen éles a látása, azt véli :

— Ez kocsi, mert kerekei vannak.

És Michel, az asztalos fia, aki gépész akar lenni :

— Ez gép ; egy ember ül rajta.

Saturnin helyesbít :

— Két ember ül rajta.

A leányok, kezükben a virágokkal, odaszögeződnek a helyükre, nyakukat meregetik, szemüket fölfelé meresztek :

— Ez angyal, — mondja Catherine.

A fiúknak nem ez jutott volna eszükbe : ez a jelenéség nem egyéb, mint Filibert csodatételeinek egy része. Annette rögtön ismétli is :

— Ez angyal. Imádkozzunk !

S ösztönszerűen hullanak térdre a fűben, mely most félig eltakarja őket. Az angyal már tovább is repült. Semmi kétség : Isten küldte, hogy mutassa az utat. Csak rá kell figyelni s tudják, merre menjenek.

De nini, egyszer csak a mennyei cséplőgép szabályos zaja helyett a tizenhárom keresztes vitéz nagy csöndet észlel, mely betölti az egész űrt a hegytől az égig. S egyikük, úgy hiszem, Symphorien, mindnyájuk rémületét tolmácsolja, kiáltván :

— Mindjárt leesik ! Mindjárt leesik !

S a nagy madár valóban egyenesen zuhan lefelé, mint egy kő. De aztán fölegyenesedik és fölszáll. Fölszáll és megint leszáll s fejük felett köröket ír le.

— Összezúz minket, ha leesik ! — kiált Jean-Baptiste rémülten. — Meneküljünk gyorsan, fussunk !

— Ó nem, soha ! — szólt Catherine. — Ő nem bánt minket.

— Gyerünk tovább ! — zárja be a vitát Filibert. — Esteledik és a menedékház messze van.

Ám a sereg nem hallgat rá többé. Elvesztette-e talán presztizsét a vezér? A fiúk és leányok meregetik, forgatják fejüket, hogy jobban lássanak. A madár le-

bukfencezik a magasból, mintha lelőtték volna. Még egyszer megpróbál újra repülni, de szárnyai megtagadják a szolgálatot és végre leesik a földre. Most két kerekét akarja használni, mely elülső része alatt látható, de a kerekek úgy botorkálnak a fűben, mintha elromlottak volna. Ötven lépésnyire a gyermekektől elterül a földön, kissé féloldalra dülve, de szárnyait nem húzza be.

A keresztések néma csöndben figyelték ezt az izgalmas esést. Kivéve Filibert-t, aki nem fél semmitől, és Annettet meg Catherinet, akiket szilárdan tart a hit, mind remegve szemlélték a lebukfencezést. De most, hogy lejátszódott, lassankint bátorságra kapnak.

— Menjünk oda, — szól Symphorien és Saturnin, anélkül, hogy megmozdulna.

— Menjetek, ha tetszik, — hatalmazza fel őket a vezér, nyilvánvaló megvetéssel. — Én megyek tovább.

De senki sem mozdul előre, a félelem lenyűgözi őket. Filibertnek kell végre is megindulnia :

— Megnézzük útközben s aztán megyünk tovább.

És a csapat fut Filibert nyomában a sebesült micsodához, mely félig eldülve fekszik a földön. Teste jókora helyet foglal el, szárnyai még nagyobbat. Micsoda furcsa egy masinéria! Szárnyai, melyeknek vászna vékony kőrifalécekre vannak kifeszítve, lehetnek hét méter hosszúak is; a törzse pedig ugyancsak bonyolult szerkezet. Michel, aki látott már autókat, fölismer egy motort. De van ott sok egyéb is: két nyereg ülésnek, valami kormányféle, csövek, hengerek, egy villa két kerékkel. A villa megsérült a földhöz való ütdésben.

Két ember volt a gépen, prémes bundába burkolózva, arcukon álarccal. Éppen kibontakoztak kötelékeikből, leszálltak a csónakból és most vizsgálják a gépet. Egyikük leguggolva úgy tapogatja, mint az orvos a be-

teg pulzusát. A másik közömbösen áll s midőn leveszi álarcát, női arc tűnik elő alóla.

— A leszállókészülék bordázata romlott el, — mondja amaz.

— Azt hittem, meghalok, — felel a másik.

— Hogyan javítsuk ki?

— Én nem ülök rá többé.

— Itt nem találok ácsot.

— Én ágyat akarok, hogy lefekhessem.

Mindegyik csak a maga nótáját fujja. A gyerekek körülveszik őket.

— Ördögadta pöttönei! Ki akartam kerülni őket s evégett túlgyorsan szálltam le. Barátaim, nincs itt a közelben egy ácsmester?

A nő pedig rögtön hozzáteszi:

— Kicsikéim, nincs itt valahol egy fogadó?

Filibert udvariasan felel:

— Mi nem vagyunk idevalók és nem ismerünk senkit erre.

A két hang pedig váltakozva válaszol:

— No jól nézünk ki!

— Én fáradt vagyok és nem megyek tovább.

Filibert, a vezér, szeretné tovább vezetni katonáit:

— Eleget láttatok. Föl, gyerünk! Este lesz.

Symphorien, Saturnin és Pierrot ámulatukba elmerülve, ott maradtak a fura állat mellett; Michel pedig, aki úgy hiszi, ért hozzá, óvatosan megérinti a kormányt. Az öt leánykát a kíváncsiság szintén odaszögezte. Saturnin lány, esdő pillantást vet Catherinera, de az egyszer minden siker nélkül.

Hiába szólingatja őket Filibert. Azok elfordulnak tőle s a vezér immár csak nagyon megcsappant számú sereget vezethet, mely három egységre zsugorodott: Annettere, Catherinera és a kis Jean-Baptistera.

A kis vezér nézi, nézi csapatát s látva, mily szánamegyszázmassá apadt, a sírás fojtogatja torkát. De azt nem szabad neki, mert ő a vezér, azért hát dacolva a pusztulással, lágyabb hangon kiáltja :

— Előre, Isten nevében, előre, Istenhez !

... Negyvenketten indultak el fölmenet a Mont-Cenisre. Most, lemenet négyen vannak. Éppen így látta Etienne pásztor is elfogyni seregét, mielőtt elérte volna a tengert. De ezek itt legalább célhoz jutnak-e vajjon és meglátják-e a pápát Rómában? . . .

IX.

A falu a hegyre mászik.

ÉS TAMÁS bácsi elsőnek lép be pajtájába.
— Hollá, föl, gyerekek, föl! Filibert, Annette s
ti többiek, föl!

Az aggódo Anthelme és Pernette, a plébános és a tanító, az apák és anyák, a bácsik és nénik, a kocsik és öszvérek és Fontanette, a harangozó, aki a menet végén biceg sántikálva, lábát húzva : mind a pajtaajtó elé csoportosulnak és körülállják az épületet. Olyan most a pajta, mint egy ostromlott vár. A szomszédasszonyok is odacsődülnek és gyarapítják az ostromló hadat. Lesik a kis bűnösök előbujását. Egymás után fogják őket nyakoncsípni. Lesz itt haddelhadd! Még jó, ha verést nem kapnak. Girardné és Fourchoné már előre szorítják ökölbe a kezüket. Ezek kardos asszonyok!

A tizenöt álomszuszék pedig, akik a keresztesek távozása után ismét belegubóztak a szénába, hogy késő délelőttig aludjanak, most meghallják ezt a harci zajt, megrémülnek és fölkecmeregnek :

— Itt van Tamás bácsi!

Emlékezőn a tegnapi este, csak Tamás bácsinak nevezik. Tamás pedig, aki attól tartott, hogy ha kinyitja az ajtót, üresen találja a fészket, most egyszerre harsány kacajba tör ki :

— Az egérekék meg vannak fogva a csapdában!

Gyertek csak kifelé ! Gyertek csak hamar ! Gyorsabban no, nem falunk föl !

Ő tulajdonképpen elárulta vendégeit — no de ez majd úgysis általános ölelkezéssel fog végződni.

Az első, aki előbujik, Christophe. Friss inge piszkos, gyűrött, hej, de siralmas állapotban van ! Haja csupa széna, ruhája, cipője csupa széna. Mint a nagy hal a kis halat, úgy kapja el őt Fourchonné :

— Megvagy, haszontalan csirkefogó ! Megállj csak !

Felgyúri ruhaujját és nagy zajjal csattogtatja össze vörös kezeit, melyek hasonlók a sulykokhoz. No, Christophe, kapsz egy pár kemény barackot a fejedre ! Az arcod égni fog, az bizonyos.

— Csak semmi csattogás ! — rendelkezik Tamás. — Csillapodjék, nyanya, kérem, csillapodjék ! Én ingyen adom vissza a gyerekeket, nem pedig pofonokért.

Fourchonné kénytelen leereszteni harcrakész kezeit, egyiket a másik után ; de magában dül-fül. Mögötte Girardné nemkülönben. Ő meg Claude-ot és Claudinet lesi. Már látnivaló, Tamás beszélhet, amennyit akar, de a pofonok rögvest hullani fognak, mint az eső.

Christophe után Tiénon dugja elő széles képét. Ő most is olyan kövér, mint tegnap volt, a sok gyaloglás egy csöppet sem soványított rajta.

— Hát Catherine? — kérdi a molnár és molnárné, megrázva drága csemetéjét.

— Catherine? Ő elment . . .

— Elment? Hová? Elment egyedül?

— Annettel és Filibert-rel és a többivel.

— Annette és Filibert ! — kiált Pernette és Anthelme.

Szóval a pajtában nincsenek mindannyian ! Christophe és Tiénon után előcibálnak még tizenkettőt, csupa fiút, egyetlen leányt sem és legvégül tizenharmadiknak a kis Emmanuelt, akit alig vettek észre, olyan csöpp.

— Az iskola legutolsói! — konstatálja a tanító elszontyolodva.

— Természetes, mert a legjobbaknak van hitük! — replikáz a plébános.

És senki sincs meglegedve. Akik megtalálták magzataikat, nem nagyon büszkék rájuk. Ez a semmirevalók hada, a lustáké, a csibészeké. S a falu jelenlevő része szitok-áradatot zúdít rájuk.

— Jobb lenne kikérdezni őket, — lép közbe a tanító — hogy megtudjuk végre igazán, hova-merre mentek a szökevények.

De a tömeg, mely ha bajban van, mindig hűnbakot keres, Tamás bácsira förmed:

— Kend a hibás, ördög varázslója! Kend nem zárta be a pajtát!

— Igenis, hogy bezártam! Bezártam és kétszer is ráfordítottam a kulcsot!

— Magától nem nyílt ki.

— Filibert volt, — szól Tiénon, aki mindenáron szerepelni akar, hogy rehabilitálja magát.

— Filibert? Ő bent volt.

— Csak ránézett a zárra és a kulcs forogni kezdett.

— Micsoda bolond meséket duruzsolsz te itt nekünk?

— Kérdezzék meg a többieket.

S a tizennégy gézengúz megesküszik, hogy Tiénon igazat mondott. Filibert csodát művelt. Ő mindennap művel egyet. A juhok letérdelnek előtte, mint Etienne pásztor előtt; ő kinyitja a csukott zárat pusztá ránézéssel. De kicsoda is hát az az Etienne pásztor?

— Ott a tanító úr, majd megmondja, — szól a plébános. — Ő tömte tele a fejüket egy csomó babonás mesével.

— Tiltakozom; ez történelem!

— Akkor ön hisz a csodákban.

A vita újra kezdődik s a vitatkozók úgy elkülönülnek a többiektől, hogy senki sem képes odafigyelni. Sietni kell lóhalálában.

— Dehát te Tiénon, hol vannak ők?

— A montcenisi úton. Ha ugyan eddig már Rómában nincsenek.

— Jobbra át! — kommandiroz Tamás.

A falusi út szűk, és keserves vállalkozás megfordulni rajta. Küzködnek, taszigálódnak nagy lármával, szörnyű összevisszaságban. A nyolc asszony, összepréselve a molnár kocsiján, rettentően fél, hogy feldülnek. Rondonazné hangosan imádkozik Istenhez, a Boldogságos Szűzhöz és szent Kristófhhoz, aki tudvalevőleg speciális védőszent az úti balesetek és szerencsétlenségek ellen. Végre a hely szűke mellett is, félig a kezükkel emelve, sikerült megfordítaniok a szekereket s újra megindul a menet a már ismert sorrendben: elül Tamás mint vezető; Pernette az öszvéren, melyet Anthelme vezet kötőfékénél fogva; aztán a tanító és a plébános egyre folytatva a vitatkozást; majd az egész falu, gyalog, lábát húzva, vagy számaron, öszvéren, vagy összezsúfolva mindennemű járművek ülésein; végül Fontanette, a harangozó, egyre zajosabban kolompolva, szegénynek még eddig nem volt alkalma az örvendetes viszontlátást hirdetni kolompjával, amennyiben még nem találta meg fiát, a derék Jean-Baptiste-ot, aki Gyertyaszentelőkor lesz hatesztendő. A csapatot a tizenöt kis fogoly gyarapítja, akiket a pajtában fedeztek föl s most kellőképpen erős őrizet alatt közrefogva visznek haza szüleik; továbbá néhány szomszédasszony, akiket úgyszólván a válluknál fogva taszított oda természetes kíváncsiságuk; többek közt ott az a majorosné, aki Filibert egy szavára elosztotta minden tejét az utolsó cseppig a kis zárandokoknak s aki még

most is hajtja maga előtt mogyorófagallyal legkedve-
sebb tehenét, Fanchettet, mert nem tud tőle megválni
egy percre sem.

— Ha az a kis fiú rátok néz — meséli az asszonyok-
nak — azzal a ragyogó szemével, egyszeribe megfordítja
a véreket. A jó Istent hordja magával, mint a papok,
mikor haldoklóhoz mennek. Odaadtam neki minden
tejemet, még a Fanchette-ét is. Pedig szép pénzt vesz-
tettem vele. De akár hiszitek, akár nem : szívesen vesz-
tettem.

A menet most Lanslebourgon készül átmenni, mely
az Arc partján nyúlik el. A csapat eleje a hidra lép ; azon-
túl kezdődnek annak az útnak szerpentinjei, mely föl-
megy a nyeregig, ott eléri a menedékházat és elvezet
Susáig Olaszországba. Ámde a faluban éppen vásár van
s az utat teljesen ellepi a völgy összes lakossága a bon-
nevalbeliektől a bramansiakig, meg a többi völgyek
népsége egészen az Arves völgyéig, meg a temérdek
állat, amit vásárra hajtanak, meg a mindenféle vándor-
kereskedők. Tamás hanggal, ököllel tör utat.

— Micsoda processzió ez? Ezek bizonyosan kíván-
dorlók.

— Mi avrieuxiek vagyunk.

— Talán hadba vonul Avrieux?

— Avrieux a gyermekeit keresi.

Magyaráztatják a történetet. És a hír egyszerre
végigfut Lanslebourgon, az alvégtől a felvégig. Hogy
egy kis fiúnak, valami Filibert nevezetűnek vezérlete
alatt, akinek csodatetteit már meg sem lehet számolni,
száz meg száz gyermek, ezer meg ezer gyermek, Av-
rieuxból, Villarodinból, Modaneból, Saint-Michelből és
Saint-Jean-de-Maurienneből egész Chambéryig, ebben
az órában átkelt a hegyen, hogy meglátogassa Rómában
a pápát. Ez olyan csodálatos eset, hogy ilyet még a világ

nem hallott. A kerület képviselője, aki éppen látogatóban van választóinál, kijelenti, hogy haladék nélkül meg fogja interpellálni a kormányt e klerikális ravaszkodások tárgyában. Az asszony nép elősiet a házakból, a férfiak otthagyják a vásárt. A menet pedig ugyancsak hosszú pierrelonguei Tamástól Fontanette harangozóig.

— Menjünk velük! Kísérjük el őket. Nem hagyhatjuk el atyánkfiait a bajban.

És úgy cselekvének, amint mondák. Otthagyják a konyhát és a vásárt s csatlakoznak a menethez. Biztonság kedvéért magukkal hajtanak állatokat is, kecskét, juhot, tehenet, borjút, sőt kutyákat is, amelyeket senki sem hívott s amelyek ugatnak örömben.

Mindegyik falut föl lehet ismerni fejfedőjéről: az arvesi asszonyok lapos főkötőt viselnek, a valloiresiak és valmeinieriek dicsfény alakban hajtják széjjel, a bessansiak és bonnevaliak hátul is felcsapott főkötőt hordanak. Itt-ott látni egy-egy határvidékit a Tarentaiseból, akiknek homlokán apró aranypénzek csillognak. Ugyan hányan lehetnek most? Avrieuxból kijövet alig voltak százötvenen. Ámde a csapat úgy szaporodott, mint a hegyi patak vize hóolvadáskor. Lanslebourgba érve már vannak öt-hatszázan, sőt talán ezernél is többen, biztosan többen, ha beleszámítjuk az állatokat is, nem feledvén ki Fanchettet.

Egy alpesi vadász-század, melynek fel kell hágnia a nyeregre és Petit-Tourrába vagy másvalahová mennie, — nem árulják el, hová — szintén csatlakozik a menet végéhez.

— Jobbra! Jobbra tarts! — parancsolja a kapitány, hogy utat nyissanak neki.

De az tisztára lehetetlen, annyi az ember és az állat, annyi a gyerek és a kocsi, annyi a vásárból jött részeg ember, akik cikkekakban tántorognak és elfogják az

utat hol jobbról, hol balról, anélkül, hogy az ember kiokoskodhatná, melyik oldalon akarnak hát maradni. A veszekedésbe beleútv a század kénytelen lemondani arról, hogy elébe kerüljön ennek a végeláthatatlan oszlopnak, mely a szerpentinek hosszában kígyózik.

Most meg egy autó is eléri a menetet. Most meg ő próbálja kürtjével és szirénájával, hol külön-külön, hol egyszerre szólaltatva meg, hogy utat nyisson magának. A népség gúnyolódva világosítja föl a soffórt :

— Hasztalan muzsikál itten ! Akárcsak egy harci indulót fujna valami kesergő dallamára.

— De mi tovább akarunk menni.

— Az egész völgy népe itt van lábon.

Egy másik autó csaknem beleütközik az elsőbe s a két soffór szitkokkal halmozza el egymást. Jön egy harmadik is, mely hasonlóképp kénytelen megállni ; majd meg egy negyedik ; sőt jön egy autóbusz is nagy durrova és reszketve, mint egy vándorló mennydörgés. Ez a Mont-Cenis, Modane és Susa közt közlekedik.

— Kitérni ! Térjetez ki ! Mindenkit elgázolunk !

— Itt ugyan senkit sem fog elgázolni, hanem fog szépen sorban haladni, hiába töftöföz és durrog és hiába okádja a füstöt a hátulján !

Most a menet már két teljes szerpentint foglal el, úgyhogy az eleje éppen maga alatt látja a végét, ahol a szuronyok és motorok vakítva verik vissza a nap-sugarat.

— A hadsereg velünk van, — mondja a plébános a tanítónak, — a tudomány pedig penitenciát tart. Nézzé csak azokat az autókat, hogyan reszketnek dühükben.

Ám Mussillon úr megvetően mormog :

— No de ez a Filibert ! Az iskola legelső tanulója ! Hogy elcsavarodott az agya !

— Apostol !

— Bolond !

— Az apostolok, tanító úr, nem mindig normálisok.

— Utána megyek Rómáig, ha ez az apostol odament.

— Helyes s akkor együtt tisztelgünk Őszentségénél, ha kegyeskedik minket fogadni.

Zökkenés hőkölteti vissza a tömeget az elejétől a katonáig, akik visszatorpannak és hátrataszítják az autókat.

— Forduljatok vissza és engedjetez utat nekünk !

Ismét bonyodalom és rettentő zűrzavar. Vajjon mi történik ott elül? Tamás okozza a bajt, mert elcsipett egy öreg papot az úton s most faggatja.

— Nem látott erre egy csapat gyermeket, főtisztelendő úr?

És ki volt a megszólított, — micsoda szerencsés véletlen ! — mint az az öreg pap, aki megáldotta a gyermekeket.

— Gyermekeket? Mondja inkább : angyalokat, Isten kerúbjait !

— Filibert, Annette ! — szól helyeselve Pernette az öszvéren.

Mögötte pedig a molnárné dörmög, vonszolva a kövér Tiénont, aki szuszog, nyög és izzad ; anyja ugyanis leszállt a kocsiról, hogy megbüntesse.

— Catherine ! — sóhajt a molnárné.

— Mennyire lehetnek előttünk? — faggatja Tamás bácsi az öreg papot.

Belesodorják a hajszoló tömegbe ezt a tiszteletreméltó jámbor egyházi férfiút is, aki csak hiányos felvilágosítást tud adni. A jó ember a tanító mellé csatlakozik, aki ekként — hallatlan ! — két reverenda közé fogva találja magát. Ha a chambéryi tanfelügyelő meglátná őt ebben a társaságban !

Egyszerre csak diadalkiáltás harsan Tamás bácsi ajkáról :

— Ott vannak ni, az ördög bujjék beljünk ! Ott vannak ni, jönnek felénk !

A tanító már helyesel :

— A keresztes hadjárat nem tartott sokáig. Látom, megszívlelték Etienne pásztor sorsát.

A harmadik szerpentin fordulójánál előtűnik azoknak a leánykáknak a csapata, akik takarodót fujtak az útmesterné érzélgős szavainak hatása alatt. Megolvasák őket : hat hiányzik, köztük Catherine és Annette. Azok tovább mentek a fiúkkal. No majd az út fordulójánál meg fogják látni őket is.

— Hát a többiek? Hol vannak a többiek? — kérdik Sylvietől.

A molnár kocsiján Rondonaz anyó ágaskodik :

— Mit csináltál Symphoriennel?

— Ő nem akart visszajönni, — felel Sylvie sirva. — Nem akart rám hallgatni. Elment Filibert-rel.

— Maradtál volna vele ! A nővér nem hagyja el fivérét.

Szóval nem valami nagyon ünneplik a gyáva szökevényeket. A gyermekek java nincs meg. Filibert vezér és a hű Annette, Catherine, aki olyan szépen tud imádkozni s a derék Jean-Baptiste, nem fujtak takarodót.

— De Claude és Claudine sem ! — akarja éppen megállapítani Girardné, aki hiúságból dicsekszik velük, ámbár magában már eltökélte, hogy alaposan elfenekeli majd őket.

Claude és Claudine azonban itt vannak. Ők is megijedtek Olaszországtól és a szabad ég alatt töltendő éjszakáktól. S már egy ismerős kéz sujt le hátulsó fertályukra. Bógtek, még mielőtt hozzájuk nyúltak volna, és bögnek, miután hozzájuk nyúltak.

— Most pedig menjünk haza ! — hirdeti ki Girardné.

Mindazok a szülők, akiknek a dolga már rendben van, helyeslik az indítványt. A többi szülők hadd hajszolják tovább csemetéiket, az az ő dolguk. Már órák óta kutyagolnak s ha még tovább mennek, hol fognak éjjelezni? Avrieux nagyon messze van s nézzétek csak Lanslebourgot odalent, minél magasabbra hágnak, annál kisebbnek látszik. Hát feloszlik a tábor? De mialatt tárgyalnak s disputálnak, újabb lökés jön, mely a már hátukban levő autókat egymásnak taszítja.

— Szó sincs róla ! — dönt Tamás. — Míg egyetlen poronty hiányzik, együtt maradunk !

S újra fölkerekednek, ismét megszaporodva a tizenkét leánykával, ráadásul Claude-dal és Claudine-nal. Miként ez a háborúban történni szokott, a szökevények nem nyernek semmit, sőt még többet kénytelenek gyalogolni, mint a többiek.

A 23. számú menedékház előtt még mindig ott ül az útmesterné.

— Jézus Mária ! — kiált föl, amint megpillantja ezt az emberekből, állatokból s járművekből álló olvasót. — Hová szaladnak ezek a zarándokok?

Tamás odaszól neki :

— Nem látta a gyermekeket, akik Rómába tartanak?

— Dehogy nem. Egy óra alatt utóléritek őket, a tónál vagy a menedékháznál.

Ez a hír buzdítóan hat. S ennek örömeire egyik-másik betér az asszonyhoz és megiszik sebtiben egyik-két pohár bort, egy üveg limonádét vagy egy palack sört. A nap tűz, a hegyi út hosszú, az arcok vörösek és csöpögnek az izzadságtól. A kocsira feltolják a verejtékben fürdő Tiénont is.

— Jó is lesz neki lefogynia pár fonttal, — magya-

rázza a molnár két disznókereskedőnek, akik odahagyták a vásárt és csatlakoztak a hajszacsapathoz.

Az emberkigyó eleje fölér a nyereg csúcsára. S mit lát? Kövér, dús legelőket, a sziklakkal szegélyezett tavat s balról alant valami erődfélét, meg a háttérben más hegyeket, melyeknek körvonalai elvesznek a sűrű ködben.

— Itália! — kiált Tamás bácsi.

A határkő előtt bebújik egy pajta nyitott ajtaján, melyet már nyilván ismer s egy pillanat múlva ismét előjön egy gömbölyű, nehéz batyúval, melyet nem is iparkodik eldugni.

— Csempészáru! — súgja Anthelmenek.

— Nem félsz a fináncoktól?

— Azok csak állatra szaglásznak.

— Itália! — szól a tanító meghatva.

És üdvözli Brutus, Mazzini, Garibaldi hazáját s a többiekét, *i tutti quanti*.¹

— Itália! — ismétli a plébános lelkesedve.

És üdvözli az országot, ahová szent Péter jött Judeából, Krisztus helytartója, hogy megalapítsa az Örök Városban a pápaságot.

A keserves fölfelé mászás vége teszi-e, vagy Olaszország hatása-e: a végeláthatatlan menet, mely már az utolsó szerpentinén húzódik, immáron könnyedebben lépdel s az a hosszú emberpántlika, melyet tarka főkötők és kendők festenek virító színessé, úgy imbolyog a fényben, mintha a szél ingatná.

De micsoda csoport az ott lent, a mezőn, az út szélén? Nem gyermekek? Egy sárkány fölé hajolnak, mely a fűben fekszik oldalára dülve s egyik szárnya magasabban áll, mint a másik.

— Ez a sárkány — nyilatkoztatja ki Mussillon úr

¹ Mindahány. (Ford.)

izgatottan — az ember legújabb diadala ; győzelme a szelek s a levegő felett. Barátim, önök egy pihenő repülőgépet látnak maguk előtt !

— A diadal nem valami fényes, — konstatálja a plébános. — Az ön dicső repülőgépe ugyancsak siralmas helyzetben van.

Ám a tanító, büszke lévén pedagógiai tudományára, valóságos tanfolyamot nyit az aviatikáról. Ő már látott repülőgépekről rajzokat, metszeteket. Azt is elmondja, amit nem tud, — hiszen az egész világ így tesz. Például tud-e eleget ahhoz, hogy messziről megkülönböztessen egy biplánt egy monoplántól?

— Ez föltétlenül monoplán. De még nagyon messze vagyunk tőle. Menjünk közelébb gyorsan.

S amint közelednek, már nincs az ő szemére nézve semmi más, mint a repülőgép.

— Egy pár szárny, nem több. Semmi kétség többé : ez monoplán.

Azok a szülők, akik megtalálták gyermeküket Pierrelongueban vagy a hegyen, szintén a repülőgépet bámulják, még az a két disznókereskedő is, akik a molnárhoz csatlakoztak, meg a többi vásárbeli nép is, de még az a parasztasszony is, aki elosztotta minden tejét s míg elszórakozik a csodamasinán, Fanchetteje telefalja magát a Mont-Cenis kövér fűvével. De a menet soraiban szölingató kiáltások hangzanak :

— Látom Symphorient ! — kiált Rondonaz anyó a kocsitetejéről.

— Michel !

— Pierrot !

— Saturnin !

És hangzanak más nevek is : egy fiúnév és négy leánynév. Pernette és Anthelme nem említett egy nevet sem, sem a molnárné, sem a molnár. Ami Fontanettet,

a harangozót illeti, míg meglátja Jean-Baptiste-ot, míg megtudja, hogy itt van-e az ő fia, addig még nagy utat kell megtennie. Ott biceg az öreg a sereg végén, pont az alpesi vadászok orra előtt. De egyszerre csak eltűnik a vadász-század, mint egy csapat fiatal fűrj a fűben. Egy magányos dombot mász meg a határkő felett. De hogyan jutottak fel rá? Az ég tudja. Az autók pedig felszabadulván, újra kezdik a hangversenyt kürtjeikkel és szirénáikkal. Mivelhogy az avrieuxi, lanslebourgi és más helyekre való népek nagy vidámságba derültek állatjaikkal együtt a mezőn, a soffőrök ismét uraivá lesznek az útnak és a pornak, uraivá vagy legalább is majdnem uraivá, tekintettel a kocsikra, melyek egyáltalán nem zavartatják magukat s konokul balra tartanak jobbra helyett.

Sem az aviatikus, aki azzal van elfoglalva, hogy vizsgálgatja és tapogatja a gép leszállókészülékét, melynek váza megsérült, — sem a társnöje, aki azzal van elfoglalva, hogy arcát rizsporozza és ajkait festi, — sem a kilenc keresztes — öt fiú, négy leány, akik azzal vannak elfoglalva, hogy leltározzák a szárnyakat és a csónakot, a motort és a kormányt — «minden a szemnek, semmi a kéznek!» — nem veszik észre, micsoda invázió fenyegeti Olaszországot. Végre azonban az apróságok egyike, Saturnin vagy Pierrot — különben a név mellékes — meghallja a nagy zsvajt a hátuk mögött, hátranéz és rémülten kiált :

— Egy falu jön lefelé !

Az egész csoport hátrafordul erre és — az aviatikusnő kivételével, aki közömbösen odavetett pillantás után folytatta piperéjét, — megdöbbenve szemléli a falut, mely jön lefelé. Férfiak, nők, gyermekek, állatok ereszkednek alá a réten át. És micsoda bős versenyfutásban ! A nap, melynek sugarait a hó tükrözi vissza,

megfiatalítja, friss színnel önti el a zekéket, a főköteket, a kendőket, cirógatja a tehének és borjak fakó szőrét, tűzbeborítja a motorok fényét és odafönt szikrákat csihol az alpesi vadászok szuronyaiból, akik megszállták a dombot.

— Vajjon mi járatban vannak ezek? — kérdi az aviatikus.

S mindjárt saját javára magyarázza is a dolgot s kérkedik :

— Bizonyosan láttak engem a levegőben s most jönnek ünnepelni.

Symphorien fölfedezi nagyanyját, aki bőszen hadonász és integet :

— Ezek a mi szüleink! — mondja. — Jönnek értünk.

— De sok szülőnök van! — konstatálja a légjáró úr bosszúsan. — De talán talállok köztük egy ácsot.

Az úton soffőrök, utasok odahagyják gépüket és sietnek előre. Azonban Tamás bácsi néhány mérföldes lépéssel megelőzi valamennyit s elsőknek ér oda, miközben majdnem elgázolta őt az az öszvér, melyen Pernette ül megfőve, mint a saláta, s melyet Anthelme húz a farkánál fogva, hogy mérsékelje hevét. Nyomában a többiek, sietve, taszigálódva, rohanva, izzadva, szuszogva és fulladozva.

— Van-e itt valaki ács? — kérdi trombitáló hangon a praktikus repülő.

— Itt vagyok! — felel Anthelme.

Az aviatikus tüstént galléron ragadja és mutogatja neki a vázat tartó nagy villát a kerekekkel.

— Az imént leszálláskor megsérült ez a villa. Nem tudok újra felszállni. Hogyan lehetne helyrehozni?

— Jó fából van, — mondja Anthelme, szakértően tapogatva a léceket.

— Ehhez finom kéz és herkulési erő kellene. Talán legjobb volna újjal pótolni, mintha eltörött volna. De ilyen reparatúra huszonnégy órába is beletelik. S az én egész utam füstbe menne.

Anthelme egyszerűen válaszol :

— Ez jó fából van, nem kell újjal pótolni, felelek érte.

Ledobja zekéjét, mely akadályozná a munkában, beleköp barna markába és késedelem nélkül dologhoz lát. Hiába huzkodikja Pernette az ingeujjánál fogva.

— Filibert, Annette ! — sóhajt pityeregve.

És elnézi Rondonaz anyót, aki nagyokat cuppantgat Symphorien arcán. Fokozzák Pernette keservét a többi családi jelenetek is, melyek jobbra-balra lejátszódnak : egyik pillanatban megverik a gyerekeket, másik pillanatban becézik, mert hát a nevelési módszer nem a gyermekek jelleme szerint változik, hanem a szülők gusztusa, vérmérséklete és pillanatnyi szeszélye szerint. A negyvenkét apró keresztes közül már csak négy hiányzik : Annette és Filibert, akik felett anyjuk siránkozik, apjuk pedig megint elfeledkezett, — nézzétek csak, hogyan dolgozik, hogyan liheg munkájában ! — továbbá Catherine, akiért most a molnárné, sőt a molnár maga is talán szívesen odaadná Tiénont, — és a derék Jean-Baptiste ; de Fontanette, a harangozó, még semmit sem sejt apai bajáról. Két nem egyenlő lábával nem igen tud sietni át a réten. Még ott baktat fent az úton, sántikálva jön lefelé. Ne siessen, Fontanette apó, nem érdemes sietni azért a rossz hírért, mely kelmedre vár !

Az autók utasainak — van köztük néhány csinos hölgy — az aviatikus siet bemutatkozni :

— Faraud Etienne vagyok, Páris-Londonból, Nyugat-kerületből, Páris-Moszkvából. Feleségem, Faraudné, aki első ízben kísér légi utamon.

Elmondja ekként minden nemesi titulusát, de hiszen

az egész világ ismeri már azokat. Az egész világ? No ne túlozzunk. Az avrieuxiek, lanslebourgiak és más falubéliek nem ismerik ; azoknak ott van a kis földjük, azt művelik és ritkán emelik tekintetüket az ég felé, ahol azok az újfajta madarak kóvályognak. A plébánosnak ott van a breviáriuma, betegei és szegényei. De Mussillon tanító, bármennyire elfoglalja is hivatása, mégis olvas ujságot és már nem egyszer merült el a modern technika csodáiba.

Faraud Etienne, meg akarván bosszúlni magát a hallgatásért, melyre repülés közben kárhoztatva van, bőbeszédűen szónokol tovább :

— Kellemetlen ez a baleset, mint minden baleset. Motorom egyszerre csak kihagy : rövidzárlat? Gyújtószerkezetem piszkos? A dolog aggaszt ; szálljunk le gyorsan, mondok, hogy lássuk, mi a baj? Gyermekek játszanak a réten. Hogy kikerüljem őket, zuhanással szállok le s a leszállókészülék villája tökéletesen odavan. Lehetetlenség tovább utaznom.

Anthelme ugyancsak gorombán bánik a lécekkal, bizonyos, hogy mindjárt eltöri ! A repülő úr azonban csak beszél szüntelen :

— Én tudniillik részt veszek a páris—római versenyrepülésen utassal. Eddig minden jól ment. Elsőnek repülöm át az Alpokat. Ha újjal kell pótolnom villámat, legalább is egy napot veszítek. Akkor pedig hiába is folytatnám utamat.

— Tessék, kész a villája ! — szól Anthelme egyszerűen.

S erre az aviatikus elnémul. Ez a hír ugyancsak érdekli. Szorgosan apróra megvizsgálja a munkát :

— Ah, hiszen ön valóságos művész ! És micsoda izmok ! Ez tökéletes munka. Ön megmentett engem, barátom.

S ezzel egy kis papírcsomagot nyom a «művész» markába.

— Fogja ezt az olasz papirost. Elláttam vele magamat Párisban.

Anhelme zsebrevágja a papírcsomagot anélkül, hogy egy pillantásra is érdemesítené. Szívességet kérszorítással szokás megköszönni, nem pedig piszkos rongy-csomóval.

Faraud felnéz az égre és kémleli a felhőket a szelek iránya tekintetében. A kémlelés után megkérdi útitársnőjét :

— Az éjet már Genuában tölthetjük, mert a légáramlat kedvező. Lesz szíves beszállni, Victoire?

Ám Victoire közömbösen, győzelmet és sikert jelentő neve ellenére, nyugodtan végzi be piperéjét a pasztákkal és porokkal.

— Ah nem, köszönöm, barátom. Én nem szállok fel mégegyszer. Elég rettegést állottam ki az imént, mikor a motor elállt s mi zuhantunk.

A repülő igyekszik meggyőzni asszonyát, de sokkal nehezebb egy nőt eltéríteni szándékától, mint szél ellen repülni.

— Jól megvizsgáltam a motoromat. Semmiféle balesettől nem tarthatunk.

— S az előbbi?

— Az a véletlen szeszélye volt.

— Amely megismétlődhetik.

— Amely nem fog megismétlődni. Szálljon be, kérem, a csónakba. Tudja, hogy a versenyrepülés utassal van kikötve. Nem teheti meg, hogy most cserbenhagyjon.

— Ajánlja föl helyemet valakinek.

— Senki sem lesz hajlandó elfogadni.

— Persze, azért kínálgatja nekem.

Az autóturisták s a völgyek népe pompásan mulat a szócsatán. Házastársi veszekedés mindig elsőrangú élvezet az embereknek. A közönség nem az aviatikusnak ad igazat; ha valaki vásárra viszi a bőrét, nem viszi magával a feleségét is. Nézzétek csak azt a kis hölgyet szép, nagy fekete szemével, lisztfehér arcocskájával, duzzadt piros ajkaival; mi az ördögöt keresen ő ezen a repülő állaton, melyet a szél felfordíthat? Hagyja őt békén, tisztelt úr; hamarosan akad, aki elviszi őt valamelyik 40 HP-n egészen a turini pályaudvarba a párisi expresszhez. Fognak rá vigyázni, ő nagyon fognak; s ön visszatért a legnagyobb biztonságban fogja őt találni. Ő egy törékeny teremtés, akit ön nem óv és félt eléggé.

— Ő sohasem fáradt.

— De Párisban! S az más. A nők, akik Párisba mennek, sohasem fáradtak.

A pilóta nem erőlteti tovább a hölgyet; hiába is erőltetné. Nem félti ugyan semmi bajtól sem magát, sem feleségét, s ezt a makrancoskodást is pusztán gyerekes szeszélynek tekinti, bár nagyon kellemetlen szeszélynek, mert megghiúsítja a versenyrepülést. S ugyan minek kínálná föl a helyet ezeknek a hegyi-völgyi népeknek vagy azoknak az autós népeknek? Tehát csak úgy forma kedvéért veti oda a kérdést:

— Kinek volna kedve eljönni velem Rómába a repülőgépen?

— Rómába? — kérdi Tamás bácsi. — Mi is éppen oda szándékozunk.

— Ki akar útitársam lenni?

— Hát ihol én, a manóba is! — kiált Tamás bácsi. S kevélyen hozzáfűzi:

— Megelőzöm Filibert-t!

— Az éjjel Genuában hálunk! — ígéri neki az

aviatikus. — Holnap pedig Rómában leszünk, holnap délelőtt vagy este, de inkább délelőtt.

Tamás bácsit bebugyolálják egy finom kecskebundába.

— Ebben megfulladok !

— Magasra szállunk, ott hideg lesz !

Tamás bácsi arcára álarcot tesznek fekete szemüveggel.

— De szomorú a világ ezen az üvegen keresztül !

— Nem kap szemgyulladást.

Tamás bácsi fejére sapkát húznak, mely még a fülét is betakarja.

— Ebben nem fogok hallani semmit.

— Eléggé fogja hallani a motor zúgását.

Feltolják és lekötözik a csónakban erős szíjakkal ; a pilóta már készen van, leszíjazva szintén és már türelmetlenkedik. Kommandiroz, mint egy hajóskapitány a hajóján, mikor fölszedik a horgonyt. Egy autósoffőr majd mozgásba hozza a motort. Jó emberek majd lefognak a repülésnek induló gépet egészen addig, míg a pilóta jelt nem ad az indulásra keze fölemelésével — így ni — aztán akkor eleresztik.

— Várjunk ! — kiált Tamás a manővrozás közepette.

Általános gúnykacaj fogadja kiáltását. Hát ez a bolond, aki úgy játszott a bátor embert, máris ki akar szállni ! Kifütyülük, köpdösik s a leggyávábbak a tömegben fejére olvassák gyávaságát. Tamás bácsi azonban minden sietség nélkül kimagyarazza utolsó kívánságát :

— A batyumat ! Majd elfelejtettem. Gyorsan a batyumat ide !

Hát persze, a csempészáruval tömött batyu ! Hiszen ilyen röpködő masinán ki lehet röhögni a fináncokat ! És nagy sietve fel kell nyújtani neki a drága batyut s ő elhelyezi azt a lába alatt.

— No, készen lesz már egyszer? — kérdi a pilóta idegesen.

— Mehetünk, mehetünk, készen vagyok!

Előre! A motor dolgozik, a motor pöfög, a motor énekel. A pilóta fölemeli kezét. S a gép szaladni kezd a kerekein, hasítja a fűvet, mint egy hullám. Megy, megy, fut, fut, mint egy versenyló, mikor akadályt készül ugrani. S egyszerre csak finoman, olyan finoman, hogy nem is lehet észrevenni, mely pillanatban, felsurran a földről, elhagyja a szilárd talaj támasztékát. A fölöslegessé vált kerekek még egy ideig forognak a levegőben. A gép pedig fölemelkedik, csaknem függőlegesen, mint egy vizsugár, melyet a szél kissé elhajlít. Felszáll — és nem fog egyhamar leszállni. Szárnyait a szél kidagasztja.

A szépséges madár elrepült.

— Agyó, Tamás bácsi, Isten vele! — kiáltoznak a gyermekek torkuk szakadtából.

S mind az egész néptömeg egyszerre kiabál mindenféle szavakat össze-vissza. A lelkesedés csak úgy viharzik elő ezekből a ráncosbőrű, törődött emberekből, akik a föld fölé hajolva élnek, akik a föld gyümölcséből élnek, akik sohse hitték volna, hogy el is lehet hagyni a földet, hiszen még holta után is a föld alá dugják az embert. Az asszonyok pedig sírva borulnak térdre, mert az imádság természetes dolog azoknál, akiknek a szíve úgy ugrál, mint a bárányok a mezőn.

Az aeroplán ott száll az azúrban, magasabban, mint a szomszéd hegyek. S a nyugovóra készülő nap fényében, mely ontja tüzét, mihamar már csak pici fekete pontnak látszik, olyannak, mint a fák magva, melynek szintén vannak szárnyai.

— Ime, a csoda! — kiáltja a tanító a plébánosnak.

— Az Istent szerető lelkek még magasabbra szálanak! — feleli a pap.

X.

Minden út Rómába vezet.

A MONTCENISI menedékház, melyet Napoleon épített fel újra egy Kegyes Lajos alapította kórház romjain (ez bizony nem ma történt s ezt az öreg hegyet a világ minden hadserege taposta már!), hosszú épület, egyetlen emelettel, egyhangú architektúrával, színehagyott kövekből, melyeket a nap járása különféle színekre fest. Minden oldalról bástya övezi, melyeket két sor lőrés lyuggat át és két torony támogat. Valaha az országút egyenesen az udvarán keresztül vezetett át, a bejáratnál s a kijáratnál felvonóhid zárta el. Ma már nincs felvonóhid.

Miként a nagy Szent Bernát-hegyre, ahol Napoleon első konzul korában megszállt, mielőtt leszállt volna a síkságra, letépni Marengo véres piros rózsáit, úgy ide is szerzeteseket telepített császár korában egy prior fenhatósága alatt. Az első prior Dom Gabet volt, egykor Tamié főpapja, aki megmentette a megfagyástól Napoleon lábait, hóval dörzsölvén azokat.

A menedékház a hegynek támaszkodik, de terrászos udvara a legelőkre nyílik és a tóra, ahol — figyelem! — rózsaszínű, ízletes pisztrángot halásznak. A ház olyan, mint ez az egész vidék: szomorú és vendégszerető. Szerzetesek már nem laknak benne. Ma olasz carabinieri kaszárnyája. Az imádság helyén ma katonai kommandó-

szók hangzanak. A kápolna azonban épségben maradt és háromszögű homlokzata jólesően töri meg a falak s tetők egyhangú vonalát. A császár lakosztályát, melyben VII. Pius pápa lakott, midőn átkelt a Mont-Cenis-n, ma is mutogatják. Sőt beletartozik a szállóba, ahol a turisták szállnak meg, s ha valami nevezetes vendég éjjelez a hágón, azonnal felajánlják neki a császár és a pápa szobáját és ágyát, föltéve persze, hogy jól megfizeti ezt a nagy emléket.

Mikor a négy megmaradt keresztészvitéz megérkezett a két bástyatoronyhoz, melyek közt vezet az út az udvarba, egyszerre megtorpantak, mint valami börtön előtt.

— Ez olyan, mintha Róma volna, — szól Catherine — mert hiszen a pápa fogoly.

Bekukkantanak. Az olasz carabinieri, inmitt-amott beleplántálva a földbe, mint a madárijesztők a mezőn, orrukat az ég felé emelik. Vajjon elevenek-e vagy fából vannak? Annyit sem mozdulnak, mint a fák a kertben, ha nem fúj a szél.

— Menjünk be, — rendelkezik Filibert. — Ezek az emberek jobban el vannak foglalva, hogysen ügyet vesznek ránk.

— Az a madár van itt, — magyaráz Annette, — ugyanaz, amelyet az imént láttunk.

Catherine pedig hozzáteszi :

— Mutatja nekünk az utat.

Csakugyan az az aeroplán jelent meg itt. Fejük fölött repül nagy magasságban. Hallani, mint berreg szabályosan a mótora. S a négy apró keresztész meg van győződve arról, hogy Tamás bácsi az égben van és tudtán kívül mutatja nekik az utat Róma felé. Lépdelnek tehát beljebb, anélkül, hogy valaki törődne velük. Itt a kápolna ajtaja, ott a lépcső a karfával, mely a szállóba vezet. Az idő gyönyörű ; az udvarban egész sereg auto-

mobil áll, melyek mindkét irányból jöttek, Olasz- és Franciaországból. Azonban csakhamar tovább fognak menni, mert a nap nyugovóban van. De e pillanatban turisták és soffőrök egyaránt el vannak foglalva : mind felbámulnak a levegőbe, mint a carabinieriék. Szerencsére a madár gyorsan repül és már el is tűnik a nyugvó nap irányában.

— Nagyságos úr ! Nagyságos úr ! — szól Filibert.

Akit megszólított, a szálló pincére. Hizeleg neki a titulus és a könyörgő hang, úgy hogy végre méltóztatik neki szemeit lefelé irányítani.

— Nagyságos úr, kérem, hol van a menedékház?

— Ez az, kis barátom.

— Akkor tessék nekünk szállást és vacsorát adni. Mi hosszú utat tettünk gyalog, éhesek vagyunk és lábaink már nem bírnak minket tovább.

— Kaptok rendes vacsorát és jó ágyat éjjelre.

— Ah, nagyságos úr, a jó Isten fizesse meg !

— Ohó, nem a jó Isten fizesse meg, hanem ti magatok, kis barátaim, aranyotokkal vagy ezüstötökkel.

— Nekünk nincs se aranyunk, se ezüstünk.

— Akkor alászolgája, jójcsakát, menjetek máshová. Látom, ti közönséges csavargó koldusok vagytok csak.

És szalvétáját hóna alá csapva, méltóságteljesen behilleg a szállóba. Jean-Baptiste és Catherine, akik leültek a lépcsőre s már biztosra vették, hogy mindjárt ehetnek, sirásba törnek ki. Annette ellenben hisz Filibertben, Filibert pedig hisz Istenben.

— Nagyságos úr ! Nagyságos úr ! — szólit meg most Filibert egy kecskebundát, mely arra vonul és fölül láttatni enged egy vörös arcot és egy égő szivart. Nincsenek itt szerzetesek?

— Remélem, elkergették őket, — felel a kecskebunda félvállról.

Egy turista hallotta a kérdést és a soffőr nyegle feleletét s felvilágosítja a gyermekeket :

— Voltak egykor és fogadták az utasokat. Az utasok nekik szentek voltak. Ha a fagytól megdermedtek, jó tüzet gyújtottak számukra. Ha éheztek, ha szomjaztak, a refektóriumban megvendégelték őket. S miután kedvükre ettek és ittak, jó fekvőhelyet és meleg takarókat adtak nekik. És mindezt ingyen, a császár parancsára.

Jean-Baptiste és Catherine, meg a kis Annette, akik szintén éheznek és szomjaznak mind a hárman, eltátják szájukat ez ékesszóló beszéd hallatára. A turista pedig hozzáteszi :

— Voltak egykor. Ma már nincsenek.

Már-már a kétségbeesés vesz erőt Filibert hadseregén. Ma már nem kapnak itt se kosztot, se szállást.

Annette Filibert füléhez hajlik s belesúgja :

— Tégy csodát, Filibert. Most van az ideje, biztosítlak.

Filibert egy mozdulattal félretolja őt, mint egy hit nélkül való nőt és folytatja kérdezősködését :

— De ha itt kápolna van, papnak is kell lenni.

A logika legalább így követeli.

— Csakugyan, vasárnaponkint miséznek itt egy pap a katonáknak és a pásztoroknak, meg azoknak az utasoknak, akik éppen itt időznek.

— Szeretnénk hozzámenni.

— Tudakozódjatok a templomban.

Egy öreg barát nyit nekik ajtót és bizalmatlanul nézi végig őket, mielőtt bebocsátaná. De formájuk oly igénytelen, hogy azonnal megnyugszik.

— Mit akartok, kedves kicsinyeim!?

— Messziről jövünk, plébános úr, és még nem értünk célhoz. Kérjük, adjon nekünk éjjeli szállást.

A szerzetes egyáltalán nem veszi rossz néven ezt a kérést.

— Nekem csak egy ágyam van, kis barátaim és nagyon is öreg vagyok ahhoz, hogy nélkülözhetném. De hová is mentek ti olyan messzire?

— Rómába, fölkeresni a pápát. Holnapután ott leszünk.

— A ti lábaitokon? Rövidek azok.

— A mi lábainkon, természetesen.

Fölkeresni a pápát! A szerzetes mosolyog e furcsa gyermeki ötleten.

— Ne menjete ti olyan messzire, kicsinyeim. A pápa maga eljött ide és én megmutatom nektek a szobáját. Zarándoklatnak ennyi elég lesz tőletek. Akkor aztán visszamentek szépen haza.

— Szívesen megnézzük itt a pápa szobáját. De haza nem megyünk, míg az ő áldását nem vettük.

Belépnek mind az öten, a négy keresztes és a pap. A szálló előtt van egy pad, éppen a nap süt rája. A nap nem melegít ugyan már semmit, de melegítette a padot egész nap. Jean-Baptiste olyan fáradt, hogy visszemarad és leül a padra s nyomban el is alszik. Catherine ott marad mellette. Catherine virraszt fölötte. A fiúcska mellett van még üres hely, Annette oda is sandít, de Filibert már megy tovább. Annette nem hagyja el Filibert-t, Filibert pedig nem fáradt soha.

— Ez itt a pápa szobája, — magyarázza a barát, kinyitva az ajtót. S az ajtó kitárul a múlt előtt. — Ime VII. Pius szobája, melyben megpihent, midőn postakocsiban átkelt a Mont-Cenis-n, hogy fölkenje a császárt.

— Hogy fölkenje a császárt? — kérdi Filibert, akit ámulatba ejt ez a dolog.

— A pápa Bonaparte révén — folytatja a szerzetes

— megszerezte Franciaországnak a belső békét, mert visszaadta Istennek a templomokat.

— Hát ő nem volt fogoly?

— Az lett, de jóval később, Fontainebleauban, kis fiam.

Filibert nem érti egészen a dolgot, de szíve örületesen dobog, mert most érintkezésbe lép a multak életével, az örök élettel. Bizony nem maradhat következmények nélkül, ha az ember úgy hall beszélni egy pápáról és egy császárról, mintha itt volnának a szobában vagy a szomszéd szobában.

Annette viszont nem jut tovább annál a tudatnál, hogy lát egy tágas, négyszögletes szobát bársony fotőjökkel és közepén egy nagy ágygal, melyet bizony legjobb volna nekik átadni, hiszen üres; ha egy kicsit összehúzódnának, a négy kereszties kényelmesen elférne rajta, kettő fejtől, kettő lábtól s ha a lábuk elzsibbadna, reggel kinyújtóztatnák. Hogy egy pápa és egy császár hált benne, Annette ebben nem talál semmi rendkívülit, hisz az ágy hosszú, az ágy széles, komótosan megfekszik benne a legnagyobb ember is.

Két turista, egy hölgy és egy úr, szintén jelen volt és hallgatta a magyarázatokat. A hölgy szőke, csinos; szabálytalan, de kedves arcát mályvaszínű fátyol köríti, melyet hajával együtt csak egyik kezével simít félre arcából, mert a másik kezében egy olyan csupaszőr pincsikutyát szorongat keblén, aminőknek formája teljesen láthatatlan a szőrtől. S a kis kutyus, melyet úrnője dédelget és pátyolgat s a pofikáját csókolgatja, láthatóan ingerli az urat, aki Filibert és Annette iránt érdeklődik.

— Nézze csak ezt a két kis gyermeket. Úgy festenek ódivatú ruhájukban, mintha a régi vidéki Franciaországot személyesítenék meg.

Ám a hölgy fitos orra eltűnik becézett pincsije bun-

dájában. Nem illik gyermekről beszélni olyan hölgynek, aki egy kis kutyát szeret. Ebben az úrban, valljuk meg, nincs tapintat és frázisokat gyárt.

— Most pedig, kis barátaim, — mondja a szerzetes mosolyogva, — menjetek sietve haza. Egy-két óra múlva legkésőbb rátok szakadhat az éjszaka. Hol laknak szüleitek?

— Szüleink Avrieuxben laknak, Modane mellett, de mi nem megyünk haza.

Az úr feszülten figyel a társalgásra és közbeszól :

— Ma este nem érnek el Avrieuxbe, hacsak én nem viszem el őket autómon Turinba. Ott vonatra ülnek s elmennek Modaneig, én megveszem nekik a vasúti jegyet s a gyorsvonat ellenőrének gondjaira bízom őket.

— Isten megáldja érte ! — mond az öreg pap.

— Modanetól messze van Avrieux?

— Egy óra, vagy alig valamivel több, — felel Annette, aki már a visszatérésről ábrándozik.

— Még ma estére otthon lehetnek, ha nem félnek az éjszakától. Ott már saját hazájukban vannak s útközben ismerősökre akadhatnak. Átjöttek a hegyen, visszamennek a hegy alatt.

És társnőjéhez fordulva halkán kérdi :

— Tetszik önnek ez a terv?

— Egyáltalán nem tetszik. Az ilyen gyermekeknek bolhájuk vagy éppen tetűjük van. Mirette bizonyosan kapna belőlük, pedig neki nincs, mert a komornáim mindennap megmossák őt esszencekkel.

És tiltakozása jeléül a hölgy szájához emeli a bálványozott pincsit. Az úr haragosan néz rá, de uralkodik magán.

— Azért mégis elviszem őket. Én szeretek gyermekeket látni magam körül. Nekünk nincs gyermekünk s ez életem boldogtalansága.

— Pedig csak a kellemes oldalait ismerhetné az életnek. Minden baj a nők osztályrésze.

— Elég bajt szerez magának önmaga ezzel az utálatos pelyhes kacsával.

— Ó, kérem, kérem, csak semmi ócsárlás!

Már-már kezd elmergesedni e házastársi civakodás. Azonban se egyik, se másik nem emelte magasabbra a hangját, ők jobb körökből valók. Igaz, hogy manapság az emberek minden körben durvák és a legnagyobb finomság a szív gyöngédsége, mint egy moralista mondja. Őnagysága kutyuskájához fordul, az úr pedig Filiberthez:

— Akarsz velünk jönni autóval Turinig?

— Turinig? Közel van oda Róma?

— Mindenesetre arra át visz az útja.

— Akkor igenis, akarok, — mondja Filibert. — De velem együtt elviszi ön a kis hugomat, Annettét, meg Catherinet és a kis Jean-Baptisteot.

— Ez ugyan kissé sok. No de majd összehúzódnak egy kicsit. Hol vannak amazok? Én csak egyet látok, ezt a kisleányt itt.

— Ez Annette. De a másik kettő sincs messze. Elaludtak egy padon.

— Helyes, hát menjünk őket fölkelteni. Mont-Cenistől Turinig két jó órába tart az út. A lefelé menetelnél nagyon vigyázni kell a serpentineken.

A társaság együtt hagyja el a szállót. A pad ott van, az világos, de ülni senki sem ül rajta.

— Catherine! — kiált Filibert.

— Jean-Baptiste! — kiált Annette.

Egy hang sem válaszol.

— Hát ők is! — mormog a kis vezér.

Tehát nagy hadseregének utolsó két tagja is kereket oldott, mint a többi. Mire ideért, csak ők maradtak meg s követték őt hűségesen kis hugával együtt, aki úgy hisz

benne, mint Istenben. Filibert leroskad az üres padra és zokogásban tör ki. Ilyen gyöngé vagy te, Filibert? Hiszen a hadvezérek nem szoktak sírni! Igaz — felelhetné ő — de én csak egy tízéves hadvezér vagyok!

— Elmentek! — pityereg Annette is. — Ne menjünk vissza mi is?

Azt hiszi a jó leányka, hogy ezzel megvigasztalja bátyját, pedig csak még jobban izgatja. A férfiak nem barátságosak, de a nők sem, a gyermekek sem.

— Visszamehetsz, ha rávisz a lelked. Én tovább megyek akár egymagam is.

Annette felsóhajtott:

— Hát nem tudod, hogy én szeretlek és követlek mindenüvé?

Azonban az úrhölgy már türelmetlenkedik. A limousin tágas öblében takarókat rendezget el, egy nagyot a térdére terít, egy kisebbet Mirettere, hogy megvédje akár a hűvös esti levegő ellen, akár talán a férgék ellen.

— A pajtásaitok tehát itthagytak titeket a faképnél. Jösztek? — kérdi az úr. — Nem, nem a soffőr mellé, hanem ide be a kocsiba; a felcsapó szék igen kényelmes. Támaszkodjatok egymásnak.

A kutyás hölgy méltatlankodása ellenére a két gyermek bemászik a kipárnázott kocsiba. Az autó elrobot a leszálló útra. A menedékház bástyatornyai egyszerre eltűnnek. A tó, melyre a nap ferdén hinti sugarát, már nem nekik csillog. Eltakarja egy forduló, többé nem is tűnik elő. A hegy pedig nőni kezd följük. Ám Filibert és Annette nem kíváncsiak többé a menedékházra, sem a tóra, sem a hegyre, de még az erdőre sem, melyben az autó robot. Egymásnak dőlve valami kellemes meleg lepi el őket és lassan-lassan elaludznak. Annette Filibert vállára hajtja fejét. Filibert pedig még álmában is megőrzi büszke tartását.

— Nézze csak, milyen helyesek, — mondja az úr a hölgynek. — A fiúcska védelmezi a leánykát, ez pedig gyöngeségét bizza reá.

— A maga kis csavargói egyáltalán nem érdekelnek, — felcsel a hölgy. — Ezek elszökték hazulról. Ezek haszontalan csibészek.

— Ön ki nem állhatja a gyermekeket.

— Mert lármások és piszkosak. Mindenesetre sokkal többre becsülök és jobban szeretek egy olyan drága kis kutyát, mint Mirette.

Az úr nem tartja érdemesnek, hogy válaszoljon, hanem ahelyett gyengédséggel, de szomorúsággal is nézi a testvéri csoportozatot, mely egymásnak dőlve szendereg. Soha nem fog nyilni egy kis száj, hogy őt e szóval szólítsa : atyám ! vagy : papa ! Pedig ez a szó az embert a földön magához Istenhez teszi hasonlónak. És eszébe jut az ő atyja és atyjának atyja. Egy törzs élt bennük, egy törzs, melyet ő is magában hord, de amelynek benne magva szakad. S ez a nő, aki az ő felesége, egy kis kutyát csókolgat, míg ő a halált látja felszállni a völgy homályával.

A gépkocsi átrobog Susán, a Doireon épült ósrégi városon, melyet a rómaiak alapítottak. A hegyek anynyira megnőttek, hogy szinte agyonnyomják a homályba vesző síkságot. Susa pedig félredobódik, mint egy kiolvasott ujság. A síkon már gyorsabban haladnak : ott van már Turin, abban a felséges cirkuszban, melyet az Alpok alkotnak távolról, melyeknek fehér hava a nyugvó nap fényében ibolya- és rózsaszínűre festi magát.

— Költse fel őket, — szól a hölgy. — Úgy alusznak, mint a mormoták.

— Nem merem felköltetni őket.

— Akarja, hogy én költsem fel?

— Akkor inkább én. Én bizonyára gyöngédebben fogom tenni.

Az úr a szócsövön át utasítja a soffórt, hogy hajtson egyenesen a portanuovai pályaudvarhoz. A városban már kigyúlt a világítás, a villanyos izzólámpák egymásután vetik le nyers, erős fényüket a gyermekek arcára.

A Corso Vittorio Emmanuelen, mely a pályaudvarhoz vezet, végre az úr kénytelen felköltetni a gyermekeket:

— Kicsikék! Gyermekeim!

Oly gyöngédre fogta hangját, mint mikor a gazdasszony összehívja csibéit és galambjait, hogy szemet adjon nekik. A gyermekek azonban nem mozdulnak s a hölgy gúnyos megjegyzéseket tesz férjének. Mikor az autó megáll, a gyermekek még mindig alusznak. Kiszáll tehát az úr és karjain emeli le őket, mint valami becses terhet; mielőtt letenné, homlokon csókolja és gyöngéden felrizza őket, hogy meg ne ijedjenek a nagy fénytől, mint az anya rázza csecsemőjét, ha nevetést akar kicsalni belőle.

— Mennyi ceremóniát csinál velük! — mondja epésen a kutyás hölgy.

— Ó! — szólal meg először Annette — itt olyan fényesség van, mint a templomban ünnepnap.

— Ez Róma? — kérdi Filibert.

Széles és egyenes utcák, ragyogó üzletek, gördülő, csilingelő villanyosok, fogatok és autók, jövő-menő néptömeg: mindez oly látvány, amilyent az ő szemük még sohasem látott. Az ő szemük eddig nem látott egyebet, mint falvakat, mezőket, erdőket, patakokat, hegyek havát. Annette testvérebe kapaszkodik; ez a nagy forgatag félelemmel tölti el. Filibert is kevésbé bátornak érzi magát, mint a Mont-Cenis hágóján.

— Hamarosan önnél leszek — szól az úr a hölgynek — a szállónkban, ahová az autó elviszi önt. Én meg-

vacsoráztatom ezeket a gyermekeket és vonatra teszem őket.

— Egyszerre de nagy apai hivatás szállta meg önt !
— gúnyolódik a hölgy.

Az úr beviszi a két apró kereszttest az étterembe és vacsorát rendel nekik. Annette és Filibert sohasem evett ennyi fogást egyszerre : jól föleresztett levest, mely bizony nem ér föl a jó vastag szavojai levessel, mely tele van zöldséggel és a kanál megáll benne ; aztán paradicsommártással leöntött makarónit, párolt marhasültet és szárnyast. Az inyenc Annette el van ragadtatva és szemei csillognak az élvezettől. Az úr udvariasan föl-vágja neki a húst, tanítja bánni a villával, melyet Annette nem szeret és szívesen cserélné föl a tiz ujjával. Tamás bácsinál Pierrelongueban az ember nem eszik ilyen finom dolgokat, de eszik úgy, ahogyan kedve tartja, minden parádé és teketória nélkül, ami pedig igazán sokkal kényelmesebb.

Filibert egészen elmerült magában és alig-alig nyúl az ételhez.

— Mire gondolsz, Filibert? — kérdi félenken az úr kis vendégét.

— A pápára gondolok. Van neki annyi enni, mint nekünk?

— Mit akarsz a pápával?

— Mi meg akarjuk őt szabadítani, de már csak ketten vagyunk. A lanslebourgi úton még negyvennél többen voltunk.

— Ő nem kívánja, hogy megszabadítsák, de önkéntes fogságában az egész világ szíve vele van.

— A világ szíve ! . . . — ismétli Filibert lángragyúlva.

— Most pedig, kedves gyermekeim, keressük meg a modanei vonatot. Mindjárt megváltom a jegyeteget.

— A modanei vonatot? Minek? Hiszen mi Rómába megyünk. Oda is vasúton kell menni?

— Persze, persze, de én titeket haza akarlak szállítani, azért keresem a modanei vonatot.

— Mi nem akarunk hazamenni.

— Három óra alatt Modaneban vagytok, onnan pedig Avrieux már nincs messze. Ti magatok mondtátok.

— Mi nem megyünk Avrieuxbe.

E párbeszéd alatt egy vonat robogott be a pályaudvarba. A fékezés folytán a kerekek fülsiketítően csikorognak, vijjongó éles füttyök fokozzák a zajt. S mikor a vonat lármája elül, friss gyermekhangok töltik meg a nagy csarnokot. Nini, hiszen ez a jól ismert ének: «Dicsőség a világ főpásztorának!» A vasuti kocsik ajtaiban, ablakaiban csupa gyermek, csillogó szemmel, énekre nyitott szájjal. Valóságos virágfüzére az ifjúságnak. Ezek aztán a nagyszerű utasok! Franciaországból jönnek; de vajjon hová mennek ezek az apró franciák, akik kórusban éneklik a pápai dicshimnuszot? Filibert és Annette tágra meresztik szemüket és előre hajolnak, hogy jobban lássanak. A vonat és a perron közt van ugyan korlát, de ezt is ellepi a tömeg, mely látni akar.

— I pelligrini! I pelligrini! — kiabál a nép körülöttük.

— Mit mondanak? Mit mondanak?

Az úr, aki kézenfogta a két gyermeket, hogy a nagy tolongásban el ne veszítse őket, lefordítja nekik a tömeg kiáltását:

— Ezek kis zarándokok.

— Hová mennek, nem tetszik tudni?

— Nem tudom. De várjatok, itt mellettünk is róluk beszélnek. Azt mondják, Rómába mennek, köszönetet mondani a pápának. Ezek az első áldozáshoz járulandó gyermekek, akiket a pápa azzal tüntet ki, hogy vára-

kozási idejüket megrövidítve, ő maga fogja nekik Istent nyújtani.

— Ők is Rómába mennek ! — kiált Filibert elragadtatva. — Nagyságos úr, nagyságos úr, kérem szépen, tegyen bennünket erre a vonatra. Mi is velük megyünk.

Hangja remeg, hangja esdekel. Miként a pierrelonguei tejesasszonyra, miként a lanslebourgi öreg papra, miként a montcenisi menedékházbeli útmesternére : úgy szuggerálja rá akaratát hangja erejével és szeme tüzével most az automobilos úrra is.

— Talán ostobaságot követek el. De ezzel a fiúval Isten van. Gyermek, ne mozduljatok ebből a sarokból. Megyek, megváltom a jegyeteget.

Nem is mozdulnak a helyről s az úr pár perc múlva ismét ott terem.

— Itt a két jegy Rómába. Vigyázzatok rá, mert ezzel mentek és vissza is jösztek. És itt van nektek egy kis pénz is.

— Ó, nem, köszönjük ! — tiltakozik Filibert. — Csak a jegyeket fogadhatjuk el.

— Rábízlak benneteket erre a tisztelendő úrra, aki tiszteletreméltónak és komolynak látszik. Abbé úr, önre bízom ezt a két új zarándokot. Legyen rájuk gondja, nagyon kérem. Visszajövet Modaneban kell kiszállniok az alagút után. Hogy hívják szüleiteket? Táviratozni akarok nekik. Duchêne Anthelme, Avrieux, helyes, fölírtam a noteszembe. Most pedig Isten megáldjon benneteket ! És gondoljatok néha rám, akinek nincsenek gyermekeim.

Megöleli őket, Filibert pedig azonnal lerója hála-tartozását :

— Kérni fogjuk a pápát, hogy a kis kutya rühöt kapjon és hogy önnek gyermeke legyen.

Aztán Filibert és Annette hangja belevegyül a kis

zarándokok himnuszába : «Dicsőség a világ főpásztorának !» Nem tudják a szöveget, a dallamot még kevésbé, de azért csak fujják, a szájak mozdulatait követve. A vonat füttyül, a vonat indul.

Ime tehát elmentek Rómába, Itália kék éjjelében...

Annette nincs meglepve, hiszen Filibert mindent előre látott és Filibert csodákat művel. A Mont-Cenis-n találunk egy autóbilt, az étteremben találunk vacsorát, a pályaudvaron találunk egy római vonatot. A dolgok mennek maguktól. Ha majd kiénekeltek magukat, nem lesz egyéb dolguk, mint aludni.

És Filibert Rómáról álmodozik és a pápáról, akit holnap meg fog látni. És mégis szomorú — miért? Ő nem tudja, de én tudom. Azért, mert ő már nem hadvezér, ő már csak közkatona, a zarándoklók hadseregében. És sajnálja a hegyet, ahol még egy hadseregnek parancsolt . . .

XI.

A hajsza tovább folyik.

FONTANETTE, a harangozó, aki ott bicegett kip-kopogva a menet végén, pont az alpesi vadászok előtt, egy percre sem engedte magát eltéríteni az atyai hajszától. Míg a tömeg az aeroplán körül tolongott, bámészkodva, ő egyszerűen odament és megszámlálta a gyermekeket; Jean-Baptiste nem lévén köztük, folytatta útját, kezében a kolomppal. Az ő tornyából reggelente úgy röppennek ki a harang hangjai, mint a fürge vidor madarak. Ő látja őket kiröppenni és felszállni s ez a láthatatlan repülés teljesen kielégíti az ő felmagasztosult szívét; másféle repülésekre ő nem kíváncsi. És míg Duchène Anthelme javítgatta a repülő szörnyeteget s míg Anthelme testvére, Tamás, vállalkozott a felszállásra, Fontanette baktatott tovább egyedül, húzva hol az egyik lábát, hol a másikat, a montcenisi menedékház felé. Nem ma esik meg először, hogy a lomha, teknősbéka ér legelőbb a célhoz. S ime a mi Fontanettenünk már ott ballag a két bástyatorony közt, ügyet se vetve az olasz carabinieriokra, akik a falak mentén álldogálnak. Odaér a kápolna elé, odaér a szálló elé. És kit lát egy padon? Az ő Jean-Baptiste-ját csöndesen szenderegve és a fellelte virrasztó Catherinet. Öröme jeléül tüstént megrázza kolompját: Ding-ding-dong! És a turisták azt hiszik, hogy ebédre harangoznak. Ugyan még nagyon korán

van ebédelni, de talán a hegyeken szokás korán ebédelni. Catherine, a molnár leánya, felismeri a harangozót. Jaj Istenem, megjött Avrieux! Nyomukra lelték s most jönnek őket nyakoncsípni! Fölrázza Jean-Baptiste-ot, aki riadtan ébred föl.

— Itt van apád, fussunk!

Ámde a harangozó, miután kikolompolta magát, zsebre teszi a kolompot és két kezével egyszerre megragadja Catherine karját és Jean-Baptiste karját. Ő sánta ugyan, de nem suta s egyszerre két foglyot ejt.

— Hehe, megvagytok, kis haszontalanok! Már tegnap óta keresünk titeket a bozótban, a folyóban, az utakon, a falvakban. Gyerünk csak, gyerünk vissza le, Lanslebourgba, mielőtt beestelednék!

— Eresszen minket, Fontanette bácsi!

— Eressz el, papa, eressz el!

— Fogjátok be a szátokat és egy-kettő, előre!

— A pápa vár minket Rómában.

— Törődik is a pápa veletek.

— De mit mond majd Filibert?

— Filibert egy szamárral kölyök.

— Ő gyáváknak fog minket tartani és meg fog vetni.

— Majd nyakoncsípi őt is a csendőrök, mint csavargót.

— Maga nem ismeri Filibert-t; ő bizonyosan meglátja a pápát.

— Elég volt az ostoba beszédből, előre! Hallgassatok és engedelmessédjétek!

És viszi erős markában a két kis bűnöst, akik siránkoznak, ellenkeznek és hiába próbálnak kiszabadulni szorításából.

— Mit kínozza ezeket a gyermekeket? — szól oda egy turista.

— Hogyne, ők megszöktek hazulról. Én nem bán-
tom őket, az úr pedig törődje a maga dolgával.

Fontanettenek széles válla van, bikanyaka és szilajon forgó szeme. Csak akkor szelíd, mikor harangoz. A turista jónak látja elhallgatni.

A carabinieriik hadarnak valamit Fontanette orra alá taliánul, Fontanette pedig felel nekik az ő tájszólásán, melyet amazok nem értenek. Kétféle nyelven pedig nehéz vitatkozni. Végre kijut a falak közül s megy, egyre vonszolva magával két foglyát. Bicegése még jobban erősödik, de karjaiban hatalmas izmok vannak.

Micsoda szekér az, mely ott jön eléjük azzal a sűrke lóval? A manóba, ez a molnár kocsija, két ülése tele népséggel: az elülsőn a molnár, a felesége, a plébános és a kövér Tiénon, akit csaknem agyonszorítanak; a hátsón Anthelme, Pernette és a tanító. Ennyien maradtak a nagy hűhóval kezdett és népes hajszamenetből, mely Lanslebourban meggyarapodva a mindenféle vásáros népséggel, megrohanta a hágó lejtőjét a kis keresztetek üldözése céljából. Mióta Tamás elrepült, a csapat feloszlott. Láttak aeroplánt, megtalálták a gyermekeket, az expedíciónak tehát vége; most már nincs egyéb tennivaló, mint hátra arc !-ot csinálni és még az éjszaka leszállta előtt elérni Lanslebourgot, ahol majd meghálnak. De bocsanat! Még hiányzik Filibert, Annette, Jean-Baptiste és Catherine! Ez a négy tökéletesen elveszett. Hát őket nem keresik meg? Ó dehogyanem, a szüleik majd megkeresik. Ott a molnár szekere, az majd elhozza őket.

— Nem, nem, mind együtt megyünk! Mindnyájan testvérek vagyunk! — tiltakozik a pap.

A tanító is hirdeti:

— Mindnyájan szolidárisak vagyunk!

De nem hallgattak rájuk. A lelkesedés lelohadt és

mindenki már csak magamagával törődik, a maga vacsorájával, a maga éjszakai nyugodalmával. Már eleget kutyagoltak s az út épp olyan hosszú visszafelé, mint jövet.

— Dehogy is, dehogy is! Visszamenet lefelé visz az út.

Az mellékes. Általános «meneküljön, aki tud!» következik és az egész had, mely a hágó tetején együtt volt, megindul lefelé a szerpentineken, siralmas rendtelenségben, sorsukra hagyván Anthelmet, a favágót és Pernettet, a favágónét, a molnárt és molnárnét, meg a kövér Tiénont, aki halálra fáradt s akit a kegyetlenül tűző nap kínoz.

— Én nem hagylak el titeket, — jelenti ki Laloze abbé, — míg meg nem találjuk négy kis szökevényünket.

— Én sem, én sem! — fogadkozik a tanító.

Felcihelődnek a szekérre, melyet a vén szürke hűz s a hajsza újra folytatódik. Az üldözők serege ugyan csak megcsappant, mert a zöme takarodót fujt; már nem is látni őket.

Mielőtt elérték volna a menedékházat, a kis csapat megpillant a távolban egy gyalogos embert, két csomag közé ékelve.

— Vagy pedig két öntözőkanna, — véli Anthelme.

— Vagy két gödölye, — mondja Pernette.

De az élesszemű Tiénon egy pillanat múlva felismeri már Fontänettet, a harangozót. De mit vonszol vajjon kétoldalt maga után?

— Catherine! Az Catherine ott balról, nézzék! Jobbról meg Jean-Baptiste!

— Catherine! — visszhangozza a molnár és molnárné.

— Filibert-t nem látjátok? — kérdi félénken Pernette. — És nem látjátok Annettet?

— Azok nincsenek ott.

— Hát hová lettek, Úristen?

Nagy örömkialtásokkal érnek egymáshoz. De még nagyobb öröm volna a viszontlátásban, ha nem volna ott az a favágó és felesége, akiknek a magzatjai teljesen eltűntek. Fontanette meséli, hogyan történt.

— Egy padról szedtem fel őket. Rakjátok csak fel a kocsira őket, mert nem akarnak hazamenni. Majdnem kitörték a karomat. Kis hija, hogy meg nem haraptak.

A molnár és felesége leánykájuk nyakába esik :

— Catherine ! Catherine !

Catherine hagyja, hogy ölelgessék, csókolgassák, de egyáltalán semmi örömet nem mutat s Tiénontól úgy fordul el, mint egy kiátkozottól. Ő arról ábrándozott, hogy meglátja a pápát s hogy az ő szentséges kezéből veszi majd az Úr Jézust s most ezek itt azt hiszik, hogy valami óriási öröm neki, ha erőszakkal hazaviszik Avrieuxbe ! Szívből irigyli a két kereszttest, akik most egyedül folytatják a kereszties hadjáratot ; egész lelkesíve ott van velük, míg ezek itt azt hiszik, hogy ő itt van. Ami a kis Jean-Baptiste-ot illeti, ő abbahagyott minden ellenkezést, mert már elfogyott minden ereje.

E sovány, egyoldalú érzelmi kitörések után Antheleme faggatja a harangozót :

— Hol van Annette és Filibert?

— Nem láttam sem egyiket, sem másikat.

— Nem voltak ezekkel?

— Nem voltak ezekkel.

Pernette felemeli kötényét, hogy belerejtse szemeit. Catherine észrevette ezt a mozdulatot s azonnal vigasztalására siet :

— Én tudom, hol vannak.

— Mondd hát hamar !

— A pápa szobájában vannak.

— A pápa szobájában? Hogy lehet az?

— Velük akartam menni, de vigyáznom kellett Jean-Baptistera, aki elaludt a padon s azért meghoztam ezt az áldozatot.

Ez a gyermek kötözni való bolond! A molnár és molnárné már komolyan aggódni kezdenek miatta. A keresztes hadjárat nyilván megkeverte az eszét. Jobban ellenőrizni kellene a klerikális oktatást. A pápa szobája most a Mont-Cenis-n van; úgy járnak bele ki-be, mint a malomba, minden meghívás nélkül! Ki hallott ilyesmit?

— Figyelj csak, Catherine, — lép közbe a plébános. — A Szentatya Rómában lakik, azt tudod jól, úgy-e? Tehát nem lehet a Mont-Cenis-n.

— De hiszen nem ez a pápa van ott.

— Vigyázz csak, Catherine, csak nem akarsz eretnokségbe esni? Nincs két pápa a földön.

Catherine méltatlankodik: hithűségében gyanúsítják, mikor ő vértanuságra áhítozik.

— A pápa eljött a menedékházba, hogy meglátogassa a császárt.

A tanító előtt kezd világosodni az ügy:

— Ahá, kezdem érteni: Catherinenak igaza van. VII. Pius átkelt az Alpokon, hogy fölkenje Napoleont. S ma is mutogatják a szobáját a menedékház vendégeinek.

A plébánosnak is eszébe jutnak a papnevelőben tanultak:

— Egy más alkalommal is megszállt a moncenisi menedékházban s akkor fogságba vetették.

— Helyesen, — mondja a tanító.

S erre máris újra kezdik a vitatkozást, elkülönülve a többitől. Disputálnak a konkordátumról, a pápáról, a forradalomról és a szeparációs törvényről.

— Messze van ide az a szoba? — tudakozódik Anthelme.

— A menedékház ott van ni, látják?

— Asszony, gyerünk gyorsan, keressük meg őket. Pernette zsörtölődve követi. Hogyan is mulasztana el egy asszony egyetlen alkalmat is arra, hogy jelenetet csináljon?

— Igen, ha nem loptad volna az időt annak a masinának a kijavításával, idejében odaértünk volna. De persze, neked van gondod az egész világra, csak miránk soha, soha!

— Hiszen megtaláljuk őket mindjárt a pápa szobájában, itt közel.

— Ha ugyan már tovább nem szöktek.

Vitatkozva halad tova a házaspár.

— Sok szerencsét! — kiált utánuk a molnár és molnárné és Fontanette, a harangozó, akit feltoltak a szekérre Catherine-nal és Jean-Baptiste-tal együtt.

Az út széles, meg lehet fordulni a szekérrel. Gyí te, öreg szürke! Ma éjjel Lanslebourban hálnak, holnap már Avrieuxben. A hágón otthagyták őket egy csomóban, most ők hagyják ott a többieket, az természetes. Hívják a plébánost és a tanítót: üljenek vissza a kocsira és térjenek vissza velük. A tanító és a pap még mindig vitatkoznak és fülük botját se mozzatják a körülöttük folyó jövés-menésre; számukra most nincs más kérdés, mint az, vajjon Napoleonnak volt-e hite, mikor aláírta a konkordátumot.

— Üljenek föl, üljenek föl! Siessenek!

— Bonaparte hitt Istenben.

— Bonaparte istennek hitte magát.

— Jóságos ég! — kiált a molnárné, — milyen nagyszerűen beszélnek az urak!

Hogy elhallgattassa őket, Fontanette előhúzza zse-

béből a jó öreg kolompot s teljes erejéből furioso rázza. A két ellenfél még magasabb hangon próbál kiabálni, de a kolomp őrült zajától lepipálva, abbahagyják a disputát.

— Üljenek föl! Tessék felülni! Siessenek!

Abban a pillanatban, mikor fölkecmeregnek a molnár kocsijára, észreveszik mindketten, hogy Anthelme és Pernette nincs ott.

— Hol vannak? Nem tudjátok?

— Lementek a menedékházba, megkeresni Annettet és Filibert-t.

— És ti magukra hagyátok őket?

— Persze. Mi megyünk haza.

— És nem szégyellitek magatokat ezért a gyáva megfutamodásért?

— Mi visszük haza gyermekeinket.

— De ők még keresik az övéiket. Hát csak menjetelek. Mi megyünk a favágóék után.

Catherine és Jean-Baptiste velük akarnak menni; erőszakkal kell őket lefogni. A pap és tanító pedig leszállván a kocsiról, nyakukba veszik a lábukat és csakhamar utól is érik Anthelme-éket abban a percben, mikor azok éppen a bástyatoronyhoz értek. Nem is haragudnak, hogy hasznukra fordíthatják az alkalmat és megnézhetik a pápa szobáját.

A mi négy utasunk bekopog az öreg baráthoz, akitől aztán megtudják, hogyan mentek tovább a gyermekek.

— Egy szép autó viszi őket Turinba.

— Turinba? Hogyan érjük őket utól?

— Itt az autóbusz, azzal elmehetnek Susáig. Ott vonatra ülnek.

A mi négy utasunk megrohanja az autóbuszt.

— Négy helyet! Nekünk négy hely kell.

— Előbb váltsák meg a négy jegyet.

A mi négy utasunk kiforgatja zsebeit. A plébánosnak egy fillérje sincs, tegnap egy vándorlónak adta utolsó garasát. A tanító nagy keservesen összekotor mellényzsebeiből 2 frank 50 centime-nyi összeget. Perntennek van 24 centimeja, a derék Anthelme pedig hosszas kutatás eredményéül csak azt a piszkos papírcsomót tudja felmutatni, melyet az aviatikus adott neki jutalmul a gép megjavításáért. S a mi négy utasunk riadtan néz össze.

Az autóbusz kalauza elkapja a papírcsomót, melyet Anthelme megvert kutyaként nyujt át neki.

— Öt, tíz, húsz líra. Ez sok. Fejenkint csak 3 ½ líra jár. Tessék, itt a visszajáró pénz.

Hát ez a piszkos rongycsomó — pénz! Mind a négyen ámuldoznak; a tanító magyarázgatja, hogy egy líra annyi, mint egy frank.

Susában, ahol az autóbusz leteszi őket, már az éjszaka fogadja őket. S még mindig a papírcsomóból fizetve, beülnek az éppen Turinig menő vonatba.

A turini pályaudvaron azonban — hogyan jussanak Annette és Filibert nyomára? A tanító megkérdezi egyik-másik poggyással megrakott facchinót, ezek azonban egy kukkot sem értenek a beszédből és összes válaszuk egy szeretetreméltó, üres és banális vigyorgás. Egyszer csak azonban a plébános fölfedez egy arramenő reverendát. Utána iramodik és megszólítja pályatársát:

— Nem látta az én kis híveimet?

Az olasz pap hallja, de nem érti a kérdést, pedig tud franciául.

— Az ön kis híveit?

— No igen. Annettet és Filibert-t. Én az avrieuxi plébános vagyok.

A mi jó papunk azt képzei elfogultságában, hogy az egész világ tud a keresztes hadjáratról s hogy egy

olyan nagy városban, mint aminőnek Turin látszik, az emberek okosabbak, mint másutt.

— Annettet és Filibertet? — ismétli ámulva a neveket az olasz pap.

— Igen, azokat a kis zarándokokat, akik Rómába akarnak menni a pápához.

Ezzel már fején találta a szeget.

— Ah persze, persze! Hogyne! A zarándoklat már tovább utazott. Ott voltam, mikor elindultak innen, pont három órával ezelőtt.

— Bizonyos ön abban, hogy tovább utaztak?

— Persze, persze! Hogyne! Egyenesen Rómába mennek. Énekszóval indultak. Fölséges látvány volt.

Erre a mi négy utasunk époly riadtan néz össze, mint a montcenisi menedékháznál, mikor azt hitték, hogy nincs pénzüik.

— Megyünk utánuk Rómába! — dönti el az ügyet Laloze abbé, aki igazán beválnék harcos katonának.

Mussillon úr helyesel:

— Igazán nem lesz ellenemre, ha meglátom Garibaldi városát.

— De nincs több líránk, — veti ellen Anthelme, üres kezeit mutatva. — A bőségszaru kiürült.

Hát itt állnak egy fillér nélkül ilyen nagy városban.

A plébános csak úgy találomra egy nyitott pénztárablakhoz lép és tudakolja, mibe kerül az út Turinból Rómába. Egy barátságos tisztviselő jó franciasággal felvilágosítja:

— Harmadik osztályon 21 líra 20 centesimo, abbé úr.

— Köszönöm, köszönöm, az igazán nem sok.

Arcán azonban oly kétségbeesés ömlik el, hogy egy úrhölgy, aki épp mellette állott, észreveszi nagy zavartságát.

— Talán Rómába szándékozik, abbé úr?
— Igen, oda szeretnék utazni.
— Óhajtja, abbé úr, hogy megváltssam jegyét? Én ugyan Flórenben kiszállok . . .

— De mi négyen vagyunk, asszonyom.

A hölgy kissé meghökken a szám hallatára, de nem habozik sokáig :

— Tehát váltok négy jegyet. Azonkívül fogadja kérem ezt is.

— A jegyeket szívesen és köszönettel fogadom, asszonyom. De pénzt nem fogadhatok el.

— Majd elmond érte főtisztelendőséged egy-két misét, azzal engem nagy hálaóra kötelez.

— De ön nem ismer engem, asszonyom.

— Sőt ellenkezőleg : én ismerem önt. Ön nem hasonlít a mi papjainkhoz, kivált a firenzeiekhez, rómaiakhoz és nizzaiakhoz legkevésbé. Azok mőzestábla-gallérkát, diszköpenyt, csatos cipőt és kesztyűt viselnek. Az ön talárja pedig foltozott és festéktől tarka.

— Én festő vagyok, asszonyom, — magyarázza szerényen Avrieux plébánosa.

— Reverendája elárulja. Imádkozzék értem, abbé úr ! Imádkozzék, mert nagyon rászorulok. Én öreg vagyok és elhagyatottan élek, mert ifjúságomban mindent elkövettem, hogy öregségemben elhagyatottan éljek.

— Megigérem, asszonyom. És imádkoztatni fogok önért Annette-tel és Filibert-rel is, akik nagyon jól tudnak imádkozni.

A hölgy tétova mosollyal felel : ezek a nevek neki mit sem mondanak. És udvariasan megmutatja nekik a római vonatot.

— Siessenek, a vonat azonnal indul.

S íme, a mi négy utasunk elrobog az Örök Város felé.

XII.

Mindenkinek más-más Róma.

SA MI NÉGY utasunk másnap, szerdán este, semmi feltűnést sem keltve, az Örök Város földjére lép. Meg vannak törve, össze vannak zúzva, tagjaik elzsibbadtak és megmerevedtek, szemük tele füsttel, orruk tele füsttel, mert ez az olasz szén különlegesen gyalázatos és sűrű korma alattomosan és álnokul betolakodik egészen az orr csatornáiba.

Pisában, ahol át kellett szállniok, elvették a vonatot és a Firenze felé menőbe ültek be, ami alaposan meghosszabbította utazásukat és kellemetlen civakodásokra szolgáltatott okot az értelmetlen vasúti kalauzokkal, akik nem tudnak franciául. És kimerültségük valami önkívületi állapotá zsibbad s ül rajtuk, mint a kőd a rónán.

Látták a nyugvó nap fényében a buja, zöld mezőket, melyeket parasztember létére Anthelme azonnal föl is becsült minőség, mennyiség, érték dolgában; láttak sárga, dús, sűrű gabnatáblákat, melyek már megérték az aratásra, — mennyivel korábban, mint a Maurienneben! — és látták a hegyoldalakon épült fehér házakat, melyek úgy függnek ott, mint a szárított virágfüzerek, valóságos terrasz-falvak. Lebke kék pára finomítja el körvonalait e virágos völgyeknek, melyek apró hullámokban húzódnak, míg végül a messze hát-

térben beletorkollanak a hegyekbe, melyek már alig láthatók az arany színű párafátyolban. Kevéssel azután láttak a mályvaszín szürkületben — mely készült elhalni a földből felszálló árnyak lassú és biztos nyomása alatt — láttak egy óriási boglyát és sok-sok apró boglyát, erre-arra elszórva a síkon.

— Róma! Róma! — kiáltoztak ekkor mellettük a kocsiban.

Róma itt van! Az ember beleér anélkül, hogy észrevenné, mint ahogy az ember egyszerre, tudtán kívül Olaszországban találja magát a Mont-Cenis hágóján. Az utasok a poggyászuksnak esnek, hogy összeszedjék s felkészüljenek a kiszállásra. A mi négy utasunk — nem lévén semmi poggyászuks — ráér nyugodtan szemlélődni.

Hát azok a boglyák nem egyebek, mint kupolák s azok a kupolák nem egyebek, mint templomok kupolái!

— Én láttam képen a Szent Péter-templomot, — mondja a plébános.

A pályaudvarból kiléptükkor a szürkület már átolvadt az estbe és Róma nem egyéb, mint egy gáz- és villanylámpákkal kivilágított nagy város. A mi négy utasunk megáll és vár. Mire vár? Nem tudják. Végignézik a szállodai omnibuszok fölvonulását s nem mernek beszállni a túlságosan elegáns kocsikba. Már az utolsók is elhajtottak s a mi négy utasunk megdöbbenve és riadtan nem mozdul helyéből. Maradt ugyan még ott hátul egy hitvány jármű, bőrfüggönyökkel, de olyan szegényes, olyan nyomorúságos és eleje fogva egy jámbor állat, de olyan kehes és olyan fantasztikus, talán paralitikus, vagy mondjuk ki: olyan rokkant egy gebe, hogy a molnár szürkéjével egy napon említeni sem lehet. Ez az alkalmatosság okvetlenül szerény és olcsó fogadót jelent. A bőrfüggönyökön pedig a tanító

nem minden vesződség nélkül ezt a follirast betuzi ki :
Albergo di Savoia.

— Szavoja? Hát hiszen ez a mienk ! Ez kell nekünk!

— Ez a fogadó nem lesz drága, — reménykedik a plébános, aki az erszényt szorongatja.

Beszallnak a No-bárkájába, melynek kocsisa vagy néma, vagy pedig bolcsesegbol avagy esetleg kozmbosegbol nem beszél egy szót sem. Hát indulunk vagy nem indulunk? No végre indulunk. A jármű docogesnek ered. De ennek a városnak se vége, se hossza ! Egyre más és más utcába fordulnak s ezektől a borfuggonyoktol az ember nem lát abszolúte semmit. Aztán egy folyó hídján mennek át ; a folyó nagyobb mint az Arc, mely Avrieux mellett folyik. Egy jó ra mulva a gebe, mely idáig is alig mászott, egyszerre végleg megáll. S ami négy utasunk leszáll egy utcában, mely határozottan hasonlít Avrieux egyetlen utcajához. Ebben a Róma városában nincs semmi különös, semmi megkapó, gy hogy már elmult a felenkseguk is és visszanyerik nbizalmukat, mintha csak otthon volnának. Sőt Laloze abbé némi vakmerőségét is tanusít, amint jó szállást követel. Egy pillanatig sem kételkedik abban, hogy talán majd nem értik meg az  franczia beszédét s önbizalma tetézett jutalomban is reszesul.

— Maguk szavojaiak? ! — kiált ugyanis az *osteria* gazdája. — ljenek le és igyanak !

— Mi valóban szavojardok vagyunk, — válaszol a tanító kellemesen érintve, — de hogyan tudja n ezt, hacsak nem varázsló, mint pierrelonguei Tamás, aki elrepült a levegőbe?

— n Bozelbe való vagyok ; maguk maurienneiek, n pedig tarentaisei. Azonnal megismertem a tajszolasukat.

Kölcsönös rvendezo üdvözlések, — aztán a gazda

előhoz egy palack vino dei Castellit, melyből úgy töltenek, hogy egy sás-zsinórt meghúzva lehajlítják a palack nyakát.

— Úgy-e pompás? — kérdi, nyelvével csettengetve.

— Kicsit vastag, — jelenti ki őszintén Anthelme. — nyúlós, ragadós, beragasztja az ember száját. De szőlő-íze — az van.

— Eh, a patvarba, hát hisz' annyit nem ér, mint a saint-jeani vagy a montméliani. Azonban mondjátok csak, mi járatban vagytok erre?

Pernette felel a kérdésre :

— Eljöttünk megkeresni a gyermekeinket.

Másnap, kora reggel a plébános kisurran az utcára, mely már aranypárában úszik. Itt a reggelnek már délszíne van.

— Hová szalad, abbé úr?

— Megyek misézni a Szent Péter-templomba.

— A Santa Maria di Trastevere két lépésnyire van innen, abbé úr. Mi itt vagyunk a Trastevereben.

— Én csak a Szent Pétert ismerem.

Ő látta azt képen. S mily szerencse : a Szent Péter sincs messzire. Megmutatják neki az utat : menjen ezen az utcán végig, ott kijut a Via della Lungarába, azon sétáljon egészen egyenesen, aztán a folyó partján meglátja a San Spirito kórházat, azt jobbkéz felől hagyva a Borgo San Michele sikátoron át kilyukad a Szent Péter-tér oszlopcsarnokában. És a mi papunk, nem minden nehézség nélkül ugyan, de csakugyan ott lyukad ki a nagy téren, mely hatalmas kört alkot az óriási bazilika előtt. Ez volna a Szent Péter? ez a templom? Hová lett a dóm? Hiszen itt nem látni egyebet, mint egy homlokzatot, mely kétségbeejtően egyhangú, dacára az óriási szobroknak a tetején, melyek mintegy táncolni látszanak rajta. Ami a szökőkutakat illeti,

melyek Róma zenéjét teszik, — hát hogy azokat megcsodálja valaki, ahhoz szükséges volna, hogy ne legyen avrieuxi plébános és ne lakják a Saint Benoît-zuhatag tőzsomszédságában. A szavojárdok kissé hitetlenek és nem hagynak magukkal akármit elhitetni; ők előbb meggyőződnek a nekik elbeszélte dolgok igazságáról és mikor már meggyőződtek, akkor már későn van nekik föllelkedni.

Fölmegy az előcsarnokba, belép a főkapun. Egy cicerone, aki már lesett rá, ráveti magát és mutat neki a földön egy márványlapot :

— *Qual è la lingua che parlate, monsignor?*¹

— Én nem vagyok monsignore, én az avrieuxi plébános vagyok, — feleli abbénk egyszerűen.

Nem tudja, hogy Olaszországban minden pap hamarosan monsignore lesz. Erre a cicerone, megtudván ebből a látogató hazáját, a legtisztább francia nyelven, tudori hangon fejti ki kábító ékesszólását :

— Ezen a márványlapon koronázták meg a pápák a császárokat. Nagy Károlyt is itt kenték föl.

Ez az ember igazán nagyon udvarias, barátságos, szeretetreméltó és művelt úriember. A plébános, hogy elismerését kifejezze ez udvarias bánásmódot, most a maga részéről adja le a történelmi adatokat neki :

— Nekünk is van Avrieuxben egy császárunk, mint önöknek. Kopasz Károlynak hívták. Az orvosa mérgezte meg. A Szedeciás zsidó.

A cicerone megrökönyödik : azt hiszi, hogy egy olyan archeológus papra bukkant, aki jobban van informálva a múlt történelmi eseményeiről, mint ő, — ennél fogva köszönés nélkül odébb áll.

— Megsértettem talán? — kérdi magában aggódva.

¹ Milyen nyelven beszél, monszinyór? (A főpapok titulusa. — Fordító.)

a plébános. — Ez vagy zsidó, vagy orvos. A fajok és a foglalkozások mind érzékenyek és ingerlékenyek. Ezekben a hegyentúli országokban, úgy látszik, legjobb befogni a száját és kissé diplomatikusnak kell lenni.

Megindul a templomban, róni kezdi a főhajót, nem vetvén ügyet annak hosszúságára. A színes márványok, a dús aranyozások láttára engedékenyen, leereszkedően ebben a mondatban formulázza meg benyomásait :

— Határozottan, ez igen gazdag.

Ám, miután már jó sokáig járkált, egyszerre az az érzés lepi meg, hogy úgyszólván semmit sem haladt előre, olyan messze van még a kupola. Riadtan megfordul, s olyan elhagyatottan, elveszetten, elszigetelten találja magát, mint egy árva magányos fa a nagy róna közepén. Akkora távolság van közte és a kapu közt, mint közte és ama mennyezetféle közt, melyet a kupola alatt pillant meg, négy csavart oszlopával.

— Az én egész falum mindenestül elférne itt bent, — vallja be őszintén magának, de némi bosszúsággal. — Az avrieuxi torony beléphetne ezen a kapun, anélkül, hogy meg kellene hajolnia. Nagyszerű építész lehetett, aki megépítette ezeket a falakat és ezt a hajót ilyen egymástól távol eső pillérekre rakta.

Megy, megy tovább, végre odaér a rácsozathoz, mely Szent Péter sírját övezi a csoda-kupola alatt. Bocsásd meg neki, jó szent Péter, hogy tudatlanságában elmegy melletted, anélkül, hogy üdvözlne ! . . .

Elcsípvén egy sekrestyésfélét, aki gyertyát gyujtogat egy oltáron, bőbeszédűen kezdi neki magyarázni, persze franciául, hogy ő misézni akar egy hölgy különös szándékára, akit ő nem ismer, hogy ezzel lerója tartozását, mert ennek a bőkezű hölgynek köszönheti, hogy ideutazhatott a tanító úrral, meg Duchène Anthelme-mel és Pernette-tel, a turini állomástól Rómáig,

hogy felkutassanak két gyermeket, akik talán a Vatikánban vannak. És hogy annál jobban megértesse magát, egyre hangosabban beszél. Ám a sekrestyés elillan a hosszas magyarázat közepette. Csakhogy a plébános is a sarkában van s tovább fejtegeti a fülébe az expedició célját.

— Nem hagyhatom híveimet a bajban. Filibert és Annette, így hívják a két kis szökevényt. Kérem, ne szaladjon annyira és adjon nekem miseruhát.

A sekrestyés megdöbbenve még gyorsabban szalad, egy szó felelet nélkül, a sekrestye cszlopos folyosójára, ahol elfogja egyik kollegáját, aki egy rangfokozattal magasabban van az egyházi alkalmazottak hierarchiájában, s mutatja neki támadóját, ujjával homlokára mutatva.

— Misézni jöttem, — ismétli Laloze abbé udvariasan annak is.

Ezúttal illendő feleletet kap a saját nyelvén :

— Kicsoda ön, abbé úr?

— Kicsoda vagyok? Az avrieuxi plébános vagyok.

— Avrieux? Nem ismerem. Van misézési engedélye?

— Nekem nincs szükségem engedélyre, — felel önzézetesen, — én az avrieuxi lelkész vagyok.

— Minő bizonyítványokkal tudja ezt igazolni, abbé úr? Bocsásson meg okvetetlenkedésemért ; de nagyon sok idegen jön Rómába és szükség van ellenőrzésre.

Írásokat kérnek tőle, mint a csendőr az elfogott csavargótól. S amint éppen tiltakozni készül, nem talál rá szót, mert egy szempillantással összeméri ennek a clerc-nek¹ fensőségét ragyogó fekete ruhájában, gúnyos és csípős mosolyával, — összeméri a saját foltozott,

¹ Clerc = egyházi alkalmazott, de nem pap.

piszkos, formátlan, zölde reverendájának letagadhatatlan nyomorúságával és legfőképpen, — s itt megfordult — ennek a templomnak óriási voltával, mely őt egészen elnémítja, lenyomja, lelapítja és megsemmisíti. Egy szó nélkül, lehajtott fejjel, alázatosan visszavonul ; mert egyszeriben felismerte a szabályt, a hierarchiát, egy hatalmas és mindenható rendtartást. Útjában, amint ismét elhalad az ismeretlen sír előtt, melyet zárt rács véd, a csoda-kupola alatt, térdre hull és megvallja gyöngegségét, nyomorúságát, tudatlanságát szent Péternek, Krisztus helytartójának, — nem is sejtve, hogy az Apostol ott van eltemetve alatt.

— Ó szent Péter, ime én épp úgy elvesztem Rómában, mint te vesztél el bizonyára, mikor Judeából idejöttél. Te halász fia voltál, én parasztember fia vagyok, aki kopár földet túr. Én nem tudok kievickélni ebből a zürzavarból : segíts kiigazodni ! Az én hazámban, bár szegények is az emberek, de legalább vendégszeretők. A te templomodban éppen nem azok. Annyi oltár van itt mindenfelé, és én nem mutathatom be az isteni áldozatot !

Az imádságtól megkönnyebbül a lelke ; — az imádság mindig megkönnyebbülést szerez. Mivelhogy megaláztatott és szíve megsebződött és szenvedett : most már jobban számot tud adni magának tovább haladtában a főhajó kolosszális méreteiről, melyben az ember kimerül a járásban. Hogy szeressünk és csodáljunk, ahhoz előbb szenvednünk kell, hacsak egy keveset is ; ha sokat, annál jobb ; — akinek a járása nagyon könnyű, az nem mélyed el eléggé és nem érzi a szívét.

Ott áll ismét az előcsarnokban, mely dominálja a teret, ahol a szökőkutak zenélnek. Hová megy most vajjon? A Vatikánba, hogy megkeresse két kis hívét, akiket a pápa bizonyosan megőrzött neki. Megszólítja

azt az udvarias urat, akit az imént megsértett s aki most megint ott álldogál a helyén, tudniillik azt az orvost vagy zsidót, aki egy márványlapot mutatott neki lekötő magyarázat kíséretében s megkérdi tőle az utat a pápa palotájába. Az úr minden neheztelés nélkül elvezeti őt keresztül a nagy téren.

— Ez a kapu, monsignore, a Vatikán kapuja.

S a kalapját tartja eléje borralaló irányában.

— Csak tegye föl a kalapját, kedves barátom, — ajánlja neki a plébános, hogy viszonzozza az udvariasságot és kezet nyújt neki.

Amaz ránéz a pap tenyerére s minthogy nem lát benne egyetlen ezüstpénzt, egyetlen rézpénzt, távozik, de szitkozódva, még pedig olaszul, mert a haragnak az a hatása, hogy anyanyelvén szólaltatja meg az embert. Ám e szitkok kárbavesznek, bármily ékesszólóak és képzetben dúsak is, minthogy a címzett csak mosolyog azok hallatára, bókoknak vélvén azokat. A svájci testőrök, akik a kora reggeli órában még nem tesznek szolgálatot, odacsoportosulnak, hogy jobban halljanak s mire a plébános megmagyarázza nekik a legkisebb részletekig jövelele célját, addigra nekik már tudomásuk van kapzsiságáról, smucigságáról és koldusságáról. Hiába kérdezősködik tőlük Annette és Filibert felől. Hiába jelenti ki nekik, hogy ő a pápával akar beszélni személyesen.

— A Szentatya fogadni fog engem, mert ő szereti a szegény embereket. Ő vissza fogja adni a két gyermeket szüleinek, akik siratják őket.

A svájciak, akik bizony nagyon megszokták az egyházi ruha látását s akik előtt a reverendának csak a violaszíntől fölfelé van becsülete — igaz, hogy a plébánosénak már nincs semmilyen színe, meg hogyan is törődnének egy nyomorult avrieuxi plébánossal? — a svájciak csak nevetnek minden respektus nélkül, még

az a pocakos, vörös holdvilágképű is, aki lomhán hajtja le fejét tollbokrétája fehér hava alatt s úgy tartja az alabárdját, mint egy hegymászó botot. Paprikajancsis az öltözetük, az arcuk pedig nemes, finom. Egy derék altiszt félretolja őket s atyásan szól:

— Forduljon abbé úr a Majordomus monsignore-hoz, ha audienciát akar kapni.

— De hogyan forduljak hozzá?

— Irjon egy kérvényt hozzá, őexcellenciája válaszolni fog.

Őexcellenciája — Majordomus — ezek a káprázatos titulusok egészen megzavarják a szerény plébánost. Bosszankodva távozik tehát, hogy visszamenjen fogadójába, ahol várják bajtársai, akik jóllakván tejes kávéval, nem mertek még kimozdulni. Amint megpillantja őket, visszanyeri önbizalmát és minden fensőbbiségét:

— Irjunk mind a négyen levelet őexcellenciájának.

— Micsoda excellenciájának?

— A Majordomusnak. Egyenesen a Szent-Péterből jövök, sőt a Vatikánból. Gyermekeink nincsenek ott; ha ott volnának, megmondták volna nekem. Az én haditervem az, hogy átkutatjuk az egész várost. Magamnak tartom fönn a templomokat.

A gazda csak úgy nyeli a pap szavait a honi tájszólás miatt s nem állja meg, hogy közbe ne szóljon:

— Akkor sohse ér a végére. Tudja, hány van? Pont háromszázhatvan. Egy egész éven át mindennap más-más templomban mondhat misét.

— Bárcsak mondhatnék valóban! — sóhajt a plébános. — Anthelme és felesége az utcákon fognak kutatni.

— Hát én? — követelőzik a tanító.

— Öné lesz a régi Róma. A lanslebourgi esperes eleget dicsekedett annak fontosságával.

Mussillon úr elégedetten ábrándozni kezd. Caesar haláláról . . .

S a mi négy utasunk mindjárt hadba is vonul, a fogadós jóvoltából fölfegyverkezve néhány éppoly általános, mint homályos útbaigazítással.

— Ez templom? Ez is templom? — kiált a mi papunk egy utcasarkon, fölfedezve a Santa Maria di Trasteverét.

Be is lép Pernette-tel és siet a sekrestyébe, ott talál egy öreg papot, aki erőlködik, hogy megértse, de ez csak félig sikerül ; mindazáltal engedélyt ad neki a miszésre atyai szelidséggel, minden okmány-követelés nélkül, mert ő csak ránéz az emberre és már tisztában van vele. Mise után egészen felüdvülve, megifjodva és felvidulva, nekilát a többi templomok felkutatásának. Pernette azonban nem követi. Őt megzavarja és félelembe ejti ez a város az utcáival, melyek mind más utcákba vezetnek, nem pedig a mezőre ; bizony ő az egész kutatási idő alatt reggel és este csakis a Santa Maria di Trasteverebe fog menni, melynek ugyan nem tudja se a nevét, se a csodás eredetét, hogy tudniillik a Megváltó születésekor forrás nyílt az oltárhelyén. Nagy ragyogásuk dacára is alig veszi észre a homlokzat mozaikképeit : a szent Szüzet a Gyermekekkel és a tíz szüzet, kik közül nyolc égő gyertyát tart, kettőé pedig kialudt, remélhetőleg ezek nem Filibert és Annette élete lángjait jelentik ! Mialatt imádkozik, nézi a szentélyboltozat mozaikját, mely neki óráként szolgál, mert annak aranyán kíséri a nap lassú mozgását. S egy szökőkút nesze, melynek egyhangú csobogását onnan a helyéről hallja, elringatja, közbe-közbe elaltatja őt és szelíden visszaviszi őt a Marie-Christine-erdőbe, ahol a Saint-Benoît-zuhatag mélyebb hangon dübörög. Mikor az árnyék eléri a mozaikképen a Szüzet és Krisztust, összegyűjti imádságos gondolatait, mint a pásztorleány a bárányait, és oko-

san, sohasem térve le az ismert útvonalról, visszamegy a Savoia-fogadóba, ahol azonnal tudakolja, megtalálják-e a gyermekeket. A személyzet már ismeri őt és tiszteletben tartja rögeszméjét : ez egy szerencsétlen anya, akinek bizonyosan meghalt a gyermeke. Nem tudják, mit mond, ő maga sem tudja hiszen, de meg kell vigasztalni szegényt. S a fogadó alkalmazottai így kiáltanak feléje :

— *Bambino, mamma, bambino.*

*

Anthelme elment egészen a folyóig, aztán hátra arc !-ot csinált, hagyván a tanítót saját merész kalandozásaira. Az erdőben nem fél Anthelme egy csöppet sem, de ebben a se vége, se hossza városban, ebben a sárga és forró körengetegben igazán nagyon is sok a ház, sok a ház és nagyon sok az ember. Nem minden nehézség nélkül megtalálta az utat vissza a fogadóhoz, de nem is hagyja el többé azt a jó szállást, amíg csak tart a kutatás. Idejét azzal üti agyon, hogy iddogál a fogadóssal hosszúnyakú, vastag potrohú palackokból vino dei Castellit, mely egy kicsit beragasztja a száját, de kellemes utóíze van. Ha jókedvében van a gazda, akkor megkínálja Anthelmet egy-egy flaskó frascatival, ámbár még ez sem ér annyit, mint a montméliani vagy a saint-jeani, a híres szavojai termés.

A taligások, akik az egész Tiberis mentén szállítják a bort föl-le, meg zöldséget, szénát, gabonát és gyümölcsöt a római Campagnáról egészen az ostiai kikötőig két-kerekű taligáikon, melyeket lantszarvú nagy fehér ökrök vonnak, ezek a taligások szíves-örömezt tartanak hosszabb-rövidebb pihenőt az osteria előtt, mielőtt átmenének a Porta Settimianán, melyet a Trasteverét elzáró ősrégi kőfalon vágtak. Anthelme velük iddogál és alkalomadtán szívesen áll segítségükre. Szakavatottságát

akárhányszor kimutatta, mikor kijavított egy-egy sérült kocsitengelyt vagy rudat, mert még mindig megvan az a jó szokása, hogy segít mindenkin, akin lehet, noha a honi erdők hűvös árnyéka nagyon hiányzik neki a római utcán. Már megbecsülik őt, már fölhasználják őt ; megcsodálják jószívuságát, acélizmait, ügyességét. Egyazon mesterségbeli emberek közt a mimika az a nyelv, melyet mindnyája tökéletesen megért. A taligások néha eldalolnak neki egy-egy szép olasz dalt, a mi Anthelme-ünk pedig ezen fellelkesülve elbömböli neki az Allobroges-ot.

— Ma este külön vendégeim lesznek ! — meséli neki a gazda.

— Én meg vagyok elégedve ezekkel.

— De amazok sokkal előkelőbbek. Svájci testőrök a Vatikánból. El-eljönnek néha ide manillát játszani.

És csakugyan beállítanak a svájci testőrök. Vaskosak és arcuk majd kicsattan az egészségtől. Fraternizálnak, kártyáznak, poharaznak, szinte Anthelme földijeinek érzik magukat. Hej, az a jó kis vino dei Castelli ! Kicsit nyúlós és ragadós, nem oly száraz és nagyképű bor, mint a mi boraink, a tameryi, a chignini vagy a viminesi.

— Vimines, Chignin, Tamery?

— Persze, ezek szavojai termések.

— Mint a neuchâтели, villeneuvei, yvornei !

— Neuchâtel, Villeneuve, Yvorne?

— Persze, ezek svájci termések !

Ezek a titokzatos szavak szikrákat gyujtanak a derék emberek szemeiben és fölébresztik a honvágyat az ő lankásaik, hegyeik után, az ő kis falusi életük után. A honvágy pedig elkerülhetetlenül elvezet az örök *Ranz des Vaches*-hoz,¹ a svájci csordásdalhoz, melyet már az

¹ A Kuhreigen-nek felel meg. (Ford.)

egész városnegyedben ismernek, hiszen elégszer hallot-
ták. Anthelme sem akar azonban szégyenben maradni
és eldanol nekik bizonyos nótákat, melyeket Szavojában
énekelték valaha, amikor még csúfot űztek mindenkiből
és mindenből, a vallást kivéve :

Szárédia királya,
Rálya, rálya, rálya,
Elment a nagy vásárra,
Sárna, sárna, sárna.
Gesztenyét eladta,
Hogy csizmát vegyen rajta.

A burkusok királya,
Rálya, rálya, rálya,
Üldögél a várába,
Rába, rába, rába.
Sok bolhája van neki,
Ágyúval lödözgeti.

A polyákok királya,
Rálya, rálya, rálya,
Azt adta ki parancsba,
Rancsba, rancsba, rancsba,
Hogy a részeg emberek
Ingyért tüthessenek.

No lám, ime egy pár szuverén fejedelem, aki a
Savoia-osteriában egyszerre népszerűvé lesz ! Csak a
fogadás nem vesz részt ebben a nekivadásban, mert
izléstelennek tartja.

Ha a vándor nótázik, elfelejti a fáradságot. A gond
is fáradság, melyet elfelejt az ember a nótával. A mi
Anthelme-ünk szinte boldognak érzi magát. De mikor
egy-egy suhanc, odacsalva a lármától, melyet a nótázó
svájciak csapnak, felkapaszkodik a nagy, nyitott ab-
lakba és bedugja bronzsínű ábrázatát és göndör fűrt-
jeit, a mi Anthelme-ünk beszünteti az ivást és az embe-
rek azt hiszik, hogy a bortól szomorodott el.

A Garibaldi-hídon áthaladván, a tanító nekivágott

az antik Rómának. Meghódította egy kardcsapás nélkül a Capitoliumot, aztán leszállt a Forumra. Ugyan mit jelenthetnek ezek a felhalmozott kövek, ezek a befejezetlen alapfalak, ezek a tömbök, tönkök, oszlopok? Ime, a legkülönbébb formájú anyag : ugyan mit építhetnek ebből? Micsoda rendetlen fészek? Vagy inkább temetőnek lehetne mondani. És Mussillon úrnak igaza van : valóban temető ez, műemlékek temetője.

A plébános pénzén a mi tanítónk vezetőt fogad a pogány Rómán át. És lassan-lassan a kék égbolton, a fakószínű levegőben, mely fénylik és vibrál : mind ez a megcsonkított mult, mind ezek a megölt műemlékek feltámadnak, fölkelnek a földről, újjáélednek és újra élnek. Vespasianus temploma, Concordia temploma épül újjá legelőször. Csupán ebből a három oszlopból, mely oly tiszta és oly finom, melynek márványa még ujjong a fény ölelésében és testszínű, rózsaszínű tónusokban játszik : hogyan is lehetne elképzelni Castor és Pollux templomát ! De van itt még egyéb is, sok egyéb is, vége-hossza sincsen. A tanító elbódulva, lesujtva, megsemmisülve, már menni szeretne, mert feje csaknem szétpattan. De a gazdasági szempont visszatartja : a vezető meg van fogadva, tehát ki kell zsákmányolni belőle az ismeretek maximumát. Néhány lépcsőn kell csak fölmenni Vespasianus templomához, melynek átriumát kifeslett piros rózsákkal szegélyezett medencék ékesítik. Az átrium hosszában nőszobrok sorakoznak. A szobrok csonkák, de remek ruházatuk mintha még meleg, lüktető testeken omlanék el. Színes ibolyák, fehér rózsák, a falpárkányokra kapaszkodva vagy felkúszva a karzatokig, mosolyt varázsolnak elő vén kövekből. Felettük galambok keringenek.

De nagyon sietős az útja ennek a vezetőnek ! Mussillon úr azonban nem meri rendreutasítani. Egy pedagógó-

gusnak tanulnia kell s nincs joga élvezni sem az időt, sem a szépséget. Gyerünk, tanító úr, tanuljon és okuljon. Odalent van például a Titus diadalíve, mely a zsidók megsemmisítését hirdeti. Balról a háttérben meg mi az ott? Mik azok a gigászi és rettenetes falak, melyek óriási kört alkotnak s e körnek fekete pártázata úgy válik ki az égboltról, mint egy vészterhes fekete viharfelhő? Az a Colosseum, tanító úr, ahol ötvenezer római gyűlt össze gyönyörködni a vadállatok viaskodásában, a gladiátorok bajvívásában vagy a keresztények lemészárlásában. Jobbról a háttérben, ott a dombon, mik azok a kolosszális romok, melyek túlnőnek a legmagasabb fákon is? Azok a Caesarok palotájának maradványai, mely a Palatinus hegyen épült.

Hiszen hacsak ezek mögött a romok mögött nem volnának még mások is! Pedig vannak, Mussillon úr, vannak! Ott vannak a Caracalla thermái, melyeknek arányai és pompája már szinte lidércnyomásként hatnak; ott az egész Via Appia, melyet síremlékek szegélyeznek, és a szent Kallixt-katakomba, ahol több mint egymillió keresztény, köztük kétszázezer vértanu alussza a béke álmát: — de oda majd holnap fog lemenni, tanító úr.

Elragadtatása váratlan megjegyzésben nyilvánul:
— A világ nem a forradalommal kezdődött!

Midőn visszatér a fogadóba, azt hiszik, megbolondult, mert egyre csak ezt hangoztatja:

— Csak építettek, építettek, építettek.

Kikről beszél? A rómaiakról; csakhogy ezt társai nem találják ki.

Másnap egyenesen a Colosseumba megy. Járkál az arénán, melyet egykoron annyi vér itatott. Sárga homokra tűz benne a nap. Ott a halál kapuja, melyen át kivitték a gladiátorok a keresztények holttetemeit. Ott

vannak a keresztények tömlőcei, melyeknek ajtaja oly alacsony, hogy csak négykézláb lehet kibújni rajtuk. Ezek az egykori császárok antiklerikálisok voltak, mint a francia köztársaság. A Sírok Útja után eljut a katakombákhoz és csatlakozik egy francia karavánhoz, melyet egy ferencrendi atya kalauzol. Ez a franciskánus valóságos tanfolyamot tart s az Acta Martyrumból a legmodernebb tudósok tanubizonyosságát sorolja elő. A császári üldözéseknek kétszázezer áldozatuk volt. A vértanu pápák itt lévő sírboltja egészen tele van. Az a sírbolt ott a szent Ceciliáé, abban találták meg holttestét teljes épségben 1500 évvel halála után.

És Mussillon tanító úr erre mosolyog, mert ő nem hisz a csodákban.

Kijövén a katakombákból, fölmege a Palatinusra. A romok tövében gyermekek játszadoznak a magas fűben és a virágok közt. A város aranypárázatban, vibrálva, lüktetve fekszik előtte. De ez a templomok városa! Mindenfelé dómok és kereszték. Mire valók voltak hát azok az üldözések? Mire való volt a kétszázezer áldozat? Ebben a Rómában semminek sincs vége, minden átváltozik és minden tovább él. A pogány templomok romjai fölött keresztény templomok virultak föl.

S mikor visszatér a fogadóba, azt hiszik, még jobban megbolondult, habár a nótája most másképp szól:

— Minek rombolni, rombolni, rombolni?

— A gyermekeim? — kérdi Pernette.

— Nem láttam őket, asszonyom, de nekik köszönöm ezt a szépséges utazást. Jól tették, hogy elszöktek.

— Mondja egyszer már azt, hogy megkerültek!

— Még nem, asszonyom, még nem. Mindazonáltal közeledem hozzájuk, mert már jobban szeretem őket. Ha a vértanuságot kívánták volna, megmentettem volna őket attól!

A plébános templomról templomra keresi s lassankint elfelejti két kis hívét. Reggelente, miután elmondta miséjét a Santa Maria di Trastevereben, ahol már ismerik, még keresi őket, de estére már megfeledkezik róluk, hiszen azt sem tudja mind a fejében tartani, amit Róma egyetlen napon feltár előtte. Véletlenül találkozott egy mauriennei pappal, most az kalauzolja és magyarázgat neki. S ez a temérdek templom, mindannyi telisteli emlékekkel, összekeveredik emlékezetében; összezavarodik agyában a sok barokk, reneszánsz, bizanci homlokzat, harangtorony, kupola, szentély és hajó; — azok, amelyek a régi pogány templomok helyén épültek: a San Cosimo e Damiano, a Francesca Romana, a Santa Maria della Minerva, a Santa Maria del Popolo, melyben a Domitianusok sírja volt s Nero hamvai pihennek, — meg a Trinità dei Monti, csaknem rózsaszínű két tornyával, a virággal borított Scala degli Spagnuoli tetején, — és a Santa Maria Maggiore, melynek a helyét a hó-csoda jelölte ki, — Francia Lajos temploma, mely családi mauzoleumhoz hasonlít, — a San Clemente, mely két egymás fölött épült bazilika, — a Santa Maria dei Angeli, három főoltárával, — a San Pietro in Vincoli, ahol vár reád, ülve az örökkévalóságig, Michel Angelo Mózese, melankólikusan és fáradtan, mintegy leroskadva hatalmas súlya alatt, — a vén San Giovanni Laterano, mely a pápáknak kőbe faragott története, — végre a San Paolo fuori le Mura oszloperdejével, ahová lassan ballag ki az ember, mezei utakon, melyek széna-, levendula- és méz-illatot lehelnek.

Térdencsúszva fölment a Scala Santa márványlépcsőin, melyeken Jézus haladt Pilátus elé s melyeket szent Ilona, Konstantin császár anyja hozott ide Jeruzsálemből.

És — és nem találta meg Annettet, nem látta Fili-

bert-t. A három nap alatt átélte az Egyház tizenkilenc évszázadát az üldözésektől a diadalig, attól kezdve, hogy ott térdelt a Szent Péter-templom kupolája alatt, halvány sejtelve nélkül annak, hogy az apostol sírja fölött térdepel.

Szombaton este az osteriában a mi jó papunk rémülten adja tudtára három társának, hogy pénzük a végét járja. A tanító terhére iratik a vezető költsége, Anthelme pedig tekintélyes számú karcsú nyakú potrohos flaskót ürített ki.

— Hát gyermekeink nélkül megyünk vissza? — sóhajtott a tanító.

— Gyermekeimet! Én gyermekeimet akarom! — kiáltott Pernette.

Erre Anthelme, aki egész nap a taligásokkal és a svájciakkal kvaterkázott s most az asztalra dülve szundikál, valószínűleg kissé pityókosan, fölemeli fejét:

— A gyermekek? Én tudom, hol vannak.

Pernette ingerülten rázza meg:

— Részeg embernek hallgatás a helye.

Hogyan is tudhatna valamit Anthelme? Hiszen ki se szagol a korcsmából; nyilván ez a vino dei Castelli megkeverte a fejét. De ő csak tovább hajtogatja makacsul:

— Holnap reggel meglátjuk őket a Six-xti-xtusi kápolnában.

Ki kell segíteni, hogy kimondhassa: Sixtusi. De nehéz kimondani!

— Nyolc órakor a pápa meg fogja áldani a francia elsőáldozó gyermekeket.

A kártyázó svájciak hozták hírül ezt neki.

Nagy örömiadal, nagy összeölelkezés. Előhívják a gazdát is, aki aztán a nagy esemény örömeire lemegy a pincébe s felhoz egy flaskó frascatit.

— Ez még nem minden ! — henceg Anthelme.

Ugyan mit tud még? Ahhoz képest, amilyen elzárkózottan élt itt, ez az ember úgylátszik, nagyon sokat tud.

— Tamás testvérem is megkerült.

— Tamás ? Tamás bácsi?

— Minden ujságban benn van az arcképe. Nézzétek csak, itt van például a *Tribuna*. Itt a *Secolo*. Tanító úr olvassa. Én csak a nagy bötüket ismerem.

S a tanító megerősíti Anthelme h iradását :

— Ki van zárva minden tévedés : *Signor Thomas de Pierrelongue!*

— És a svájciak biztosítottak arról, — végzi Anthelme kevélyen, — hogy mióta megérkezett, csak miniszterekkel ebédel.

Hát bizony ez az Anthelme, akit csak boroskancsóknak tartottak, így lepipálta valamennyijüket !

Mialatt két társa csak szaladgált, izzadt és törülközött s mialatt a tudomány az izzadsággal folyt az arcukon : ő — semmi egyebet nem cselekedvén, mint számos potrohos szalmatokos flaskó sásmadzagját huzogatván — megtudott mindent, amit tudni akartak.

XIII.

Engedjétek hozzám a kisdedeket.

ÉS AZ EMLÉKEZETES vasárnap, reggel nyolc óra előtt, a mi négy utasunk a Borgo San Michelén át kilép a Szent Péter-terére, ahol a szökőkutak zenéje nem szűnik meg se éjjel, se nappal.

— Ott van a Vatikán, — magyarázza a plébános. — Megmutatom nektek az utat, melyet egy zsidó orvos mutatott nekem.

Rettenetes harc kél a tanító szívében. Belépjen ő egy templomba? Mit gondol majd az ő tanfelügyelője, az ő alpréféje, préféje,¹ minisztere, meg pláne kerületének, megyéjének és egész Franciaországnak szabadkőművesei? Bah, senki sem fogja megtudni Nem, ez gyávaság volna a vértanuk, diadalívek és győzelmek városában. Ha belép, azt meg is fogja vallani.

Áthaladnak a nagy téren és odalépnek mind a négyen a Portone di Bronzo elé. A svájci őrség már ott áll, a plébános már ismeri.

— Itt vannak a francia elsődöözők szülei, — mondja az őrnök. — A Sixtusi kápolnában lesz a szertartás?

— Nyolc órakor, abbé úr. A szülők már elhelyezkedtek. Tessék előmutatni a meghívót.

— Nekünk nincs meghívónk, — vallja be bátortalanul az öreg pap.

¹ Járási és megyei fő.

Anthelme nagy bátran előlép és sorban kezel az örökkel. Hiszen ő ismer mindenkit a svájci testőrség testületéből. Első pillanatban ugyan habozott, amint látta sárga-vörös-fekete uniformisukat, fehér gallérjukat, tollas kalpagjukat, hosszú alabárdjukat, vaskos alakjuknak marciális és tekintélyes külsejét. De mégis csak ők azok, a Savoia-osteriabeli kártyázók, ivók és dalolók. Most is látja, amint szájuk a *Ranz des Vaches* refrénjére nyílik. Köszöntik egymást, kezelnek, barátoknak és — a kapu nem nyílik meg.

— Parancs — parancs.

Pernette sír, Anthelme lármáz, a tanító örvend a visszas helyzetnek, mely fölöslegessé teszi az ő polgári bátorsága kimutatását, a plébános pedig sóhajtoz a római paragrafusrágás fölött.

E percben egy kétfogatú kocsi áll meg a tér szélén. Leszáll róla egy úr, elég rosszul álló fekete ruhában. Szemmelláthatóan feszélyezi a parádés öltözet és sikertelenül igyekszik ujjait begyömöszölni szűk kesztyűjébe. Ügyet sem vet a mi négy szavojárdunk boldogtalan csapatára és kesztyűtlen kezével — a másik keze mozdatlanságra van kárhoztatva a kesztyűben — előhúzza zsebéből egy tökéletesen szabályszerű meghívót.

— Hohó! — kiált föl egyszerre a plébános — hisz ez az úr Tamás bácsi!

S ez az úr tényleg Tamás bácsi saját becses személyében, kikenve-fenve, megborotválva, kifésülve, ragyogóan, mintha skatulyából vették volna ki, úgy kiöltözve, ahogyan nagy ünnepélyekre szokás kiöltözni.

Külseje megváltozott, de szíve a régi. Megölelik egymást, gratulálnak egymásnak s a svájciak halkán megjegyzéseket váltanak:

— Nem ismered meg?

— Arcképe benne van minden ujságban.

— Ez a híres aviatikus, Signor Thomas de Pierrelongue.

Újból megindul a tárgyalás a beléphetés végett.

Mióta Tamás bácsi Rómába érkezett a gyors légi úton, megszokta, hogy minden kapu, ajtó megnyílik előtte. A Parioli repülőtéren, mikor Faraud Etienne dicsőséges monoplánja leereszkedett a gyepre a folyó partján, mint egy óriási lepke, mely elfáradt kerengésében, egy türelmetlenségében tomboló tömeg fogadta, elfogta és vitte őket, a pilótát és utasát, őrzöngő diadalujjongással. Tamás részese volt minden ünneplésnek, ingyen elszállásolták a Grand Hotelben külön fogadószobás lakosztályba, sétáira ezt az ekvipázst kapta, kiöltöztették, kipiperézték ingyen, etették fulladásig hivatalos banketteken, reggelizett a nagykövetnél, a Franciaország Bizottságnál, ebédelt a miniszterelnöknél és Róma polgármesterénél, részt vett számtalan fogadásban, kiöntötték a Szent Móric- és Lázár királyi érdemrenddel, elhalmozták pompás virágcsokrokkal, hurcolták színházakba és kihallgatáson fogadta az uralkodó maga is. Faraud Etienne már féltékennyé is lett rá s alantasa-ként bánt vele. Ámde a közönség egyre csak Thomas de Pierrelongue-ot követelte, akinek a feje roppant tetszett neki örökös ragadós nevetése és kedélyes vidámsága miatt.

— Ezek velem vannak, — mondja Tamás az őrségnek parancsnoki hangon.

Az őrség mindazáltal még habozik, midőn egy nagytekintélyű személyiség száll le éppen odaérkezett kocsijáról. Akadémikus-e, követ vagy tábornok? Kalpagján fehér forgó, ruhája aranyhímzéses és a hajtókája kárminvörös. Spádé fityeg az oldalán. Félreállnak előle, utat nyitnak neki, mert szép szürke szakálla, világos szemei, sasorra és előkelően hanyag járása nagy súlyt kölcsö-

nöznek megjelenésének. Éppen amint el akar tűnni a kapuban, a plébános megszólítja és esedezik :

— Juttasson be minket, monsignore ! Mi francia zarándokok vagyunk.

A plébános már tudja, hogy a titulusoknak kedvező és hatásos a csengésük Olaszországban. A kamarás visszafordul. Megmagyarázzák neki a dolgot s minthogy ő is Franciaországból való, pláne Ile-de-Franceból — de miért hallgassam el nevét, hiszen közismert név ez : Bellaigue Kamill, Őszentsége a pápa személyes barátja — s habár a mi plébánosunk belebonyolódik Filibert, Annette és a hajszja történetének elbeszélésébe, ő azonnal megérti a helyzetet. Mily becses egy világos fej és mily szerencse oly ország fiának lenni, melyben az ily szellemek nem ritkák ! S a kamarás közbelép a mi szavojárd-jaink érdekében, saját fejével állván jót értük — ez pedig alapos jótállás.

Fölmennek a «királyi lépcsőn», szinte félve lépkedvén rajtuk, kivéve Tamás bácsit, akit semmiféle parádé nem feszélyez többé ; és a *Scala Regia* után, mely tele van festve freskókkal, amik csatákat, felvonulásokat és csoportozatokat ábrázolnak, végre megnyílik előttük a Sixtusi kápolna ajtaja. Bevezetik őket arra a helyre, ahol a szülőket helyezték el. Pernette már átfutotta szemével az egész termet.

Ő tegnap óta csak a viszontlátás gondolatában élt. Egy zarándok, aki meghallotta magában suttogott szavait, halkan biztatja :

— Pár pillanat múlva itt lesznek. Jó hosszú lesz a processziójuk ; gondolja meg, négyszázan vannak, Franciaország minden zúgából.

— Mi Avrieuxból valók vagyunk, — felel Pernette szerényen.

A fölvágottnyelvű zarándok folytatja a társalgást :

— Én avignoni vagyok. A kisleányom éppen hét-
éves.

— Annette csak hatesztendős.

— Az a piros trónus ott az oltár baloldalán a pápa trónusa. Húsz püspök, tíz bíboros megy Őszentsége előtt. A gyermekek, akik még nem járultak az Oltáriszentséghez, az ő kezéből fognak áldozni. Tizennégyen-tizenötön vannak, a kisleányom is köztük.

— Annette is, meg Filibert is — bizonykodik Per-
nette, áhítatos izgalomban remegve.

A pápai trónus mögött a plébános és a tanító föl-
fedezzi az *Utolsó Itéletet*. Azonban Michel Angelo fres-
kója, mely már meglehetősen megfeketedett és nagyon
komplikált, megzavarja és megriasztja őket. A *Hét
Főbűn* az avrieuxi templom falán sokkal könnyebben
megérthető, kivált mióta restauráltatván, új színekben
ragyognak. De miért bámulnak ott azok a zarándokok
mind a mennyezetre? Még nyakszirtmerevedést kapnak.
A plébános és a tanító gépiesen utánozzák őket. A reg-
geli nap beárad a kápolnába. Előnti fényével a Sixtina
kincseit, melyek különben nagyon is sokat vannak
árnyékban. Ha az ember nincs rá előkészítve, meg-
rémíti azoknak rettentő szépsége. De nincsenek-e ők
előkészítve? Nem készítették-e elő őket a hegyek kékes
jégmezőikkel, melyek szikráznak a nyugvó nap fényé-
ben, a hegyek, melyek nevetnek és énekelnek pirkadat-
kor, amit ők pillantanak meg először, mint ahogy a
világ nevetetett és énekelhetett bizonytalansággal születése-
kor, — a hegyek, melyek éjjel a végtelen csöndben a
csillagokat látszanak érinteni?

Elsőnek hódol meg a plébános és hódolata kiáltás-
ban nyilvánul :

— Ah Istenem !

— Mi baja, abbé úr?

— Ott, ott, fönt, nézze csak, ott van maga a jó Isten! Ismét teremti a világot. S az egész élet újra kezdődik.

Ő látta és megértette Michel Angelo csodáját. Isten valóban teremti a világot. Elválasztja a földeket a vizektől, a világosságot a sötétségtől. Jobbjával meggyújtja a napot, baljával megpördíti a holdat. De hogyan hallgat még a természet! S Isten odalebeg az alvó emberhez, az isteni ujj végigsimítja ezt a mozdulatlan lényt, s e lény szemeiben megrögzül Annak képe, aki életet ad s akit majd meg kell találnia hite és reménye által. Éva kikelvén és remegvén az isteni fölség előtt, az Örök Atya áldását veszi — s nő létére vajjon nem volt-e arra különös szüksége is?

— Letörlöm, lekaparom mind a hét főbűnt, — mormogja az avrieuxi plébános. — Soha életemben nem nyúlok többé ecsethez, hanem áldozatul ajánlom fel életemet örökre Annak, aki azt adta nékem!

A tanító nincs ilyen extázisban, hanem belekeveredik a bibliai jelenetekbe: ez a tudós nem tud semmiről semmit, még a teremtésről sem, a teremtés sorrendjéről sem. Ismeretlenek előtte a próféták és a Sybillák nevei. Úgy kell azokat kibetűznie, mint a kis gyermekeknek az iskolában, akiket olvasni tanít. S ez a megaláztatás igen jót fog tenni neki.

De íme, Signor Thomas de Pierrelongue, szintén a mennyezetre bámulván, egyszerre csak reszketni kezd.

— Ő az, ő az, bizonyos vagyok benne! — mormog riadtan.

A plébános megsajnálja:

— Mi baja, Tamás bácsi?

— Én felismerem azt ott fenn.

— De kicsodát?

— Felismerem az Istent, akit egy elhagyatott ká-

polnában láttam, ahol egyszer megháltam. Ugyanolyan szakálla volt, ugyanolyan kedves és egyúttal rettentő szeme, ugyanez az ereje, ugyanez a fensége, ez a szelíd-sége és ez a szomorúsága. Ő visszaküldött engem a földre, hogy becsületes emberré legyek s most jön követelni rajtam, teljesítettem-e tartozásomat?

— Hát nem lett becsületes emberré?

— Gyóntasson meg, kérem. Az leszek, ígérem. S minthogy úgylis éhgyomorral vagyok a tegnapi bankett óta, — micsoda egy vacsora volt az, plébános úr! — most meg fogok áldozni a gyermekek után.

S a mi plébánosunk, megindulva e gondviselésszerű fordulaton, melléje áll és odahajtja fülét, hogy meghallgassa Signor Pierrelonguei gyónását.

A penitens lehajtja fejét. Kellő intelem után, megígérvén a javulást, főképpen pedig azt, hogy többé nem fog gúnyt űzni a szent dolgokból, megkapja a feloldozást.

— Boldog vagyok, boldog vagyok! — jelenti ki ekkor. — És nem is szándékozom többé elhagyni Rómát, ahová Isten maga hívott.

De már senki sem hallja őt: a Sixtina ajtajában nagy neszezés hallik. A kongó vén falak visszhangozzák az egyre közeledő zajt. Talán valami néptömeg jön, hogy kierőszakolja a bejutást? Egy támadó hadsereg talán? De hát azok a pápai szolgálattevők és ajtónállók, akik ott állnak csoportban és tudják, mi történik: miért nem mutatnak semmi megdöbbenést? Sőt nevetnek. Honnan ez a vidámság? Ez a vatikáni terem, ahol Michel Angelo állította fel egykor dicsősége állványait, látott már felvonulásokat a világ minden nemzeteiből, a harc embereit, az egyház embereit, követeket, béketárgyalásokat, hivatalos hódolatokat szent Péter utódjának és zarándokok millióinak önkéntes hódolatait.

Császárokat és királyokat fogadtak itt, meg szegény embereket az egész katolikus világból. De ami most fog itt végbemenni, olyat még nem látott a Vatikán, mióta áll. Négyszáz gyermek új keresztes hadjárata léssen ez : négyszáz gyermek jön megköszönni a pápának, hogy nekik adta Jézust, aki gyermek volt, mint ők, a názáreti műhelyben. Kis fiúk feketébe öltözve, fehér karszalaggal és kis leányok fehérbe öltözve, Franciaország tisztaszemű gyermekei, akiknek az élet még árny nélkül való, mert mult nélkül való.

Liliput királyság küldöttsége — így lehetne nevezni. Jönnek, nem éppen túlságos nagy rendben, dacára a rendezőknek, akik dirigálják őket, kissé tolonganak és csikorgó topánkájuk sarkára, hegyére állnak, hogy lássák a pápa trónusát, mely még nincs elfoglalva. Vanak ott minden megyéből ; de egyazon hit egyesíti őket, mint egykoron egyesítette atyáikat, akik elmentek Napkeletre felszabadítani Krisztus sírját.

De ki az ottan, azzal a felcsapott szélű főkötővel göndör fürtjein és tarka kendővel vállán? Egy franciaországi parasztleányka jött ide saját népies viseletében ; mily bájos gondolat volt tőle így megtisztelni völgyhazáját !

— Annette, Annette ! Ez az én Annettem ! — kiált Pernette sírva.

De leánykája, összetett kezekkel lépkedve, nem hallja meg az anyai kiáltást, melyre Anthelme felel :

— Filibert-t nem látod?

Filibert-t a fiúk közt föl lehet ismerni a zubbonyáról. Mellén keresztbe tett kezekkel halad és csak önmagába tekint : amit ott benn lát, nagyon szép lehet ; arca megdicsőülten ragyog.

S a két hitvestárs örömeiben, hogy megtalálta elveszettnek hitt gyermekeit, minden zsen nélkül egymás

nyakába borul. Milyen régen volt az, hogy keserűen veszekedtek! Béke szálljon szívükbe!

A kicsinyeket elültetik a padokban, melyek számukra vannak föntartva a trónussal szemben. S íme jönnek a pápa katonái, kiknek egyenruháján és fegyverzetén csillog a napsugár: a svájciak, akiknek öltözetét már leírtam; csendőrök kék nadrágban, fehérsujtásos köpenyben, ezüst vállrojjtal, tollbokkrétás háromszögű kalppal; festői nemes testőrök, kiknek díszöltönyét lakkcsizma és fehér kesztyű egészíti ki, fehér nadrágban és piros köpenyben, sárga övvel, aranyozott díszsisakkal.

Következnek a püspökök violaszín reverendában. Aztán Ő Eminenciáik a bíborosok — nyolcan, — kik méltósággal, tekintéllyel és fönséggel hordják az ékes római bíbert.

Nézzetek, nézzetek oda most: egész szemetekkel nézzetek! A négy szolgálattelvő kamarás után, még egy bíboros és a főkamrás püspök után — az a magas, erős, szálas, de nem vaskos termetű aggastyán, fehér reverendában, amint lassan, szilárd és határozott léptekkel jön, oly egyszerűen és oly kevésbé ünnepélyesen, hogy eleinte csak a nép gyermekének családias egyszerűségét lehet látni rajta, oly egyszerű és mégis oly nagy, hogy e nagyság mellett lassankint eltörpül minden más nagyság, el a katonai parádé, el a püspökök violaszíne, a bíborosok bíbora s hasonlónak lesz Isten nagyságához, melyet Michel Angelo festett meg a mennyezetben: ez a fehér aggastyán, ez a katolikus világ feje, ő az, kit Isten választott ki, hogy fenntartsa a kapcsolatot a földön az emberekkel, minthogy a Teremtő nem hagyhatja abba a teremtés munkáját.

Fedetlen, emelt fővel lépdél és tekintete elsiklik a gyermekek és zarándokok fölött. Mit lát ő oly távol

mindettől? Miért annyi mélabú szemében? Mint a Vatikán foglya, sajnálja talán szabadságát? De hiszen az ő birodalma elég hatalmas, minthogy az összes emberi lelkeket magában foglalja. A megoszlott kereszténység szenvedése fáj talán neki? Fáradt talán saját hatalma súlyától és az örök küzdelemtől, melyet éberségére kényszerítenek az Egyház ellenségei? Micsoda nyugtalanság tükröződik vonásaiban, melyek szinte kemények? Ám ez a keménység fölenged, mint a hó a nap hevén, s ez a szomorú tekintet földerül, mint a hegycsúcs, melyre felhő mögül rámosolyog a napsugár. Mert íme, szemei most letekintenek a kis keresztés-vítézek soraira. Itt a jövő előtte s hirtelen ihlettől indítva, fölemeli kezét és megáldja a gyermekeket. S a tömeg lehajtja fejét, hogy szinte kérje és kapja az áldást. És a tömeg szívébe a hittel beköltözik a béke. És mikor a fejek ismét fölemelkednek, kiáltás hangzik föl, Tamás bácsi kiáltása :

— Éljen a pápa !

S a tömeg visszhangozza a kiáltást, oly riadó hangon, hogy a Sixtusi kápolna falai megreszketnek belé.

Ekkor a Szentatya leül a trónusra, egy biboros bemutatja neki a négyszáz gyermeket, kiket ő magához engedett, miként Jézus, az isteni Mester. És két apró keresztés, egy fiúcska és egy leányka, illedelmesen elszavalnak egy-egy szép köszöntést ; aztán visszatérnek helyükre és aztán csönd ül a kápolnára, szinte nyomasztó csönd, oly mély csönd, hogy ha jól figyelni, meghallanók sok szív dobogását. Ez a nyomasztó csönd azonban nem tarthat soká. Vagy nem akarják folytatni a szertartást? Szinte észrevehetetlenül hír fut végig, aztán egyszerre kitör és megtöri a csöndet :

— Ő beszélni fog. Ő beszélni akar.

— Ah Istenem ! — sóhajt Pernette, — én hittem Benned otthon. De itt, itt nagyon boldog vagyok.

Hát már elfelejtette anyai gyötrelmeit? Tamás bácsi, aki pedig ugyancsak hozzászokott most a vivatokhoz, az ünnepléshez, ismét éljenezni akar, de a plébános leinti. A tanító pedig — nos, ő a csodákra gondol, melyeket Luchaire mesél a középkorról szóló történelmi művében.

Eközben a pápa fölkel és a csönd újból végigszánt a gyülekezeten, mint a borona a szántáson. S mint ahogy a földműves, midőn a termőföld már meg van munkálva, beleveti a jövő termés magvát : a felséges Magvető is elveti az Isten ígéje magvát. Ismétli az isteni parancsot : «Engedjétek hozzám a kisdedeket, mert ilyeneké a mennyek országa». Beszédében, melyet tiszta, érces hangon franciául olvas föl, megköszöni az apró keresztes vitézeknek, hogy ily hosszú útra vállalkoztak az Oltáriszentség tiszteletére.

— . . . Egyszer az Üdvözítő egy gyermeket hívott elé, tanítványai elé állítá és mondá : «Őrizkedjétek, nehogy megbotránkoztatatok csak egyet is e kisdedek közül, mert bizony mondom nektek, az ő anygalaik szüntelen látják Atyám arcát, aki a mennyekben van». Ti nagyobb kegyelemben részesültök, mint az angyalok, egyesítitek testeteket az Ő testével, véreteket az Ő vérével, szíveteiket az Ő szívével. S elmondhatjátok az apostollal : «Jézus Krisztus az én életem . . . Élek én, már nem én, él bennem az Úr Krisztus . . .» Aki egyesül Istennel az Oltáriszentségben, megtalálja benne szentségének és tökéletességének erejét ; föléje emelkedik e világnak, melynek hamis javait megveti, mert azok nem elégíthetik meg lelkét ; fölülelemelkedik önmagán, elhagyja önmagát és felszáll, felgyujtva az isteni szeretettől, miként Illés tüzes szekere, száll föl-

felé, míg el nem éri az ég boldogságát és békéjét, mert a Szentírás szavai szerint «szem nem látta, fül nem hallotta, sem az ember elméjébe föl nem hatott, amit Isten azoknak készített, akik őt szeretik». És így teljesedik az Úr Jézus ígérete : «Aki eszik e kenyérből, annak örök élete leszen». Járuljatok tehát mindennap, vagy ha ez nem lehetséges, minél gyakrabban az Úr asztalához. Jézus hív és szeret benneteket ; halljátok, mit mond : «Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik éheztek és én megnyitlak titeket, mindnyájan, kik szorongatásban vagytok és én megkönnyebbülést, békét és vigasztalást nyújtok nektek». És holnap, ha majd visszatértek otthonotokba, ha majd jámboroknak és okosoknak látnak titeket, *buzgóknak a mindennapi kötelességekben*, otthon, az iskolában, a templomban, mindenütt : akkor szüleitek, barátaitok és mindazok, akikkel együtt vagytok, lássák rajtatok beigazolva : Jézus szállt e szívbe!¹

... A pápa elhallgat... hangja még ott lebeg Michel Angelo mennyezete alatt... Elhallgat és mindenki helyén marad, mintegy leszögezve és csodálatos érzéssel, hallgatva szíve szavát, melyet a pápa ébresztett fel benne.

Pernette és Anthelme vidáman, — hiszen eddig még sohasem volt meg az az örömük, hogy kipihenhatték volna fáradalmaikat — hajh ! a szegény emberek élete oly nehéz, oly kemény ! — gyönyörűséges érzést éreznék előmleni egész valójukon — természetfölötti békét. Tamás megvallja plébánosának :

— Föltétlenül itt maradok Rómában. Belépek a kapucinusok rendjébe, azok nem igen szórszálhasogatók.

— Én jó Istenem ! — imádkozik Avrieux papja

¹ E szavak valóban elhangzottak IX. Pius pápa ajkairól 1912 április 12-én a Sixtusi kápolnában, a Rómába zarándokolt kis francia elszáldozó gyermekekhez. (Szerző.)

alázatosan, — belőlem gyakran hiányzott a buzgalom. Ma pedig, vasárnapi napon, távol vagyok plébániám-tól. A villarodini plébános, legközelebbi szomszédom, bizonyosan binált¹ ma, remélem és kérem is Tőled, Uram, ezt a kegyelmet. És én nem szerettem eléggé a lelkeket. Ezentúl jobban fogom szeretni őket, különösen a nehézkesebbeket, a gyöngébbeket !

S a tanító is számot vet magával :

— Kétszázezer vértanu volt az üldözések áldozata.

Eközben a pápa kiosztotta a m nnyi Kenyeret a tizenöt gyermeknek, akik most járulnak először az Úr asztalához.

Nézzétek azt a kis szöszkét, felcsapott szélú főkötdjében és tarka kendőjében ! Ugyan melyik hegyi faluból jött le vajjon? Olyan illedelmes és olyan csöpp : bizonyosan nincs még hétesztendős sem.

A Szentatya figyelme reá irányul : megsimogatja a leányka arcát.

— Annettem ! . . . — suttogja Pernette.

És nézzétek azt a fiúcskát ott kék zubbonyában ; azt mondanátok : extázisban van. Isten van benne : mindenki láthatja rajta.

A pápa megáll s nézi, hogyan imádkozik.

— Filibert ! — suttogja Pernette. — Megbocsátom nekik mind az ijedelmet és aggodalmat, melyet szökésükkel okoztak nekünk. Én csak egyszerű szegény családanya vagyok és nem értek a nagy dolgokhoz. És nem tudtam, hogy Isten maga szólott gyermekeinknek !

Négy pap osztja ki az Úr Testét a többi apró keresztves vitézeknek és az összes jelenlevőknek. S mialatt a Főpásztor elhagyja a Sixtinát, hogy gyalog menjen át Raffael loggiáin és lakosztályába vonuljon, a zarándok-

¹ Kétszer misézett. (Ford.)

sereg lelkesen, áhítattal énekl: «*Oremus pro Pontifice nostro Pio*».¹

Tamással együtt öten állnak a Vatikán kapujánál, a jobboldali oszlopcsarnok alatt és mind az öten lesik a gyermekzarándokok kijövetelét. Egy svájci tudatta Anthelme-mel, hogy ezen a kapun fognak kijönni.

— Itt vannak! Hallom lépteiket! — kiált föl Pernette.

Az anyák sohasem csalódnak gyermekeik lépteinek neszében. És jönnek — elül a leánykák, mint fehér virágfüzér. Tarka kendője miatt, mely nem előírásos, Annette egyedül jön a csoport végén.

Annette, Annette! Itt az édesanyád! Nem látod azt az asszonyt, aki nem mer közeledni, csak karjait tárja feléd!

— Mama, mama! — mondja a nefelejcsszemű kisleány.

Ő egyáltalán nincs meglepve és egyszerűen kérdezi:

— Hát nem karácsony van-e ma, úgy-e?

— Karácsony télen van, Annette.

— De én mondom neked, hogy karácsony van, hiszen a kis Jézus velem van.

De jönnek a kis fiúk is.

— Filibert! — kiált egyszerre Pernette és Anthelme magánkívül.

És Filibert mosolyogva jön feléjük, de minden sietség nélkül.

— Te elhagytál minket! — veti szemére anyja.

— Csak át kellett kelni a hegyen.

Ami Signor de Pierrelongue-ot illeti, ő még egyszer diadalmaskodik:

— Én előtted értem ide! — mondja Filibertnek.

¹ Imádkozunk főpapunkért, Piusért.

... Ott halad már a zarándoksereg a Szent Péter-
terén, ahol a szökőkutak zenélnek éjjel-nappal. S a két
megtalált gyermek néz, néz társainak távolodó kis serege
után. Szívük összeforrott azokéval.

Ez volt az új kereszties hadjárat — és ezek hősi idők
voltak. De nem mondta-e a pápa: *«buzgók legyetek a
mindennapi kötelességben?»*

— Mégis, — mondja Tamás bácsi, — mégis csak :
indultak negyvenen és megérkeztek négyszázan !

XIV.

Epilogus.

A LESZÁLLÁSOK nem tartoznak a történelembe, a visszatérések mélabúsak. A föllángolás az elindulásban van, a dicsőség a fölszállásban.

Visszatértek ők is a Mauriennebe, mert hiszen az a sorsunk, hogy mindig visszatérjünk, — mindig? Nem, de majdnem mindig. Visszatértek a Mauriennebe, kivéve, mint mindig is, Tamás bácsit, aki nem hagyja el többé Rómát. Ő belépett laikus testvérnek egy kapucinus kolostorba s belépésekor odaajándékozta a kolostornak — boldog megérkezése emlékére — csempészárúval telt batyuját, melyet a levegőn át hozott ide. S a szegény jó kapucinusok úgy vélekedtek, hogy nem utasíthatják vissza ezt az igazán égből esett alamizsnát.

Visszamenet Filibert ismét találkozott azzal az automobilos úrral, míg vonatjuk Pisában vesztegelt.

— Nagyságos úr, nagyságos úr, én vagyok, Filibert.

— Jónapot, jónapot, kis barátom.

— Láttam Rómát és láttam a pápát és áldoztam az ő kezéből.

— Te hát igazán csodákat művelsz. Én, én nem tudom, hová megyek. Feleségemnek nincs nyugta, mióta elvesztette Mirettet, melyet egy nagy dán dogg agyonharapott. Beteg és idegbajos.

— Vigye el őt nagyságos úr Rómába, hogy elejtse kutyáját és hogy szeresse a gyermekeket.

— El is szándékozom vinni oda. Vajjon megszállja-e őt ott az igaz élet megérezése?

— Isten az élet adója.

Susából Filibert gyalog kívánt átkelni a hegyen.

Az útmesternének, aki ismét ott üldögélt a menedékház előtt, így szólott :

— Járuljon az Úr asztalához, ha meg akarja ízlelni az örömet, melyet gyermekei élveznek az égben.

Az öreg lanslebourgi papnak azt mondá :

— Abbé úr, ön megáldott engem menet ; utazásom valóban el is érte célját.

S az öreg pap felelé :

— Én nagyobb útra készülök s te általad azt jobban fogom megtenni.

A pierrelonguei asszonynak, aki jól tartotta tehenei tejével, sőt a Fanchette tejével is a huszonhét apró keresztet, Filibert így szólt :

— Adom önnek azt, amit a pápa adott nekem.

— Mit adott neked a pápa?

— E szavakat, melyeket érdemes meghallgatni : Járuljatok mindennap, vagy ha ez nem lehetséges, minél gyakrabban az Oltáriszentséghez, Jézus hív és szeret benneteket. Egy csésze tejért kegyedé lesz Jézus szeretete.

— Huszonhét csésze tejért, fiacskám ! — felel az öregasszony, aki tud számolni. — De látom, beszéltél a pápának Fanchetteről is, hogy őt is megfejtem.

... S az egész völgyben megelőzte őket hazatérésük híre :

— Zarándokaink jönnek. Megjöttek Rómából.

Mikor fölfedezik, hogy Tamás bácsi hiányzik a csapatból, a rosszmájúak a fejüket csóválják :

— Felrepülni láttuk Tamást ; leszállni nem láttuk.
Tamás bácsi varázsló !

Varázslatról lármáztak és nem akarták elhinni,
hogy Tamás bácsi kapucinusbarát lett.

A Marie-Christine-erdőnél Anthelme köszöntötte
fáit és újra megragadta jó fejszójét. Ha netalán valaki
megkérdi tőle, miként vélekedik Rómáról, szívesen
közli római benyomásait :

— Tudjátok, ott az ökröknek hosszú szarvuk van,
a kávéház éppen akkora, mint Termignonban. De a
bor nyúlós és beragasztja az ember száját.

Pernette szigorúan szól rá :

— A pápáról meg elfeledkezel, Anthelme.

— A pápáról nem kell beszélni. Magunkfajta sze-
gény emberek nem beszélhetnek róla csak úgy.

... A tanító az iskolában építészeti tanfolyamot
tart, melyről a tanterv nem gondoskodott :

— Érteni kell az építéshez. Az építés az emberi
nagyság. Az hágy valamit maga után. Rombolni ostoba
és hiábavaló dolog. Az építéshez pedig hit is szükséges.

... A plébános spongyát fogott és letörülte a Hét
Főbúnt s visszaadta a templomfalat a régi festő freskói-
nak. Imádsággal rója le tartozását a turini hölgygel
szemben és minden reggel vidáman lát neki a vadászat-
nak, egy vadban gazdag vadászatnak — : vadban gaz-
dag, mert ez vadászat a lelkekre.

... Filibert és húga, Annette néhány napig álta-
lános bizalmatlanság és népszerűtlenség tárgyai voltak.
Iskolatársaik, kivéve Catherinet és Jean-Baptiste-ot,
írgyelték dicsőségüket, nemkülönben a szülők is. Kér-
dezzék meg csak Girardnét vagy kérdezzék meg Four-
chonnét : igaz-e, hogy a két kis keresztes a pápa kezéből
áldozott? Erre Girardné és Fourchonné a szemükbe
fognak röhögni. Vajjon hülyéknek nézik őket? Ők tud-

ják, amit tudnak és nem hagyják magukat lóvá tenni. Christophe és Claude, a fiaik, részt vettek-e abban a híres utazásban? Hát, ha nem vettek részt, akkor mi marad az egész históriából és hová lesz az egyenlőség, ha egyesek tündöklenek, mások meg nem?

De Catherine és Jean-Baptiste hittek Filibertben :

— Mi nem hagyunk el téged. Veletek mentünk volna, de erőszakkal visszatartottak minket.

Filibert vigasztalja őket :

— Minthogy ti nem jöhettetek, az Úr Jézus fogja megtenni az egész utat hozzátok.

. . . És amint multak a napok, — néhány nap elég volt rá, mint ahogy elég rendesen a legnagyobb eseményeknél is, — a faluban és az egész Maurienneben szépen csendesen a feledés fátyla borult a gyermekek keresztes hadjáratára. Annette és Filibert híven őrzik áhítatos emlékeiket. Valahányszor a kisleány kísértésbe jön, hogy hazudjék vagy ne engedelmeskedjék, gyorsan megérinti saját arcát, melyet a pápa megsimogatott. Filibert is látja még a pápa tekintetét, mely rajta nyugodott. És a szent ígék szerint teljesítik a parancsot, mely kétségkívül a legsúlyosabb és legkevésbé megtartott parancs :

— *Buzgók legyetek a mindennapi kötelességekben.*

A francia nevek kiejtése.

Franciául nem tudó olvasóink számára itt adjuk a könyvben gyakrabban előforduló nevek kiejtését. (A kis *a* betű nem a nyelvvel ejtendő ki, hanem az orrban marad s az előtte levő magánhangzó hosszú.) — A szerző neve : *a^ri bordó*.

Arc: árk.

Aussois: oszoá.

Avrieux: avriő.

Bardonnèche: bardonnēs.

Bourget: burzse.

Catherine: katrin.

Claude: klód.

Claudine: klódin.

Christophe: krisztof.

Dent-Parrachée: da^aparasé.

Duchène: dūsēn.

Etienne: etyien.

Faraud: faró.

Filibert: filibēr.

Fourchon: furso^a.

Girard: zsirár.

Jean-Baptiste: zsa^abatiszt.

Lanslebourg: la^alőbúr.

Lanslevillard: la^alővijár.

Marie-Christine: marikrisztin.

Maurienne: morien.

Mont-Cenis: mo^aszni.

Montr-Fréjus: mo^afrezsüs.

Mussillon: müszi^a.

Notre-Dame-de-Charmaix:
notrdám-dősarmē.

Pierrelongue: pierlong.

Plaubois: ploboá.

Saint-Benoît: szē^abőnoá.

Sandoneires: szandonēr.

Saturnin: szatürnē^a.

Sollières: szoliēr.

Susa: szúza.

Symphorien: szē^aforie^a.

Termignon: terminyo^a.

Tiénon: tieno^a.

Vanoise: vanoáz.

Villarodin: vilarodē^a.

A következőkben az utolsó betűt nem kell kiejteni, sem kettőzni a kettőzve írott betűt : *Annette*, *Anthelme*, *Bramans*, *Fontanelle*, *Laloze*, *Modane*, *Pernette*, *Peronne*, *Pierrot*, *Rondonaz*, *Sylvie*. — Végül : *Chambéry*: samberi, *Michel*: misel.

